

...Ən ümdəsi isə ondan ibarətdir ki, bu müqavilə Azərbaycan xalqının bu gününə, gələcəyinə böyük mənfəətlər verəcək, onun rifah halının yüksəlməsi üçün etibarlı və möhkəm zəmin yaradacaqdır.

Heydər Əliyev
20 sentyabr 1994-cü il

Yavər CAMALOV

1323

HEYDƏR ƏLİYEVİN NEFT STRATEGİYASI DAVAM EDİR...

“ƏSRİN MÜQAVİLƏSİ”—10

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN

İŞLƏR İDARƏSİNİN

KİTABXANASI

Bakı - Qismət - 2004

BBK 32

C-20 21

Elmi redaktor: **Tahir Məmmədov (Taisoğlu)**
 Redaktor: **Bayram Hüseynli**
 Rəyçilər: **Akif Bayram (Bayramov)**
Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında dillər kafedrasının müdiri, filologiya elmləri doktoru, professor
Rəhilə Əliheydərqızı
Kimya elmləri namizədi

C-20, Yavər Camalov, Heydər Əliyevin neft strategiyası davam edir.
 "Qismət" nəşriyyatı, Bakı, 2004, 176 səh. (şəkili)

Dahi şəxsiyyət, ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin neft strategiyasının başlanğıcını şərti olaraq 1969-cu ildən göstərmişik. Əslində bu strategiyayı daha əvvələrə aid etmək daha düzgündür. Çünki doğma torpağını qəlbən sevan, Vətənə layiqli vətəndaş olmağı qarşısına məqsəd qoyan, hansı sahədə, hansı rejimin hökmranlığı şəraiti olur-olsun cənab Heydər Əliyev Azərbaycanın tərəqqisi naminə bütün həyatı boyu çalışmışdır. Elmi və publisistik dildə qələmə alınmış bu kitabda milli sərvətimiz "qara qızıl"ın tarixinə aid maraqlı faktlar, ümummilli liderimizin neft strategiyasının mühüm istiqamətləri, bu strategiyanın şah damarı olan "Əsrin müqaviləsi"nin tale yolları, ulu öndərimizin ən layiqli davamçısı və neft strategiyasının uğurla həyata vəsiqə alması üçün böyük əzmkarlıq göstərən və bu gün də Heydər Əliyev kursunu inamla davam etdirən cənab prezident İlham Əliyevin siyasi fəaliyyəti nəzəri və praktiki cəhətdən geniş təhlil olunur.

C 0801000000
 M-085-24-04

©"Qismət", 2004

ÖN SÖZ

Xoşbəxtəm ki, həyata atıldığım, təhsil aldığım və cəmiyyətdə mövqe tutduğum illər ümummilli liderimiz Heydər Əliyev dövrünə təsadüf edir. Dahi şəxsiyyət, Azərbaycan xalqının xilaskarlıq missiyasını qazanmış cənab Heydər Əliyevlə dəfələrlə görüşmüşəm, əbədi prezidentimizin müdrik məsləhətlərini dinləmişəm, onun tükənməz qayğısını öz həyatımda hiss etmişəm. Dahi liderlə görüşlərimi həyatımın ən mənalı anları hesab edirəm. Ömrümün bütün şüurlu dövrü neft sahəsi ilə bağlı olmuşdur. 19-20 yaşımdan indiki Azərbaycan Neft və Kimya Akademiyasına daxil olmuş, neftçi ixtisası ilə oranı bitirmişəm. Adi neftçi, fəhlə kimi fəaliyyətə başlamışam. Çətin, lakin şərəfli neftçi sənətinin hər üzünü görmüşəm, hər çətinliyinə dözmüşəm. Hər bir mürəkkəbliyinə artıq dərinləndən bələd olmuşam. Ağrı-acısını dadmışam. Böyük sevincinə, uğurlarına çox tuş gəlmişəm. Bir sözlə, neftçilik mənim tale yolum, ömür simvolumdur.

Bu günlər isə azərbaycan xalqı «Əsrin müqaviləsi»nin 10 illik təntənəsini yüksək əhval-ruhiyyədə qeyd edir. Tarixi müqavilənin imzalanması mərasimində, yəni 1994-cü il sentyabrın 20-də ulu öndərimizi hamı kimi, mən də çox diqqətlə dinləyirdim. Sadə, təmkinli, bəzi məqamlarda isə ötkəm çıxışı, necə deyirlər, nəfəs dərmədən dinləyirdim. Ümummilli liderimiz «Əsrin müqaviləsi»ndə sanki Azərbaycan xalqının tale yolunu təhlil edirdi, ölkə iqtisadiyyatının dirçəliş istiqamətlərini cızırırdı, xalqı birliyə, yeni quruculuq fəaliyyətinə səsləyirdi. Dahi öndər çox gözəl bilirdi- «Əsrin müqaviləsi» hansı mübarizə yollarından keçəcək, hansı müqavimətlərlə üzləşəcək. Cənab Heydər Əliyev bütün çətinliklərin məsuliyyətini öz üzərinə götürməklə Azərbaycan xalqını mətin olmağa ruhlandırır, düşmənlə çəkinmədən mübarizə aparmağa çağırırdı. Xalqı inandırmağı

bacarırdı ki, sən güclüsən, özünə inanmalısən və özün öz taleyini həll etməlisən.

Dahi şəxsiyyətlər xalqı inandırmaqla nailiyyət qazanır. Ulu öndərimiz hər bir işdə özü nümunə olmağı sevirdi. Cənab Heydər Əliyevin tükənməz fəaliyyəti hamının gözü qarşısında idi: iş rejimi, gündəlik qaygıları Azərbaycan xalqının gözü qarşısında cərəyan edirdi. Dünyanın siyasi müstəvisində super dövlət başçıları ilə danışıqlar, Azərbaycanın mənafe maraqları Heydər Əliyev dühasında tədricən aparıcı mövqeyə çıxırdı. Nəhəng dövlət başçılarını da ümummilli liderimiz inandırmağı bacarırdı-cənab Heydər Əliyevin siyasəti ancaq və ancaq Azərbaycan xalqının mənafeyinə, reallığa söykənirdi. «Heydər Əliyevin neft strategiyası davam edir» kitabımda çalışmışam ki, Heydər Əliyev şəxsiyyətinin, Heydər Əliyev dünyasının siyasi çalarlarını publisistik dillə oxuculara çatdırım.

Xalqımızın görkəmli oğlu, unudulmaz Heydər Əliyevin neft sahəsindəki misilsiz uğurlarına həsr etdiyim bu kitab mənim üçün çox doğmadır. Birincisi, ona görə ki, bu kitab Heydər Əliyevin adıyla, şan-şöhrətiylə bağlıdır, onun ölkəmizin bu günü, gələcəyi üçün gördüyü nəhəng işləri qismən də olsa əks etdirir, ikinci isə neft sahəsini əhatə etdiyinə görə.

Axı ölkəmizin milli iftixarı və milli sərvəti olan neft, neftçilik mənim doğma peşəm, ömrüm-günümdür. Sanki isti yuvamdır, dünənəm, bu günüm, sabahımdır.

Ulu öndərimiz Heydər Əliyev 30 ildən çox bir müddətdə Azərbaycana rəhbərlik etmişdir. Ümummilli liderimizin Azərbaycana rəhbərlik illərini şərti olaraq üç mərhələyə bölmək olar: 1969-1982-ci, 1982- 1987-ci, 1993-2003-cü illəri nəzərdən keçirsək, görürük ki, bu illər təzadlıdır. Sovet rejimi illərində respublikaya rəhbərliklə, Sov-İKP MK-nın siyasi bürosunun üzvü olduğu dövrdə və nəhayət, 1993-cü illərdə, respublikamızın müstəqillik dövründə cənab Heydər Əliyev siyasəti fəaliyyəti

formaca fərqli olsa da, mahiyyətə bir əqidəyə xidmət edir- yəni hansı rejim və yaxud hansı dövr olmasından asılı olmayaraq həmişə xalqa, Vətənə xidmət etmişdir, doğma Azərbaycanı inkişaf etdirmək üçün bütün varlığı ilə çalışmışdır.

Heydər Əliyev şəxsiyyəti Azərbaycan tarixində epoxadır. Onun siyasəti əbədidir. Ulu öndərimizin ocağından, məktəbindən bəhrələnən gənclərdən ən layiqlisi cənab prezident İlham Əliyevdir. Kitabın ikinci fəslində Heydər Əliyev siyasətinin uğurlu davamçısı İlham Əliyevin də siyasəti fəaliyyəti geniş təhlil olunur. «Əsrin müqaviləsi»nin uğurla həyata vəsiqə almasında cənab prezident İlham Əliyev də fədakarcasına çalışmış, özünəməxsus iradə, prinsipal mövqə nümayiş etdirmişdir. Həyat həqiqətləri sübut edir ki, dahi şəxsiyyət Heydər Əliyevin siyasəti kursunu uğurla davam etdirən yeganə şəxsiyyət cənab prezident İlham Əliyevdir. «Əsrin müqaviləsi» imzalanandan mərasimdə dahi öndərimizin uzaqgörənliklə dediyi fikirlər həyat məntiqinə söykəndiyi üçün öz təsdiqini tapmışdır. Ümummilli liderimiz demişdir: **«Mən bu müqavilənin hazırlanmasında, imzalanmasında iştirak etdiyinə görə özümü çox xoşbəxt hiss edirəm. Üzərimə götürdüyüm məsuliyyəti dərk edirəm və ümidvaram ki, gələcək nəsillər bu gün burada baş verən tarixi hadisəni layiqincə qiymətləndirəcəklər»**. Özümü xoşbəxt sayıram ki, qələmə aldığım bu kitab da ulu öndərimizin parlaq şəxsiyyətinə kiçik hədiyyədir.

Azərbaycan nefti tarixin səhifələrində

Odlar yurdunun “Qara qızılı” - neft haqqında dərinədən düşünərkən bəşəriyyət sivilizasiyasının inkişaf mərhələlərinin bu təbii sərvətlə bağlılığına şübhə qalmır. Neft türkcə yanar maye, faydalı qazıntı deməkdir. Müasir elmin qənaətinə görə onun tarixi çox qədimdir. Təfəkkürümüzdə “Odlar yurdu” kimi formalaşan söz birləşməsinin məna yozumunu neftin yanar maye çaları ilə də əlaqələndirsək, çox güman ki, yanılmarıq. Neft tərkibcə əsasən, müxtəlif karbohidrogenlər qatışıdır. Onun tərkibində açıq və qapalı zəncirli karbohidrogenlər vardır. İndiyə kimi neftdən 100-dən artıq karbohidrogenlər ayrılmış və öyrənilmişdir. Karbohidrogenlərdən başqa neftin tərkibində 3%-ə qədər oksigenli, 2%-ə qədər kükürlü, - 0,008%-ə qədər azotlu birləşmələr və daha az miqdarda qətranlı və mineral maddələr vardır. Müxtəlif mənbələrdən çıxarılan neft tərkibcə bir-birindən fərqli ola bilər.

Neft yanacaq olmaqdan başqa, həm də qiymətli kimyəvi xammaldır. Geniş oxucu kütləsinin neft və neftin kimyəvi tərkibi haqqında düşüncələrini zənginləşdirmək məqsədilə bəzi məqamları diqqətə çatdırırıq.

Neftin və təbii qazın yer altında əmələ gəlməsi tam dəqiqliyi ilə müəyyən olunmasa da, uzun geoloji dövr müddətində bitki və heyvan qalıqlarının çürüməsindən əmələ gəlməsi şübhəsizdir. Bu mürəkkəb proses milyard ildən çox qabaq başlayıb, havasız yerdə (yeraltında) yüksək temperatur və təzyiqlə altında mikroorqanizmlərin təsiri altında gedib.

İkinci nəzəriyyəyə görə neftin əmələ gəlməsi yerin dərin qatlarında suyun metal karbidlərinə (karbonlu metal birləşmələrinə) təsirindən yüksək temperatur, təzyiqlə, metalların, hava hidrogen və s-nin təsirindən karbohidrogenlərin əmələ gəlməsi ilə əlaqələndirilir. Neft karbohidrogenlərlə zəngin olan çox qiymətli bir

xammaldır. Təsadüfi deyildir ki, qara qızıl adlanan bu xammal emal olunduqda insanların yaşayış tərzinin yüksək səviyyəyə çatdırılan müxtəlif məhsullar istehsal olunur. Çox vaxt qarışıq xarakterli neft məhsuluna rast gəlinir.

Neftin ən sadə emalı onun fraksiyalı distiləsidir. İlk dəfə 1823-cü ildə Mazdok şəhərində Dubinin qardaşları birinci neft distillə qurğusu işə salmış və kerosin almışdır. Neftin fraksiyalı distiləsindən aşağıdakı məhsullar alınır. Birincisi, karbohidrogen qazı (propan, butan) ikincisi isə benzin fraksiyasıdır ki, neftin 200-dərəcəyə qədər qaynayan hissəsidir. Benzin fraksiyasının tərkibinə 20-60 dərəcədə qaynayan neft efiri (pesiroleyn efiri) və 60-120 dərəcədə qaynayan ekstraksiya benzin adlanan benzin daxildir. 40-200 dərəcədə qaynayan fraksiya benzin adlanır və daxili yanacaq mühərriklərində yanacaq kimi işlədilir. Benzinin tərkibi də əsasən S6-S9 karbohidrogenləri olur.

Kerosin-neftin 200-275 dərəcədə qaynayan hissəsidir.

Tərkibində S6-S16 karbohidrogenləri olan kerosinlər turbin mühərriklərində və kiçik qızdırıcı qurğularda yanacaq kimi işlədilir.

Qazoyl və dizel yanacağı-neftin 200-400 dərəcədə qaynayan fraksiyasıdır.

Mazut-neftin adi distiləsindən alınan distillə qalıdır. Bu hissə 300 dərəcədə yuxarı temperaturda qaynayır və adi təzyiqlə distillə edildikdə parçalanır. Mazutu su buxarı ilə vakuumda distillə edirlər. Ondən vazelin, parafin və sürtgəc yağları (yaxılan yağlar) alırlar.

Bakı nefti haqqında fəxrlə söyləmək olar ki, dünyada ən keyfiyyətli Neft Suraxanı neftidir. Bu neft birbaşa ağ neft adı altında yandırılır. Kerosin xarakterli bu neft andidemonasiya vermir. Aviasiya yanacağı kimi 97-98A Bizim Bakı nefti misilsizdir. Donmur. Bakımızın dəyərli sərvəti 4 qrupa bölünür.

- I. Ən yüksək Balaxanı-Suraxanı nefti
- II. Bibiheybət, Binəqədi nefti
- III. Qaradağ, Tağıyev, Lökbatan nefti

IV. Mədən gölməçələrindən yığılan neft Təmizləndikdən sonra I qrupa keçirilir.

Bakı neftinin tərkibini: isə belə müəyyənləşdirmək olar:

0,05% su, 0,05% mexaniki qarışıqlar, 0, 03% kükürd Bakı neftinin tərkibində 0,9% Ad vardır.*

Neft ilkin emal zamanı duzlaşdırılır. Bu proses neftayırma zavodlarında başa gətirilir.

Neft mürəkkəb aqreqat halındadır. Dəyişir, emala qədər tərkibi mürəkkəb maddəyə çevrilir, qaz-fraksiyaları zaman ərzində neftdən ayrılmağa çalışır. Neft stabil tərkibə malik maddəyə deyilir.

Neft yataqlarının işləmə üsullarını təyin edərkən neftin xüsusi çəkisinə istinad edirlər $A=0,85-0,90$ da dəyişir.

Yanan qurğuları ilə neft emal edilərsə dərinləşmə əmsalı 0,82% olur. Bu da vahidə yaxın, yəni neft mənşəli olur.

Bakı neftindən alınan aviasiya yağları ən yüksək keyfiyyətə malik yağlardır.

Yaponiya Bakı neftinin axırncı fraksiyası olan muzutu alıb ondan öz ölkələrində əlverişli şəkildə istifadə edirlər.

Azərbaycan nefti ilə bağlı tarixin səhifələrini vərəqlədikcə biz zəngin hadisələrin şahidi oluruq. Maraqlıdır ki, 1983-cü ildə 10-cü ildə Azərbaycan ensiklopediyasındakı faktlar bizi dərinləndirən düşündürməyə sövq edir. Ensiklopediyanın neftə aid bölməsində qeyd edilir:

...Abşeron yarımadasında ta qədimdən neft və qaz çıxışları və onlardan müxtəlif məqsədlərlə də istifadə olunması məlumdur. Eramızdan əvvəl VII-VI əsrlərdə burada neft çıxarıldı; Orta əsrlərdə ibtidai üsulla neft quyuları qazılırdı...

Neftlə bağlı daha bir sanballı mənbənin yaranması ümum-millə liderimiz Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə bağlıdır. Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin 1994-cü ildə verdiyi tapşırıq əsasən İlham Əliyevin və Akif Muradverdiyevin tərtibçilikləri ilə 1997-ci ildə

* "Bakı neft sənayesi 1998-ci il Vəzirov s. Ə. İsayev A. S"

yüksək poliqrifik və nəfis şəkildə nəşr olunmuş "Azərbaycan nefti dünya siyasətində" çoxcildli kitablarında Azərbaycan neft strategiyasının ən qədim dövrlərdən bəri keçdiyi inkişaf yolundan, onun Qərbi Avropa, Asiya və yaxın Şərq ölkələrinin iqtisadi və ictimai-siyasi əlaqələrinin formalaşmasındakı rolundan geniş şəkildə bəhs edilir. Çoxcildlikdə toplanmış materiallarda alimlərin, səyyahların, yazıçıların və digər tarixi şəxsiyyətlərin mülahizələri, şahidi olduqları əhvalatları, elmi qənaəti ilə tanışlıq olduqca maraq doğurur. Həmin kitablardakı bəzi məqamları diqqətə çəkməklə Azərbaycanın milli sərvəti olan neft və qaz kimi təbii ehtiyatların ölkəmiz üçün hansı "xəşbəxtlik" gətirdiyinin şahidi oluruq:

... Abşeron yarımadasında neft hasilatı haqqında ilk dürüst məlumatları eramızın VII əsrinə aid olan alban yazılı mənbələrində tapırıq. Məlumatlara görə, Makedoniyalı İsgəndər indiki Bakının yaxınlığından keçərkən orada çıxan qara mayeni yoxlamaq məqsədi ilə əmr edir ki, bu "suyu" balaca bir oğlan uşağının üstünə töküb yandırsınlar. Daha sonra S. Q. Qmelin VII əsrdə yaşamış məşhur ərəb tarixçisi və coğrafiyaşünası əl-Məsudinin "Od püskürən mənbələr" haqqında fikirlərinin təsdiqi olaraq göstərir ki, Bakının ətrafındakı bir çox yaşayış məntəqələrindəki əhali yeraltı qazların çıxmasını müşahidə etmişlər. Özü də bu qazlar təkcə quruda deyil, Xəzər dənizindən də çıxır. S. Qmelinin yazdığına görə bu maraqlı hadisə Bibiheybət yaxınlığında xüsusilə aydın müşahidə olunurdu. Çox vaxt suyun səthinə alovlanmış lif atırdılar və dənizin dibindən çıxan qaz parlaq alovla yanırdı. Bu mənzərə gecələr xüsusilə gözəl görünürdü. Çox güman ki, elə dənizin dibindən qazların çıxması, Xəzərin dibindən neft yataqlarının olması fikrinə də təkan vermişdir.

...Neft haqqında Bibliya kitabında da məlumatlar var. Belə ki, "Əhdi-Ətiq"də yazılmışdır: Bakı ətrafı qatı, sürüşkən mayeli gölməçələrlə dolu idi. Həzrəti Musanın qanunlarından ikinci dəfə tam şəkildə verildiği beşinci kitabda belə deyilir:

“Onu qayadan bal, çaxmaq daşından yağ (neft) sormağa məcbur etdi”.

... Pliniyin yazdığına görə Bakı neftini və onun Xəzərsahili ərazilərini ələ keçirmək məqsədilə Roma imperiyası bizim eradan əvvəl birinci əsrdə danışıqlar aparmaq üçün buraya bəzi səyyahlarını göndərmişdi. Lakin razılıq əldə edilmədiyindən Roma sərkərdəsi Pompey Şimali Azərbaycana hücum etmiş, alban hökmdarı ordusu və sonra isə onun qardaşı Kosisi məğlubiyyətə uğratsa da Xəzər dənizi sahillərinə yol açə bilməmişdi. Romalıların əsas məqsədi Şimali Azərbaycanı və Xəzərsahili əraziləri Roma imperiyasının tərkibinə daxil etmək idi. Buna nail olmaq üçün Roma imperiyası sonrakı dövrlərdə də öz məkrli niyyətlərindən əl çəkmirdi.

E. ə birinci əsrin 60-cı illərində imperator Neron mühüm strateji əhəmiyyətə malik olan Bakını tutmaq üçün Dərbənd keçidindən Azərbaycana yeni hücum planı hazırlayır. Lakin Neronun ölümü bu hücumun baş tutmağına imkan vermir. Sonralar həmin planı Roma imperatorları Eramızın birinci əsrinin axırlarında həyata keçirməyi qərara alırlar. Həmin illərdə Şimali Azərbaycana yenidən hücumlar başlansa da, işğalçılar uğursuzluqlara məruz qalır və ölkə hüdudlarını tərk etməyə məcbur edilirlər.

Çoxcildli kitablarda toplanmış çox maraqlı və xalqın taleyi ilə bağlı tarixi faktları müasir günümüzə, yəni müstəqil Azərbaycanın ümummilli lideri Heydər Əliyevin ölkəmizin neft sənayesindəki siyasətinin uğurlu səhifələrinin gözü ilə baxıb özümüz üçün məntiqi nəticə çıxarmağa borcluyuq. Azərbaycanın milli sərvəti olan neftdən həm yerli “milyonçular”, həm də xarici kapitalistlər varlansalar da, ümumilikdə millət bu sərvətdən xeyir görməyib. Ona görə də çoxcildliyin ikinci kitabından maraqlı məqamlarla tanışlığımızı davam etdiririk:

XX əsrin əvvəllərində Xəzərdə bütün ticarət donanmasının say tərkibinin 44,4%-i və yükqaldırma qabiliyyətinin 42,1%-i Azərbaycan kapitalının nümayəndələrinə məxsus idi. 1907-ci il

də Xəzərin buxarla işləyən yanacaq doldurma donanmasının 129 gəmisindən 20-si öz neftayırma zavodları olan gəmi sahiblərinə - “Nobel qardaşları”, “Ş. Əsədullayev”, “M. Nağıyev”, “M.S. Manafov” şirkətlərinə məxsus idi. Xəzər dənizinin cənub limanları və İran ilə əlaqə saxlayan Xəzərdəki ən iri müəssisələrdən biri H.Z. Tağıyevin “Kür-Xəzər səmiyyəti” idi. Cəmiyyətin çox böyük sərnəşin və yanacaqdaşıma donanmaları var idi.

Bakı tacirlərinin ticarət əməliyyatlarında neft məhsullarının ixracı kifayət qədər yer tuturdu. Nəqliyyat vasitələrinə malik olan Bakı sahibkarları nəinki böyük miqdarda neft məhsulları apara bilirdilər, həm də Rusiya və xarici bazarlarda onları yaxşı sata bilirdilər. Ş. Əsədullayevin, M. Nağıyevin, H.Z. Tağıyevin apardıqları neft məhsullarının həcmi ildə 10 milyon puddan çox idi. XX əsrin əvvəllərində H.Z. Tağıyevin ticarət şirkətinin Rusiyanın bir çox şəhərlərində çoxsaylı nümayəndəlikləri var idi. O, Moskvada ticarət əməliyyatları keçirmək üçün çoxmərtəbəli mülk, İranda karvansaray almışdı. Bakıda Tağıyevin pasajı alıcılar arasında böyük populyarlıq qazanmışdı. Neft məhsulları ticarətində onun ilk dövrüyyəsi 5 milyon rubl məbləğində idi. XX əsrin əvvəllərində “Ş. Əsədullayev” şirkətinin ticarət istehsal əməliyyatları genişləndi. Onun müəssisələrinin ticarət dövrüyyəsi 2 milyon rubldan çox idi. Rusiyanın bir çox sənaye mərkəzlərində - Peterburqda, Moskvada, eləcə də orta Asiyada, İranda, Polşada neft məhsullarını saxlamaq üçün anbarlar tikilmişdi.

Milli sahibkarların nümayəndələrindən H.Z. Tağıyev, M. Nağıyev, Ş. Əsədullayev, H. Dadaşov və başqaları eyni zamanda sənaye müəssisələrinin, dəniz gəmilərinin, ticarət müəssisələrinin də sahibləri idilər ki, bu da onların iqtisadi mövqelərini möhkəmləndirir və sərəncamlarında iri kapital olduğunu göstərirdi.

XIX əsrin axırlarında - XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda bank sahibləri arasında milli sahibkarların nümayəndələri yox idi, hərçənd ki, onlar mövcud kredit-bank müəssisələrindən gen-bol kredit alır, onlardan bəzilərinin isə (məsələn Ş. Əsədullayev,

M.Nağıyev və başqalarının) öz bankir kontorları var idi. Bakı birja cəmiyyətində azərbaycanlılar yalnız 14 nəfər və ya 5% təşkil edirdilər. 1904-1913-cü illərdə xüsusi kredit müəssisələri şəbəkəsinə "H.Z.Tağıyev" bankir kontoru da daxil oldu. Tağıyev Dövlət bankir uçot komitəsinin üzvü seçildi. Ona və milli kapitalın bəzi nümayəndələrinə Rusiyanın iri bankları kreditlər verirdilər. Dövlət bankının Bakı şöəsi Tağıyevə böyük kreditlər verirkən, onun böyük sərvətə malik olduğunu nəzərə alırdı. 1907-ci ildə Tağıyevin sərvəti 16 milyon rubl məbləğində qiymətləndirilirdi.

1914-cü ildə H.Z.Tağıyevin M.Nağıyev ilə fəal iştirakı sayəsində 3 milyon rubl məbləğində əsas kapitalı olan Bakı Tacir Bankı açıldı. Bankın Şurasına milli kapitalın nümayəndələrindən H.Z.Tağıyev(şuranın sədri), F.B.Rüstəmbəyov, təftiş komissiyasının tərkibinə Ə.Ə.Kərimov, M.Ə.Mirişev daxil oldular. Bank təsisçilərinin başlıca məqsədi sənaye və ticarət müəssisələrinin geniş məbləğdə maliyyələşdirilməsi, ilk növbədə Azərbaycan sahibkarlarına kömək göstərilməsi idi. Onlar müxtəlif təsərrüfat sahələrinin inkişafına, mədəni-maarif müəssisələri şəbəkəsinin genişlənməsinə kömək göstərməyi qarşılıqlı məqsəd qoymuşdular və prespektivdə diyarın bir sıra digər şəhərlərində bankın şöələrini açmaq niyyətində idilər. 1915-ci ildə Bankın Şurasına Azərbaycan sahibkarlarının daha bir neçə nümayəndəsi - Əli bəy Aşurbəyov, Murtuza Muxtarov, Zeynal bəy Səlimxanov seçildilər. Çox tezliklə Bankın səhmlərinə şəhərin kredit müəssisələri arasında böyük tələbat yarandı. Öz növbəsində Bank da Rusiya banklarının səhmlərinə maraq göstərirdi. Petroqrada kommərsiya bankı ilə onu daha sıx əlaqələr birləşdirirdi. Bank müstəqilliyini saxlamaqla daim Petroqrada bankı ilə əlaqələri genişləndirdi, 1915-ci ildə isə meşə sənayesinin maliyyələşdirməsini genişləndirmək məqsədi ilə Rusiyanın bütün əyalət banklarını birləşdirmək ideyasını irəli sürdü. Tacir Bankının açılması və fəaliyyəti Azərbaycanda kredit sisteminin inkişafında milli kapitalın iştirakının genişlənməsinə, burada Rusiyanın maliyyə oligarxiyası qrup-

larından birinin formalaşdırılmasına inandırıcı sübut idi.

Azərbaycan sahibkarlarının nümayəndələri mülk sahibliyinə də xeyli kapital qoymuşdular. Onlara məxsus onlarca ev sabit mənfəət verirdi. Bu sahə kapital qoyuluşunun bir qədər passiv forması idi, lakin eyni zamanda idarəetmənin və gəlir götürülməsinin sadəliyi nöqtəyi-nəzərdən cəlbəedici idi. Bu gün də Bakı şəhərini bəzəyən və ona xüsusi görkəm verən əzəmətli ictimai binalar, habelə sadə şəhər adamlarına yaşamaq üçün icarəyə verilmiş evlər bu qəbildən idi.

Senator Kuzminskinin məlumatına görə, 1905-ci ildə Bakıda mülklərin 82,3%-i azərbaycanlıların əlində idi. Yüksək qiyməti olan evlərin əksəriyyətindən onların sahibləri öz ehtiyacları üçün istifadə edirdilər. Bunlar cah-cəlal saraylar və yaraşlıq imarətlər idilər. Bununla yanaşı mülk sahiblərinin xeyli mənfəət verən çoxlu başqa evləri də var idi.

H.Z.Tağıyev, M.Nağıyev, Ş.Əsədullayev, Aşurbəyov qardaşları, M.Muxtarov, İ.Hacinski ən iri mülk sahiblərindən idilər. Onların öz doğma şəhərlərində gen-bol pul buraxıb tikdirdikləri əzəmətli binalardan başqa, Rusiyanın və Avropanın bir sıra şəhərlərində də bir sıra gözəl imarətləri var idi. Bu binalar əsasən xeyriyyə idarələri, məscidlər, mədəniyyət mərkəzləri üçün tikdirilmişdi. M.Muxtarovun vəsaiti hesabına tikilmiş Vladiqafqazdakı məscid, Kislodovskdakı və Florensiyadakı gözəl mülklər, Ş.Əsədullayevin Moskvada tikdirdiyi Tatar Mədəniyyət Mərkəzinin binası, tikintisinin maliyyələşməsində H.Z.Tağıyevin də yaxından iştirak etdiyi Peterburqdakı məscid (bu gün də Avropada ən iri məsciddir) onların arasında qeyd olunmağa layiqdir. Neft krallığının imarətləri ilə bağlı bir əhvalatı da qeyd etmək istərdik.

Bakıda heç bir neft maqnatı israfçılıq üzündən müflisləşməmişdi. Sadəcə olaraq, mədəni sahibinin qazandığını xərcləyib qurtarmaq mümkün deyildi. Qara maye qızıl bütün məsrəflərə çatırdı. Ən iri məbləğ pul neft maqnatlarının fantaziyasını əks etdirən təm-təraqlı sarayların inşasına sərf olunurdu. Məsələn, cah-cəlal sevən

İsa bəy adlı bir neft kralı özü üçün kart oynunu xatırladan üç mərtəbəli bir bina tikdirmişdi. Evin qabağında iri qızılı hərflərlə yazılmışdı: "Burada mən, gəncəli İsa bəy yaşayıram". Evin interyeri bütün müasir tələblərə cavab verə bilən xüsusi zövqlə tikilmişdi.

İsa bəyin sarayı çox tərifləndiyindən qonşusunun paxıllıqdan yuxusu ərşə çəkilmişdi. O, kitabların birində rast gəldiyi əjdahanın şəklini əsas götürərək, özünə nəhəng əjdaha şəkilli bir saray tikdirdi. Evinin girişi əjdahanın ağızını xatırladırdı. Qonaqlar bu əjdahanın ağızından keçib içəri girirdilər. Əjdahanın burun pərlərindən iki fənər sallanırdı. Bunlar bütün binanı işıqlandırır və əjdaha şəklində olduğunu nəzərə çapdırırdı...

Bu neft şəhərinin küçələri də memarlıq qəribəliklərindən azad deyildi. Burada bütün üslublar öz əksini tapmışdı. Mavritan üslubunda tikilmiş saraylarla qəotik üslubla inşa edilmiş binalar yan-yanaya dayanmışdı. Birinin üstündə Vizantiya, o birinin üstündə rokoko üslubunda gümbəz ucalırdı. Saray tikdirmək neft krallarının şəkəri idi. Hər biri bu saraylarda öz qəlbinin qəribə bir arzusu, istəyini təcəssüm etdirirdi.

Şəhərdə ən nəzərə çarpan, görünüşlü bina neft maqnatlarının klubu idi. Onun tikintisində milyonlar sərf edilmişdi, özü də bu binadakı otaqlardan ictimai tədbirlərin keçirilməsi üçün yəqin ki, bütün şərqdə yaxşısı yox idi. Neft sahibkarları binanın hansı üslubda tikilməsi barədə ümumi razılığa gəlmədiklərindən, işi Avropa qurumlarından birinə sifariş verib, ona ucuz, bahalıqına baxmadan geniş bir torpaq sahəsində əzəmətli və qeyri-adi bir tikili ucaltmağı tapşırıdılar.

Tikintiyə başlamazdan qabaq inşaat işini öz üzərinə götürmüş şəxs qumlu çöllükdə bir park saldırdı. Elə bunun özünə böyük məbləğdə pul sərf olundu. Şübhəsiz ki, qumlu neft mədəninə tropik bağa çevirmək asan deyildi. Bundan sonra binanın inşasına başlandı. Memar binanın üslubu haqqında heç bir söz demirdi, ancaq bir neçə ildən sonra bina tikilib başa çatanda onun üslubu qızgın müzakirə və mübahisəyə səbəb oldu. Ağ mərmər-

dən tikilmiş bu klub Berlindəki Reyxstaqın binasından iki dəfə böyük idi. Buna baxmayaraq, binadakı klassik, sadə cizgilər neft maqnatlarının xoşuna gəlmədi, onları razı salmaq üçün parkda ümumi bir tağ altında təmtəraqlı sütunlar tikildi, binanın dəhlizləri boyunca güzgülər düzüldü. Bu klub binasında üzvlər həm öz işlərini müzakirə edir, həm də istirahət edirdilər.

Azərbaycan sahibkarlarının formalaşmasının və inkişafının başlıca mərkəzi Bakı şəhəri idi. XIX əsrin axırlarında - XX əsrin əvvəllərində sahibkarların ən iri nümayəndələri, Azərbaycan ziyallıları Bakıda cəmləşmişdi.

Rusiya hökumətinin 17 fevral 1872-ci il tarixli qanunundan sonra Bakıda neft sənayesindəki əcnəbilərə və xarici şirkətlərə imkan verildi ki, neftlə zəngin olan torpaq sahələrini icarəyə götürsünlər və satın alsınlar, sonra isə sahibkarlıqla məşğul olsunlar. Belə olduqda neftə hədsiz maraq artdı. Çox keçməmiş, yəni 1873-cü ildə R.Nobel İjevsk şəhərində Nobellərə məxsus fabrikdə tüfəng istehsalı üçün ağac axtarır tapmaq məqsədi ilə Bakıya gəldi. Bakıda neft xəstəliyinin qızıxdığını görən Robert öz qardaşı Lyüdiviq Nobeldən xəbərsiz 25000 rubla bir kiçik gerosin fabriki aldı.

Beləliklə, Nobel qardaşlarının Bakıda ən böyük neft konserinin əsası qoyuldu. Nobel - dünyada çox tanınmış bir soyaddır, bu məşhurluq Nobel qardaşlarının tükənməz var-dövləti və malik olduqları çoxlu sənayə müəssisələrin sayı ilə yox, hər şeydən əvvəl Bakı neft sənayesinin formalaşmasında, eləcə də dünyada tanınmış böyük humanist Nobel sülh mükafatı, elm və texnikanın ayrı-ayrı sahələri üzrə mükafatların əsasını qoymuş və təsisçisi olmuş Nobel ailəsinin adı ilə bağlıdır.

Bakının neft sənayesi üçün Nobel qardaşlarının gördükləri işi, əsl inqilab adlandırsaq səhv etmərik. Onların Bakı neft sənayesinin inkişafında misilsiz rolu diqqətəlayiqdir.

Onların gördükləri işin həcmnin ayrı-ayrı illərdəki mənzərəsinə baxsaq, hər şey bizə məlum olar. Belə ki, 1904-cü ildə onlar

məhsulun nəqli üçün 95000 funt-sterlinq dəmir yoluna, 6000 funt-sterlinqdən çox xarici gəmi sahiblərinə, 295000 funt-sterlinqdən çox Xəzər dənizindəki gəmilərin sahiblərinə, 16000 funt-sterlinqə yaxın Qara dəniz gəmi sahiblərinə, 335000 funt-sterlinqdən çox Volqa çayındakı gəmilərin sahiblərinə haqq ödəmişdilər ki, bu da hamısı birlikdə 1072000 funt-sterlinqdən artıqdır. Bu illər ərzində onlar 1100000 aksiz vergisi ödəmişlər.

Onlar həmçinin avadanlığın amortizasiyasına 142279 funt-sterlinq xərcləmiş və 43873 funt-sterlinq borcların qaytarılmasına sərf etmişlər. Digər məqsədlər üçün (o cümlədən idarə heyəti və işçilərə verilən 60000 funt-sterlinq bonus da bura daxildir) böyük məbləğdə pul ayırdılar. Gəlirdən 150000 funt-sterlinq, yaxud 10% dividend kimi səhmdarlar arasında bölüşdürmüşdülər.

Onların şirkətinə məxsus neft mədənlərində 3800 işçi çalışır, bunlardan yüz nəfəri ofislərdə işləyir, Bakıdakı neftayırma zavodlarında və emalatxanalarda 3615 nəfər, bunlardan da 110 nəfəri ofislərdə çalışırdı. Xəzər dənizində, Volqa və digər çaylarda üzən gəmilərin heyəti 2300 nəfər idi, bunlardan da 250 nəfəri zabit idi. Hamısı bir yerdə götürüldükdə Nobel qardaşlarının 12135 işçisi var idi ki, onlara mütəşəkkil olaraq 500000 funt-sterlinqdən çox məvacib verirdilər. Məhsul istehsalına görə bu şirkət dünyada birinci, neftayırma standartları və neft sənayesi məhsullarının satışının təşkilinə görə ikinci yeri tuturdu.

“Nobel qardaşları” şirkətinin təsisçilərinin atası Emmanuel Nobel özünün ixtira etdiyi rezindən hazırlanmış əsgər çantaları və sürətlə güllə atan tüfəng layihələrini İsveç hökumətinə təqdim etdi. Sonra o sualtı mina ixtira etdi, həmin mina 1837-ci ildə sınaqdan keçirildi. Sınaqdan sonra rus hökuməti ona Rusiyada qalmaq şərti ilə 2500 funt-sterlinq verdi və tapşırırdı ki, bu cür minaların istehsalı üçün zavod tiksin. O, general Oqarev ilə birlikdə kiçik bir maşın sexi tikdi, ancaq hökumətdən çox böyük sifariş aldığına görə məsləhət bildi ki, 1846-cı ildə Sankt-Peterburqda daha böyük bir zavod inşa etsin. Emmanuel Nobel Kronştadaki zavodları ava-

Tarixə dönmüş anlar...

danlıq və tokar dəzgahları ilə təchiz etdi. Birinci dəfə olaraq mərkəzi isitmə sistemi üçün özünün layihəsi ilə. Krım müharibəsi başlandıqda hökumət düşmən gəmilərinin hüsum edəcəyi təqdirdə minalarla Kronştadtı və Sveaberg qalasını mühafizə etməyi ona tapşırırdı. Bu işi o, oğlu Robertlə birlikdə yerinə yetirdi. Müharibənin ikinci ili Emmanuel hökumətdən gəmilər üçün mühərrik istehsal etmək barədə sifariş aldı. Baltik dənizindəki "Volqa" və "Qanqut", Aralıq dənizindəki iki göyörtəli "Retvizan" gəmisi Nobelərin icad etdiyi mühərriklərlə təchiz olunmuşdu.

İnşa etdiyi zavodlar Rusiyada ən aparıcı müəssisələr olduğuna baxmayaraq, Emmanuelin özünün şəxsi maliyyə vəsaiti yox idi. Ona görə də çoxlu borcları var idi. Rusiya hökumətində dəyişikliklərlə əlaqədar gəmiçiliklə bağlı sifarişlər xaricə verilməyə başlandı. O, ayrı-ayrı şirkət və şəxslərdən sifarişlər qəbul etməklə vəziyyətini düzəltməyə çalışdı, bu minvalla "Qafqaz və Merkuri" şirkəti üçün Volqa çayında üzən 50 gəmi və digər şirkətlər üçün mühərriklər işləyib hazırladı, sonra isə Sankt-Peterburqla Şlüsselburq arasında daimi gəmi gəliş-gedişinin açılmasını təşkil etdi. Ümumiyyətlə, qeyd etmək lazımdır ki, Emmanuel Qərbdə mühəndis-texniki tərəqqini yaxından izləyir, özünün müstəqil praktik işi ilə elmi və mühəndis problemlərinin təkmilləşdirilməsi üzərində çox zəhmət çəkdi. Tikdiyi zavod və emalatxanalarda avadanlığın çoxunu, o cümlədən buxarla işləyən beş tonluq presi özü düzəltmişdi, onun icad etdiyi bütün mühəndis işi baxımından və kamilliyi nöqtəyi-nəzərindən özündən əvvəlkiləri geridə qoyurdu.

Lakin onun işləri maliyyə cəhətdən pisləşirdi və nəhayət Emmanuel işlərini dayandırıb özünün müflisləşdiyini elan etməyə məcbur oldu. Əlindəki bütün vəsaiti tükənənədən sonra İsveçə qayıdıb partlayıcı maddələr üzərində tədqiqatlarını davam etdirməyə və oğlanları ilə birlikdə kiçik bir zavod inşa edib partlayıcılar istehsalına başladı. O, 1872-ci ildə vəfat edərkən vəsiyyət etmişdi ki, 2000000 funt-sterinq dəyərində konsol və təminatı səhmlərdən ibarət olan bütün var dövləti hesabına Nobel fondu

1921

yaradılsın, həmin vəsait bu fondun hesabına keçirilsin və ondan hər il bəşəriyyətə böyük xidmətlər göstərmiş şəxslərə mükafat verilsin.

Robert Nobel 1829-cu ildə avqustun 4-də Stokholm şəhərində anadan olmuş və təhsilini də orada almışdır. Atası Rusiyadan İsveçə qayıdanda o da atası ilə gəldi, lakin bir azdan Finlandiyaya gedib bir nitroqliserin zavodu tikdi. Çox tez-tez qəza hadisələrinin baş verməsinə görə Finlandiya senatı bu partlayıcı maddənin istehsalını qadağan edəndə Robert yenidən İsveçə qayıtdı, burada atası və qardaşlarının nitroqliserin zavodunda mühüm vəzifələrdə çalışdı. 1870-ci ildə qardaşı Lyüdvinqin dəvətilə Sankt-Peterburqa qayıtdı. Lyüdvinq İjevskdə tüfəng istehsalı üçün müqavilə bağlamışdı, ancaq məsələ qalxmışdı ki, tüfəngin qundağı üçün xaricdən gətirilən qoz ağacı yerli məmulatla əvəz olunsun. Belə məmulatı da kifayət miqdarda ancaq Qafqazda əldə etmək mümkün idi. Bu məsələnin həyata keçirilməsi Robertə həvalə olundu. Onun Qafqaza səfəri ayrı bir sahədə də öz bəhrəsinin verdi. Ağac emalı ilə bağlı layihə uğursuzluqla nəticələndiyindən, 1873-cü ildə Sankt-Peterburqa qayıdıb diqqətini neft sənayesi üzərində cəmləşdirdi. Çünki o, Bakıdan keçib İrana gedərkən, neftin necə əhəmiyyətli sahə olduğunu dərk etmişdi. Neft sənayesi ilə həddindən çox maraqlandığından qardaşı Lyüdvinqi də bu işə sövq etməyə nail oldu və qardaşını inandırdı ki, kiçik bir neft müəssisəsinin yaradılmasında ona kömək etsin. Bundan sonra Bakıya qayıdıb 1875-1876-cı illərdə neft sənayesi sahəsində ilk addımlarını atdı. O, neft sənayesinin böyük imkanları və gələcəyinə inanırdı, ancaq bütün bunlar Bakı neft sənayesində istifadə olunan üsulların zəif cəhətlərini görməkdə ona mane olmurdu. 1875-ci ildə o, Tiflis şirkətindən Qara şəhərdə 1000 funt-sterlinqə kiçik bir neftayırma zavodu aldı. Burada yenidənqurma işləri aparıldıqdan sonra neft emalına yeniliklər tətbiq etməyə başladı. Həmin zavodu almamışdan az əvvəl Bakıda bir neçə neftli sahə almış və neft istehsalını təşkil etmişdi. Balaxanı mədənlərindən gələn xam neft emalına başlayan

kimi Robert başa düşdü ki, çəlləklərlə xam neftin daşınması gec və baha başa gəlir, çoxlu məsrəf tələb edir. Mövcud şirkətlər onunla birlikdə xam neft kəməri çəkmək təklifini rədd etdilər. Məcburiyyət qarşısında qalıb o, yenə də qardaşı Lyüdvinqə üz tutdu. 1000 funt-sterlinq sərf etməklə Balaxanıdan Qara şəhərə neft kəməri çəkirdi. Elə birinci il neft kəməri ona çəkilməmiş xərcləri çıxartdı ki, bu da Nobel qardaşlarının böyük hörmət qazanıb məşhurlaşmasına səbəb oldu və digər şirkətlərin də belə kəmərlər çəkilişinə ruhlandırdı. Bu minvalla onlar Bakıda müasir neft sənayesi və neft işinin əsasını qoydular.

Deyilənlərə görə nefti çəlləklə daşıyan minlərlə arabaçı bu iş üçün ildə 150000 funt-sterlinqə yaxın pul qazanırdılar, neft kəmərlərinin çəkilişi bu qazancın onların əlindən çıxmasına səbəb oldu. Buna görə Nobel qardaşlarına qarşı o qədər kin-küdurət artmışdı ki, acıqla boruları kəsirdilər, qardaşlarsa məcbur olub kəmər boyu gözətçi budkaları tikdirib nəzarətçi qoyurdular. Nobel qardaşları dərin qazma sahəsində öncül olmuşlar. Onlar Bakıdakı neft mədənlərini saxlamaqla Pensilvaniyadan qazmaçılar gətirmişdilər. Lakin onların istifadə etdiyi qazma üsulları yaxşı deyildi, buna görə də onlar müəyyən dəyişikliklər etməklə mürəkkəb bir qazma qurğusu ixtira etmişdilər. Bu qurğu sonralar Bakı mədənlərində istifadə olunan bütün sistemlər üçün nümunə rolunu oynadı. Onlara məxsus neft mədənləri də neftayırma zavodları kimi tədricən böyüyüb Bakıda ən böyük neft mədənləri oldu. Heç bir şirkət iddia edə bilməzdi ki, Xəzər dənizi ilə neftin nəqli və ticarətini inkişaf etdirmək sahəsində Nobel qardaşları qədər iş görmüşlər. Onlar müqəddəs adada və Çələkəndə neft quyusu qazdırmış, Berekeydə yeni bir mədəni işlətməyə başlamış və qazmaçılarını bir sıra ümidverici bölgələrə göndərmişdilər. Onlar nəinki neft istehsalı və emalı ilə məşğul olan ingilis-rus şirkətləri ilə dostluq və həmrəylik şəraitində işləyirdilər, həm də Rotşildin neft və neft məhsullarının satışı ilə məşğul olan nəhəng birgə neft şirkətində payçı idilər. XIX əsrin sonu - XX əsrin əvvəllərində

Bakının indiyədək “Qara şəhər” adlandırılan yerli sənaye rayonunda 200-ə yaxın neftayırma zavodu var idi. Bu, Nobel qardaşlarının hakim olduqları çox iri sənaye sahəsi idi. Nobel qardaşlarının fəaliyyət dairəsinin geniş hüdudlarını qeyd edərkən çox təssüflənirik ki, Azərbaycan neft sənayesindən istədikləri kimi əldə etmələrinə baxmayaraq Bakı üçün heç nə etmədən, tükənməz var dövlət aparmışdılar. Dünyanın məşhur milyonçularının Qara şəhərdə kiçik bir villası qalmışdır. Bax bu da xarici sahibkarların özlərinə məxsus uzunmüddətli maliyyə siyasətinin nəticəsidir. Tarix bir daha sübut edir ki, milli burjuaziyanın milli mənafeyi, onun milli şüurunun, iqtisadi və mənəvi inkişafının naminə yönəldilmişdir. XX əsrin əvvəllərində Bakı neft sənayesində yaranmış ən iri ittifaq “Nobel qardaşları” və “Mazut” şirkətləri arasında neft məhsullarının daxili bazarda birgə satışı haqqında bağlanmış saziş idi. “Nobmazut” adlı bu saziş aydın ifadə olunan karter xarakteri daşıyırdı. O bazarların göstərilən şirkətlər arasında bölüşdürülməsi işində fəal siyasət yeridir, rəqiblərə satmaq yolu ilə böyük mənfəət götürmək məqsədi güdürək yanacaq bazarlarında öz hökmran vəzifələrini möhkəmləndirirdi. Halbuki saziş formal olaraq neft məhsullarının daşınması və satışına çəkilən xərcləri azaltmaq üçün bağlanmışdı. Roştildlər və “Nobel qarşadları” arasında əldə olunmuş bu saziş, Nobellərin Rusiyanın neft sahəsində aparıcı rol oynadıqlarının etiraf edilməsi demək idi. Lakin bu, onlar arasındakı mübarizənin ancaq formasını dəyişdirirdi.

Bazarların iri şirkətlər tərəfindən zəbt olunması təhlükəsi digər neft sənayesi şirkətlərini də birləşməyə sövq etdi. İngilis iri kapital sahiblərinə mənsub olan müəssisələr Rusiyanın daxili bazarları uğrunda mübarizədə “Nobmazut” a qarşı öz səylərini birləşdirməyə cəhd göstərirdilər. 1904-cü ildə “S.M.Şibayev və K” və “Bibiheybət neft sənayesi cəmiyyəti” şirkətlərinin direktoru, eyni zamanda Böyük Britaniyanın Bakıdakı konsulunun müavini Urkvartın təşəbbüsü ilə ümumi neft ticarəti aparmaq üçün dörd ingilis şirkətinin birləşməsi nəzərdə tutulurdu. Gələcəkdə bu iki şirkətə ümumi

illik hesabı 81,9 mln. pud olan “Oleum” və “Bom” şirkətləri də birləşdirilməli idi. Bu cür samballı kömək Urkvarta 1904-cü ildə “Mazut şirkətinin” nümayəndələri ilə daxili bazarda birgə fəaliyyət barədə danışıqlar aparmağa imkan verdi. Danışıqlar 1905-ci ilin yazında “Nobmazut və K” və “Oleum” şirkətlərinin anbarlarını və Rusiyada neft malları satışı ilə məşğul olan təşkilatlarını icarəyə götürdü və hər il ingilis şirkətlərinə məxsus 40 mln. neft qalığını və 9 mln. pud çıraq yağlarını mal komissiyası qəbul etdi. Bu saziş birləşmiş neft şirkətlərini ixracatçı ingilis neft şirkətlərinin insahar yolu ilə özünə tabe etməsinin möhkəmləndirilməsi demək idi. Müqavilənin şərtlərinə görə ingilis şirkətləri “Nobel qardaşları” və “Mazut” un vasitəçiliyi olmadan Rusiyanın hər hansı bir rayonunda neft məhsulları satmamağı öhdələrinə götürməklə öz neft qalıqları və ağ neftlərini Bakıda “Nobmazut” a təhvil verməli idilər. Eyni zamanda bunu da qeyd etmək vacibdir ki, “Nobel qardaşları” və “Mazut” özlərinə daxili bazarda ingilis şirkətlərinin yeganə nümayəndələri kimi çıxış etmək hüququ da qazandılar.

Mərkəzi Rusiya bazarlarında ticarət müstəqilliyini tamamilə itirən ingilis şirkətləri onlara məxsus olan anbarları, rezervuarları (çənləri) və nəqliyyat vasitələrini yerli şirkətlərə vermək məcburiyyətində qaldılar. Nəticədə, ölkənin müxtəlif yerlərində ümumi tutumu 17 mln. puda yaxın olan anbarlar, bir hissəsi xüsusi, bir hissəsi isə ingilis şirkətləri tərəfindən icarəyə götürülmüş 1169 vaqon-sistem “Nobmazut” un ixtiyarına keçdi.

Tezliklə, “Nobmazut” ölkənin bütün neft bazarında hökmran mövqə tutmağa müvəffəq oldu. Ağ neft, yağ istehsalının onun inhisarına keçməsi də buna kömək etdi. 1909-cu ildə Bakıtrafi rayonda istehsal edilən bütün yağların topdan satışının 50 və 40%-i müvafiq olaraq, “Nobel qardaşları” və “Mazut” un payına, 10%-i qalan müəssisələrin payına düşürdü.

1908-ci ildə sulfat turşusu sindikatının əmələ gəlməsi də əhəmiyyətli hadisə idi. Sulfat turşusu satışının ümumi həcmində şirkətlərin iştirakı aşağıdakı paylarla müəyyənləşirdi: “Nobel qar-

daşları" - 33%, Q. A. Dyugen - 27%, S.L.Şifrin - 20% "Qoldlyüst və oğlu" - 11%, "S.M.Şibayev və K" - 9%. Sindikatın bütün iştrakçıları öz ticarət əməliyyatlarını yalnız ümumi kantor vasitəsilə həyata keçirməyi öhdələrinə götürdülər. Sindikat müqaviləsinin fəaliyyət müddəti 1909-cu il yanvarın 1-dən 1912-ci ilin yanvarın 1-dək müəyyənləşdirildi.

Müqavilə şərtlərinə görə sindikat Bakıya başqa yerlərdən sulfat turşusu gətirilməsi imkanını ləğv etdi. O, "Rusiya və zavodları" sindikatu ilə öz məhsullarını Bakıtrafi rayona göndərməməsi barədə xüsusi saziş imzaladı. Sulfat sindikatın özü isə sulfat turşusunun satışı üçün yüksək sabit qiymətlər müəyyənləşdirdi, pudu 1 manatdan aşağı düşməyə imkan vermədi. Sindikatın işində aparıcı rolu "Nobel qardaşları" oynayırdı və o, 1910-cu ilin oktyabrında "Qoldlyüst və oğlu" şirkətinin sulfat turşusu və ağ neft-yag zavodlarını satın alıb onları konservasiyada saxlayaraq, sindikatda öz mövqeyini daha da qüvvətləndirdi.

Birinci dünya müharibəsindən əvvəlki illərdə Azərbaycanın neft sənayesində bir neçə milli-sənaye qrupu və trest təşkilatı əmələ gəldi. Ölkə bankları ilə sıx qarşılıqlı əlaqədə olan bu birliklər o qədər güclü idi ki, öz müstəqilliklərini nəinki hər hansı bir bankdan, hətta bank qruplarından belə qoruyub saxlaya bildilər. həm də onlara "dost" olan bəzi banklardan öz məqsədləri üçün istifadə etməyə başladılar. Onlardan ən iriləri "Royyal-Datç-Şell K" ("Şell") və "Nobel" trestləri idi.

1912-ci ildə ingilis-holland "Şell" tresti Rotşildlərin Parisdəki bankir evinə məxsus olan "Xəzər - Qara dəniz cəmiyyəti" səhmlərini ələ keçirdi. Bu müəssisələrin kapitalı o vaxt müvafiq surətdə 10 və 12 mln. rubl təşkil edirdi, onlar öz güclərinə görə ən iri Bakı şirkətləri idilər və yalnız "Nobel qardaşları"ndan geri qalırdılar.

Beləliklə, Rusiyada o vaxta qədər müstəqil olan bir sıra müəssisələr üzərində maliyyə nəzarəti qoymaq yolu ilə nəhəng müəssisələr yaradılırdı. "Oyl", "Şell" və "Nobel qardaşları"

inhisarçı ittifaqları ilə yanaşı, Bakıtrafi rayonda, həmçinin Londonda yaradılan daha bir trest - "Neft sənayesi və maliyyə korporasiyası" qrupu da fəaliyyət göstərirdi. Bu korporasiya əvvəllər Bakıda fəaliyyət göstərən ingilis neft müəssisələrinin birləşdirilməsi və onlar üzərində maliyyə nəzarəti qoyulması əsasında yaradılmışdı. Müharibənin başlanğıcında onun kapitalı 28 mln. manata bərabər idi. Korporasiyanın bütün ticarət fəaliyyəti "Şell" in ixtiyarında idi.

Birinci dünya müharibəsi ərəfəsində bu iri maliyyə sənaye birlikləri Bakı neft müəssisəsinin bilavasitə xarici kapital qoyuluşlarından bir neçə dəfə çox olan böyük kapital məbləğindən istədikləri kimi istifadə edə bilirdilər. 1914-cü ildə "Oyl" un səhm kapitalı 143, 2 mln. rubl, "Şell" inki 77 mln. rubl, "Nobel qardaşları" nınki 44,0 mln. rubl, "Neft sənayesi və maliyyə korporasiyası" nınki isə 28,2 mln. manata bərabər idi. İlk üç qrupun 1911 - 1914-cü illərdəki ümumi neft hasilatı isə 1. 127, 8 mln. pud idi.

Bu, ən iri neft sənayesi birlikləri "iştirak sistemi", və "şəxsi ittifaq" vasitəsilə bir-birilə qarşılıqlı surətdə bağlı idilər. Belə ki, "Oyl" da fransız kapitalının həcmi təqribən 6 milyon manat idi. "Mazut" vasitəsilə fransız mənafeyi həmçinin "Şell" də və "Nobel" qrupunda təmsil olunmuşdu. Həmin dövrdə alman kapitalı nisbətən az payla "Nobel qardaşları" nın tərkibinə daxil idi. Qeyd etmək lazımdır ki, Amerikanın "Standart oyl K" şirkətinin "Nobel qardaşları" nı özünə tabe etmək və onun vasitəsilə Rusiya neft sənayesinə yol tapmaq üçün göstərdiyi inadkar cəhdlərə baxmayaraq, Qobelin mahir siyasəti sayəsində bu şirkət öz müstəqilliyini düz 1920-ci ilədək qoruyub saxlaya bildi. Bu siyasətin nəticələrindən biri "Şell" və "Nobel" qrupları arasında "mənafe" birliyinin yaranması oldu. Hər iki qrupda bir sıra ziddiyyətlər qalsa da, "mənafe" birliyinin yaranması onlara bir sıra məsələlərdə "Oyl" a qarşı birgə çıxış etməyə imkan verdi. Birinci dünya müharibəsi illərində ən iri şirkətlərin bütün neft işini daha da inhisarlaşdırmaq meylləri aydın təzahür edirdi. Bu mərhələdə aparıcı proses is-

tehsalın birləşdirilməsinin daha da inkişaf etdirilməsi idi. Bu və ya digər dərəcədə bu proses iqtisadiyyatın bütün sahələrini əhatə etmişdi.

Üç ən qüdrətli maliyyə sənaye birliyinin (“Oyl”, “Şell”, “Nobel”) ümumrusiya neft hasilatında xüsusi çəkisi yüksək səviyyədə olaraq qalırdı. Artıq müharibə başlananda bütün səhm kapitallarının 86%-i bu birliklərin payına düşürdü. Ağ neft və mazut istehsal edən neft emalı zavodlarının, demək olar ki, hamısı 15 ən iri Qafqaz neft kəməmindən 12-si onların ixtiyarında idi. Bu da zavodlara və limanlara göndərilən sənaye neftinin 90%-inə, bütün neft məhsulları satışının isə 3/4-nə nəzarət etməyə imkan verirdi. Əgər 1913-cü ildə bu üç qrupun birgə neft hasilatı ümumrusiya neft hasilatının 60,2 faizini təşkil edirdisə, 1914-cü ildə 64,1, 1915-ci ildə 63,5, 1916-cı ildə isə təqribən 65% ini təşkil edirdi. Lakin belə bir faktı da təkzib etmək olmaz ki, yerdə qalan, yəni göstərilən birliklərin tərkibinə daxil olmayan və kapitalları bütün səhm kapitalının 14%-ini təşkil edən səhmdar müəssisələri bütün hasilatın təqribən 40%-ini verirdilər. Beləliklə, “Mazut” şirkəti “Şell” rus qrupunun bütün məhsullarını saxta qiymətə almaqla, onun buradakı bütün sənaye müəssisələrini və zavodlarını tam nəzarət altına aldı.

Fransız kapitalı ilə əlaqədar qeyd etmək lazımdır ki, hələ 1912-1913-cü illərdə “Mazut” və “Xəzər - Qara dəniz” şirkətləri ingilis-holland “Şell” qrupuna keçdikdən sonra, onun rolu xeyli zəifləmişdi. Buna baxmayaraq, bəzi müəssisələrdə fransız kapitalı müharibə illərində çox yüksək fəallığa malik idi.

Müharibə şəraitində Bakıtrafi rayonda ingilis-fransız ziddiyyətləri bir qədər zəifləmişdi. İngilis sahibkarları bu fürsəti əldən buraxmadılar. Onların fəaliyyətləri nəticəsində ingilis kapitalına məxsus bir sıra neft sənayesi müəssisələri artıma nail oldular. Əldə etdikləri şirkətlər ətrafında süni surətdə hay-küy qaldıran ingilis sahibkarları onların səhmlərini ən çox İngiltərədə yerləşdirməyə səy göstərirdilər. Bu siyasət nəticəsində həmin müəssi-

sələr çox böyük səhm məbləğləri müqabilində dövrüyyə vəsaitlərindən məhrum oldular.

1890-cı ilin əvvəli idi. Batum limanında heç kəsin tanımadığı bir əcnəbi şəxs peyda oldu. Hər şeyə diqqət yetirən bu şəxs Londonda yerləşən kiçik bir şirkətin başçısı Markus Semyuel idi. Bakı neftinin Batum limanı vasitəsilə genişmiqyaslı ixrac əməliyyatı cənab Semyueli son dərəcə heyrtləndirdi və o tezliklə bu qərara gəldi ki, Uzaq şərq ölkələri Bakı kerosini üçün əlverişli bazar ola bilər. “Standart oyl” un inhisarına son qoymaq üçün ilk növbədə məhsulu daha ucuz qiymətə satmaq lazım idi. Bunu isə yalnız Süveyş kanalı vasitəsilə əldə etmək mümkün idi. Lakin o dövrün gəmiləri ilə neft daşınması heç də təhlükəsiz deyildi. Odur ki, “Süveyş kanal kompani” belə daşımaların qəti əleyhinə çıxdı. Belə olduqda tezliklə bütün tələblərə cavab verən yeni neftdaşıyan gəmitanker inşa edildi və 1892-ci ilin avqustun 24-də “Mürkes” adlı ilk tanker 400 ton Bakı kerosini ilə Batumdan yola düşdü. Süveyş kanalını uğurla qət edib Sinqapura və Banqoka üz tutdu.

Çox keçmədən Uzaq Şərq limanlarında kerosin saxlamaq üçün Markus Semyuel iri həcmli anbarlar inşa etdi. Kerosinin aramsız olaraq nəql edilməsini təmin etmək məqsədilə, o hətta Rotşild ailəsinin nəzarəti altında olan bir şirkətlə uzunmüddətli bir müqavilə bağladı.

Ancaq Uzaq Şərqdə Markus Semyuelin planlarını poza biləcək qüvvələr də vardı. Bu, ilk növbədə Con Rokfeller idi. O, artıq Çində möhkəmlənmişdi və “Standart oyl tres” in filialını yaratmaqla məşğul idi. Digər rəqib isə Hollandiyaya məxsus “Royyal datç petroleum kompani” idi. Bu kiçik neft şirkəti özünün bacarıqlı direktoru Avqust Kesslerin rəhbərliyi altında xeyli müvəffəqiyyət əldə etmişdi. Elə bu zaman Asiyanın neft bazarlarında gərgin rəqabət gündən-günə şiddətlənirdi. Belə bir vaxtda Avqust Kessler cavan bir bank işçisi ilə tanış olur və çox keçmədən onu şirkətin işlər müdiri təyin edir. Bu, Avqust Henrix Deterinq idi.

Onun gəlişi “Royyal datç” ın fəaliyyətini daha da canlandırdı. Markus Səmyuelin gətirdiyi Bakı nefti ilə rəqabət aparmaq üçün Deterinq tankerlərin və rezervurların geniş miqyaslı inşasına təkan verir.

Markus Səmyuel və “Royyal datç” bir-birilə mübarizə aparmaqla yanaşı, eyni zamanda Amerika nəhəngi “Standart oyl” ilə də çox ciddi rəqabətə düşər olmuşdular.

1897-ci ildə Səmyuelin neft əməliyyatları o qədər genişləndi ki, o əldə olan bütün imkanlarını birləşdirib böyük bir şirkət yaratdı və onu atasının şərəfinə “Şell” adlandırdı. 1901-ci ildə Texas neft yatağı aşkar edildikdə, “Şell” həmin neftin də nəqlini və satışını öz üzərinə götürdü. Beləliklə, çox keçmədən “Şell” istər xam neftin, istərsə də benzin, kerosin və mazutun nəqli, satışı üzrə dünyanın ən böyük neft şirkəti oldu. Rokfellerin neft imperiyası üçün ciddi təhlükəyə çevrildi. “Standart oyl” təcili tədbirlərə əl atdı və “Şell” i öz tərkibində əritmək üçün çox səy göstərdi. Lakin Markus Səmyuel bu təklifləri qətiyyətlə rədd etdi.

1900-cu ildə Avqust Kessler vəfat edir. Onu əvəz edən Henri Deterinq İndoneziyanın zəngin neft yataqlarını alır və geniş fəaliyyətə başlayır. Ancaq Rokfellerlə təkbaşına rəqabətin mümkünsüzlüyünü tezliklə dərk edir və tanker kralı Markus Səmyuellə birləşməyi qərara alır. Bu birləşmə hər iki şirkətin maraqlarına tam uyğun idi. Çünki “Şell” güclü tanker donanmasına, “Royyal datç” isə zəngin neft mədənlərinə malik idi. Birlikdə isə “Standart oyl trust” a qarşı rəqabətdə qələbə reallaşa bilərdi. Belə də oldu. Hər iki şirkət birləşmək yolunda bir sıra addımlar atdı. “Standart oyl” la başlayan neft müharibəsi də onları qorxutmadı. Bu ikinci neft müharibəsi idi. Olduqca kəskin və ciddi neft müharibəsi.

Nəhayət, 1907-ci ildə Markus Səmyuel və Henri Deterinq “Royyal datç” və “Şell Transport” şirkətlərinin birləşdiyini elan etdilər. Bir müddətdən sonra Bakıya gələcək möhtəşəm şirkət - “Royyal Datç-Şell” belə yarandı.

Bu şirkətin maraqlı tarixi ilə yanaşı və onlarla əməkdaşlıq etmiş erməni milyonçusu Q. Gülbenkyanın da haqqında bir neçə söz oxucuya çatdırmağımızı vacib sayırıq. Çünki bu erməni milyonçunun əldə etdiyi milyonların əsası Bakı nefti hesabına toplanmışdır. Bu haqda çox az adamda məlumat ola bilər.

Qalust Gülbenkyan neft biznesi ilə məşğul olan ailənin ikinci nəslinin nümayəndəsi idi. O varlı erməni neft sahibkarı və bankirin oğlu idi. Onun atası öz taleyini Bakı neftinin Osman imperiyasına ixracı üzərində qurmuşdu. Sultan onu Qara dəniz limanının qubernatoru təyin etmişdi. Ailə Konstantinopolda yaşayırdı. Qalust öz ilk maliyyə transaksiyasını burada etmişdi. Yeddi yaşında ikən valideynləri ona xərcləməyə gümüş türk pulu verdilər. Balaca oğlan pulu götürüb bazara gəlir, lakin özünə şirniyyat almaq əvəzinə antik sikkə alır (sonralar onun qızıl sikkələr kolleksiyası dünyanın ən böyük kolleksiyalarından biri olacaqdır). Məktəbdə çox qeyri populyar şagird sayılan Qalust vaxtının çox hissəsini bazarda keçirirdi. Bununla o, alverin incəliklərini öyrənir, Şərq alverində danışıqlar prosesinin dərinliklərini qavrayır və bəzən də özü xırda işlər görürdü. Məktəbi bitirdikdən sonra onu Fransaya, Marselə fransız dilini öyrənməyə göndərdilər. Daha sonra o, Londona Kral kollecinə gəldi və orada neft mühəndisi və qazma işləri texnoloqu ixtisaslarına yiyələndi. Kral kollecindəki professor ona təklif etdi ki, təhsilini davam etdirmək üçün Fransaya getsin. Lakin atası bunu “mənasız akademiya” adlandıraraq, Qalustu Bakıya yola saldı. Ömründə görmədiyini nəhəng neft sənayesi Qausta böyük təsir bağışladı. Bakının tərk edərək geri dönəcəyinə söz verdiyinə baxmayaraq, o, bir də heç zaman neft ölkəsinə qayıtmadı. Qayıtmağa ləyaqəti də qalmamışdı. Çünki Bakı neftinə birdəfəlik sahib olmaq üçün min hiylə ilə Türkiyədə və Bakıda milli münaqişə üçün xeyli vəsait ayıraraq, minlərlə günahsız azərbaycanlının qanına bəis olmuşdu.

Gülbenkyan Britaniya və alman maraqlarını və daha sonra “Royyal-Datç-Şell” şirkətini “Törkiş Petroleum Kompani” şirkəti

ilə bir araya gətirdi. Özünün dediyi kimi, bu iş böyük bacarıq tələb edirdi və çox da xoşuna gələn deyildi. İngilis-fars qrupu yeni konsorsiumda 50% qazanmışdı. “Deyçe Bank” və “Şell” isə hərəsi 25% malik idilər. Bircə Gülbenkyan qalmışdı. Uzun mübahisələrdən sonra ingilis-fars qrupu və Şell hərəsi 2,5%-ini bu erməniyə verdilər. Cənab 5% belə doğuldu. Sazişə əsasən Osmanlı imperiyasında Gülbenkyanın razılığı olmadan bu şirkətlər heç cür iş görə bilməzdilər.

Bakı isə XX əsrə dünya neft istehsalının lideri kimi daxil olmuşdu. Şöhrətin zirvəsində olan Bakı şirkətlərinin səhmləri Avropanın mötəbər birjalarında ən nüfuzlu şirkətlərin diqqət mərkəzində olardı. Bakı neftinə doğru can atanlardan biri də təbii ki, “Şell” idi.

Nəhayət, 1912-ci ildə Parisin “Dreyfus və Rotşild” bankına məxsus olan 80%-i, bir qədər sonra isə daha 10% “Şell” in ixtiyarına keçdi. Bakı neftinə aparan yollar “Royal Datç-Şell” in üzünə belə açıldı. Tezliklə “Mazut” cəmiyyətinə məxsus səhmlərin də böyük bir hissəsi “Şell” in əlində cəmləşdi.

Beləliklə də, Rotşild Bakı səhnəsindən çəkildi. Bunun əsas səbəbi vardı. Birincisi, Rotşild xarici bazarda “Standart oyl” a qarşı rəqabət apara bilmədi, daxildə isə Nobel qardaşlarının üstünlüyünü inkar etmək mümkün deyildi. Rotşild əvəz edən “Şell” bununla Nobel qardaşları ilə Rotşild arasında nəzərdə tutulan blok yaradılması təhlükəsini də birdəfəlik aradan qaldırdı və əksinə, Nobellə birləşib “Standart oyl” un Bakıya girmək planlarını xülyaya çevirdi. Bu, həmçinin Henri Deterdinqin şəxsi qələbəsi idi.

Neft yataqlarına, məhsullarına tələbat Avropada gündən-günə artırdı. Səbəbi isə məlum idi - texniki və texnoloji sıçrayış. Bakı neftindən alınan sürtgü yağlarının keyfiyyəti ən yüksək tələblərə cavab verirdi. Bunu “neft Napoleonu” adlandırılan Deterdinq də yaxşı bilirdi. Odur ki, tezliklə Bakı markalı sürtgü yağları ilə dünya bazarına yol açdı.

Birinci dünya müharibəsinin başlanmasına hələ xeyli qalmış, neftin gələcək müharibədə aparıcı rol oynayacağı artıq yaxşı məlum idi. “Neft Napoleonu” Deterdinqin adyutantı Elliot Alvesin müharibənin ilk günlərində söylədiyi sözlər obyektiv gerçəkliyi bir daha sübut edir. O deyirdi: “Ordu da, donanma da, dünyanın bütün qızılları və xalqları da neftə sahib olanlar qarşısında gücsüz və acizdirlər”. Tarix sübut etdi ki, bu, həqiqətən belədir.

Bununla da müharibə ərəfəsində Böyük Britaniya misilsiz neft potensialına malik oldu. Bu, tədriclə ingilis hərbi gəmilərini neft yanacağına keçirməyə imkan verdi. Mütəxəssislərin fikrincə duru yanacaq gəmilərin döyüş qabiliyyətini 50% artırır.

Uinston Çerçill icma palatasına məlumat verdi ki, Deterdinq “Royyal Detç-Şell” şirkətinin bütün neft ehtiyatlarını Britaniya taxt-tacının sərəncamına verməyə hazırdır. Döyüş gəmilərinin artıq 50%-i neft yanacağı ilə işləyirdi. Britaniya donanması müharibəyə tam hazır idi. Dünya okeanındakı gələcək hadisələr bunu birmənalı təsdiq etdi...

Əsrlərlə Abşeron ərazisində müxtəlif üsullarla neft əldə edilməsinə baxmayaraq, iri miqyaslı əsl neft sənayesi XIX əsrin ikinci yarısından sonra formalaşmağa başladı. Elə sənaye ki, o qədər də böyük olmayan Bakı şəhəri bütün dünyanın neft paytaxtına çevrildi. Qədim Abşeron torpağından püskürən neft fontanlarının əks-sədasi dünyanın ən uzaq nöqtələrində belə eşidildi. Var-dövlət qazanmaq etirasları gündən-günə coşurdu. Dünyanın hər hansı ölkəsindən başlayan yol əvvəl-axır Bakıya doğru üz tuturdu. Şəhər misli görünməyən bir qızdırmaya düşər olmuşdu. Bu neft qızdırması idi. Onun hərərəti gündən-günə yüksəlirdi. Və onun son həddinin hansı səviyyədə olacağını heç kim bilmirdi. Əslində bilmək də mümkün deyildi. Çünki tarixi bir mərhələnin lap başlanğıcı idi.

Çoxcildli kitablarda farsların, ərəblərin və digər ölkələrin işğalçılıq hücumları və Azərbaycanın milli sərvətinin istismar edilməsi tarixi faktlarla göstərilir. Amma rusların Azərbaycana ta qədimdən işğalçı yürüşləri və nəhayət bu işğalçı hücumların I

Pyotr timsalında daha əsaslı şəkildə həyata keçirilməsi bölməsini həyəcansız oxumaq mümkün deyil:

... İyulun 18-də (1722-ci il) imperator özü başda olmaqla 442 gəmi, 22000 nizami qoşun və 5000 dənizçi ilə Həştərxandan yürüş başladı... Bir neçə döyüşdən sonra 1722-ci il avqustun 23-də imperator Dərbəndə daxil oldu. Şəhərin qubernatoru könüllü şəkildə şəhəri təslim etdi. Ancaq Bakını ələ keçirmək cəhdinə nail olmayan imperator sentyabrın əvvəlində Həştərxana qayıtdı 1723-cü ildə general Matyuşkinə Bakını tutmağı əmr etdi. O Bakıya göndərilməli ekspedisiyanın hazırlığının sürətləndirilməsini tələb edərək general Matyuşkinə yazırdı: “Gürcüstandan aldığımız xəbərə görə türklər onları öz tabeliyinə zorla qəbul etdiriblər və paşa artıq Şamaxıya doğru hərəkət edir. Bu çox təhlükəlidir, Bakını tuta bilərlər. Mümkün qədər tələs”

... İyulun 6-da (1723-cü ildə eskadranın öncül gəmiləri) Bakı körfəzində lövbər saldı... Rusların şiddətli top atəşindən sonra Bakı qalasının artilleriyası da tezliklə susduruldu. Qala divarının bir hissəsi dağıldı. Atılan saysız-hesabsız mərmilər nəticəsində şəhərin özündə yanğın baş verdi. Bakının alınması iyulun 26-na təyin olunmuşdu. Lakin şiddətli qasırğa buna mane oldu. Rus qoşunları yalnız iyulun 28-də Bakını işğal etməyə müvəffəq olurlar.

... İşğal olunan Xəzəryanı əyalətləri Rusiyanın xammal bazasına çevirməyə cəhd edən I Pyotr tutulmuş ərazilərin iqtisadi cəhətdən mənimsənilməsinə xüsusi diqqət yetirir və bu sahədə geniş planlar qururdu...

... I Pyotr Bakıda və digər ərazilərdə mövqeyini daha da möhkəmlətmək üçün başqa tədbirlərə də əl atırdı. Onlardan ən vacibi Bakının və ətraf ərazilərin milli tərkibinin dəyişdirilməsi idi. I Pyotr yerli əhalini sürgün etmək, onların yerinə isə əsasən erməniləri və rusları köçürmək planını irəli sürdü və tədricən həyata keçirməyə başladı. O, bu tədbiri hələ Bakını işğal etməmişdən xeyli əvvəl planlaşdırmışdı. Bakının süqutu bu tədbiri reallaşdırdı... Lakin bununla belə ehtiyatlı olmağı da məsləhət

görürdü. Bakı neftinin taleyi onu az narahat etmirdi.

Ensiklopediyada biz daha bir maraq doğuran faktla başqa bir bölmədə rastlaşırıq: Bakıda neft çıxarılmasını XIII əsrdə İtalyan səyyahı Marko Polo təsvir etmişdir. O göstərirdi ki, Bakı neftini çıraqlarda yandırır və onunla dəri xəstəliklərini müalicə edirdilər. Yüksək profilli 16-17 əsrlərdə Bakıdan Rusiyanın mərkəz rayonlarına neft göndərməyə başlanmışdır... Alman səyyahı E. Kempfer 17-ci əsrdə burada olmuş və 1684-cü ildə Avropa ədəbiyyatında ilk dəfə olaraq Bakı neft mədənlərinin təsvirini vermişdir. Lakin neftin qədimdən çıxarılmasına baxmayaraq, hasilatı haqqında məlumat 19-cu əsrin əvvəllərindən məlumdur. Belə ki 1821-72-ci illərdə Bakıda 320 min ton neft çıxarılmışdır. 1844-47-ci illərdə Bakıda Xəzər dənizi sahilində Bibiheybətdə mexaniki üsulla ilk neft quyusu qazılmışdı. Lakin neftə aid ədəbiyyatda rəsmi olaraq dünyada mexaniki üsulla ilk neft quyusunun 1859-cu ildə ABŞ-ın Pensilvaniya ştatında qazılması qəbul edilmişdir. Neft sənayesi inkişafının başlanğıcı da bu dövrdən hesab olunur...

Təbii ki, neft sənayesinin sürətlə addımlaması elmin, demək olar ki, bütün sahələrinə, o cümlədən iqtisadiyyatın dirçəlməsinə, texnikanın tərəqqisinə, tibbin, kimya sənayesinin və digər sahələrin inkişafına çox böyük təsir göstərirdi. Dünyada 1901-ci ildən 20 milyon tondan çox neft çıxarılmış və bunun yarısından çoxu Abşeron yarımadasının payına düşür.

Beləliklə, neft sənayesinin inkişafı nəticəsində dünyada inhisarlıq meyilləri də yaranmağa başlayır. “Neft” rus cəmiyyəti Bakıda köhnə şirkətlərdən biri, 1883-cü ildə yaradılmış, 1905-ci ildə 3, 5 milyon manat kapitalla səhmdar cəmiyyətinə çevrilmişdir. Alman Nobel qardaşlarının Bakıdakı uğurlu fəaliyyəti də tarixin yaddaşında qalıb. ... 1871-ci ildə Bakı yaxınlığındakı Balaxanı kəndində mexaniki üsulla qazılmış neft quyusundan gündə 700 pud məhsul çıxarılırdı. 1872-ci ildə neft sənayesində icazə sisteminin ləğvi yerli və xarici kapitalın yüksək mənfəət tələb edən neft sənayesinə sürətli axını üçün əlverişli şərait yaratdı. Azər-

baycanda istismar olunan neft quyularının sayı 1873-cü ildə 9-dan 1901-ci ildə 1740-a, qazımanın orta dərinliyi 53 metrədən 3645 metrə, neft hasilatı 3, 9 min puddan 667,1 min puda qədər artdı. Yerli və xarici neft islahatları meydana gəldi. 19-cu əsrin sonunda Azərbaycan neft hasilatına görə ABŞ-ı ötüb keçdi və 1898-ildə dünyada birinci yerə çıxdı...

Ensiklopediyanı vərəqlədikcə qənaətimiz də dəqiqləşir və görürük ki, bu birincilik uzunmüddətli ola bilməzdi: Qərbi dünyası və xüsusən ABŞ kimi superdövlətlərdə inkişaf əsaslı və sürətlə gedirdi. Bunun nəticəsində neft hasilatında qazanılmış birincilik xeyli geriləməyə başladı. Ensiklopediyada neft hasilatının inkişafı Azərbaycanda Sovet hakimiyyətinin qurulması illərində ayrıca fəsilə göstərilib:

... Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti qurulması ərəfəsində neft sənayesi bərhad vəziyyətdə idi: minlərlə istismar quyusu dayanmış, bir çox sahədə neftli horizontları su basmışdı; qazıma işləri demək olar ki, aparılmırdı. 1919-cu ildə cəmi 3,7 milyon ton neft çıxarılmışdı. Azərbaycanda sovet hakimiyyətinin qələbəsindən sonra Azərbaycan inqilab komitəsi neft sənayesini milliləşdirmək barədə 1920-ci il mayın 24-də dekret qəbul etdi. Milliləşdirilmiş neft sənayesini idarə etmək üçün Azərbaycan Neft Komitəsi (Azərneftkom) təşkil edildi. Kommunist partiyası və Sovet hökuməti Azərbaycanın neft sənayesini yenidən qurmaq vəzifəsini irəli sürdü. 1922-ci ilin Yanvarında Sabunçuda (indiki "Balaxanıneft") 8-ci mədənində ilk sovet neft quyusu qazıldı. Həmin ildə Bi-biheybət buxtasında, Xəzər dənizində yaradılan süni adacıqda keçmiş SSRİ-də ilk dəniz neft quyusu qazıldı və 1923-cü il aprelin 18-də altı quyudan fontan vurmaqla neftlə zəngin buxta (İliç) kəşf edildi. Neft sənayesi müəssisələrinin təklif etdikləri yeni qazma neft üsulları, neft maşınqayırma müəssisələrinin hazırladığı yeni texnika mədənlərdə tətbiq edildi: 1927-28-ci illərdə neft hasilatı 1913-cü il səviyyəsini ötüb keçdi. Birinci beşillik ərəfəsində neft sənayesinin bərpa işləri tamamilə başa çatdırıldı. 2-ci, 3-cü beşil-

liklər ərzində Abşeron yarımadasında, Qala, Qaraçuxur, Zığ, Puta, Korgöz və b. sahələrdə neft yataqları kəşf edilib istismara verildi. 1940-cı ildə Azərbaycan SSR-də neft sənayesi SSRİ neft hasilatının 3-də 4-ü qədər məhsul verdi. 1941-45-ci il müharibəsi illərində Azərbaycan SSR neft sənayesi qarşısında cəbhəni yanacaq təmin etmək kimi ağır və şərəfli vəzifə qoyuldu. Azərbaycan neftçilərinin fədakarlığı nəticəsində 1941-ci ildə 23541 ton neft çıxarıldı. Azərbaycan alimlərinin və mütəxəssislərinin gərgin əməyi ilə yüksək koktanlı benzin alınması texnologiyası işlənib hazırlandı. 1941-45-ci illərdə Azərbaycan neftçiləri SSRİ-yə 75 milyon ton neft, 22 milyon ton benzin və başqa neft məhsulları verdi.

Müharibədən sonra Azərbaycan neft strategiyasının inkişafında yeni mərhələ başlandı 1948-ci ildə açıq dənizdə (Xəzərdə) neft-mədən estekadaları tikildi. 1949-cu il noyabrın 7-də açıq dənizdə, Neft daşlarında qazılmış kəşfiyyat quyusundan neft fontan vurdu. 1949-cu ilin sonunda SSRİ Nazirlər Soveti "Azərbaycan SSR-də dəniz neft yataqlarının kəşfi və istifadəyə verilməsi işini yaxşılaşdırmağa dair tədbirlər haqqında" qərar qəbul etdi. "Azərdənizneft" tresti yaradıldı. 1971-ci ildə bir milyard ton neft çıxarıldı. SSRİ-də neft yataqlarının kəşfiyyatı, qazılması və işlənilməsi mütərəqqi texnikanın və texnoloji üsulların tətbiqinə dair bir çox yeniliklər ilk dəfə Azərbaycan SSRİ-də həyata keçirilmişdir. Buna görə də Azərbaycan SSRİ məkanında neft elminin mərkəzi sayılıb, Bakı isə neft akademiyası adlandırılıb. Azərbaycan SSR-də hazırlanan neftçi kadrlar, mütəxəssislər SSRİ-də, habelə dünyanın bir sıra ölkəsində neft yataqlarının kəşfində və işlənilməsində mühüm xidmət göstərmişlər...

Azərbaycanın neft sənayesində Heydər Əliyev erası

1969-cu il, 14 iyul. Bu tarix dahi şəxsiyyət Heydər Əliyevin respublikaya rəhbər vəzifəyə seçilən günüdür. Həmin dövrdə SSRİ respublikaları arasında Azərbaycan demək olar ki, bütün sahələrdə geridə qalan əyalət statusunu “qazanmış” ölkə sayılırdı. Təbii sərvətlərlə zəngin olan Azərbaycan Heydər Əliyev şəxsiyyətinin vətənpərvərlik sevgisində elə həmin tarixdən də özünün dirçəliş dövrünə qədəm qoydu. Əlbəttə, milli sərvətimiz neft və qaz sənayemizdəki acınacaqlı vəziyyət ölkə rəhbərini daha çox düşündürürdü. Respublikanın müdrik rəhbərinin qısa müddətdə həyata keçirdiyi təşkilati və quruculuq tədbirlərini neft sahəsində çalışan mütəxəssislər diqqətlə izləyirdik. Həmin dövrdə isə biz tələbək illərinin qayğılı günlərini yaşayırdıq. Gələcəyin ali təhsilli mütəxəssisi olacağımız üçün respublikanın rəhbəri hörmətli Heydər Əliyevin işgüzarlığı, qətiyyəti, kadr siyasəti, mənəvi dəyərlərin qiymətləndirilməsi, haqqın-ədalətin bərqərar olmasını, hamı kimi, biz gənclər də ürəkdən bəyənidik. Sonralar isə respublikanın adlı-sanlı neftçilərinin cənab Heydər Əliyev haqqında ürək dolusu söhbətlərini nəfəs çəkmədən dinləyirdik, özümüz üçün həyat dərsi hesab edirdik. Ağsaqqal bir neftçinin söhbətini olduğu kimi oxuculara çatdırmağı özümə borc bilirəm. Vəzifə sahibi olan qəhrəman neftçi böyük iftixar hissi ilə danışır ki, Hörmətli Heydər Əliyev məsul vəzifəyə kadr seçərkən birinci növbədə həmin şəxsin mənəvi və elmi səviyyəsi, potensial işgüzarlığı ilə maraqlanardı, sonra müxtəlif səpkidə apardığı söhbətdən həmin şəxsin öz xalqına, öz peşəsinə münasibətini dəqiqləşdirirdi. Qərribə idi ki, respublikanın döyünən ürəyi olan neft və qaz sənayesində dövrün tələbinə uyğun texniki islahatların aparılması üçün cənab Heydər Əliyev mövcud vəziyyəti zərgər

dəqiqliyi ilə öyrənirdi. Doğrudur, vaxt gözləmirdi, amma müdrik rəhbər hər bir işi, hər bir təşkilati və yaxud texniki tədbiri vaxtında, səbrlə görməyə üstünlük verirdi. 1969-cu ildə isə respublikada neftin illik ümumi hasilatı 1,3 milyon ton, qaz hasilatı isə 659 milyon kubmetr azalmışdı. Təbii ki, Moskva da Azərbaycanın neft və qaz sənayesindəki dirçəlişi çox “səbirsizliklə” gözləyirdi. Və nəhayət, respublikanın neft və qaz sənayesini dirçəltmək üçün qısa müddətdə qlobal, məqsədyönlü tədbirlər həyata keçirilməyə başlandı. 1970-ci ildə Azərbaycanın Neft Nazirliyi ləğv olundu və onun əvəzində Azərbaycanda SSRİ Neft Nazirliyi nəzdində iki İstehsalat Birliyi yarandı. SSRİ Neft Nazirliyi Xəzərdə Azərbaycan neftçilərinin dəniz şəraitində iş aparmaq təcrübəsini nəzərə alaraq Xəzərin bütün sektorlarında geoloji-kəşfiyyat, qazma, işlənmə, istismar və digər işlərin aparılmasını Azərbaycan neftçilərinə həvalə etdi və Azərbaycanda “Xəzərdənizneft” İstehsalat Birliyi yarandı. Bu ildən başlayaraq cənab Heydər Əliyev həm dəniz və həm də quru sahələrdə neft və qaz istehsalının bütün məsələləri ilə yaxından məşğul olmuş və bunun nəticəsində dənizdə aparılan geoloji-kəşfiyyat işlərinin səmərəliliyi xeyli artmışdır. Belə ki, bu dövr ərzində 8 yeni neft-qaz yatağı kəşf edilmiş, 70-ci illərin axırlarına nisbətən neftin və qazın sənaye ehtiyatları müvafiq olaraq üç və iki dəfə artmışdır. Ümumi neft və qaz hasilatı (şərti yanacaqqla) 1975-ci ildə 27,1 milyon ton olmuşdur ki, bu da respublikada 1941-ci ildəki ən yüksək hasilatı ötüb keçmişdir.

Beləliklə də ümummillə liderimizin böyük səyi və təşkilatçılığı, siyasəti və tükənməz enerjisi hesabına Azərbaycanın neft sənayesinin inkişafında yeni mərhələ başladı. 70-ci illərə kimi Xəzər dənizində əldə olan texniki vəsait yalnız dənizin dərinlikləri 40 metrə qədər olan sahələrdə işləməyə imkan verirdi. Bu vaxta qədər Xəzərin Azərbaycan sektorunda, dənizin 40 metr dərinliyinə kimi olan perspektivli sahələrdə demək olar ki, bütün neft-qaz yataqları aşkar olunmuşdu. Odur ki, dənizdə neft və qazın çıxarılması imkanları xeyli azalmışdı. Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə it-

tifaqın neft və qaz sənayesinin rəhbərləri ilə olan danışıqları və SSRİ-nin rəhbərləri ilə görüşləri, Azərbaycan neft-qaz perspektivliklərinin elmi dəlillərlə sübutu, SSRİ-nin Neft Nazirliyinin Xəzərin böyük dərinliklərində aparılacaq işlər üçün vəsait və texnika ayrılmasına gətirib çıxardı. Nəticədə 70-80-cı illərdə Azərbaycanda ağır yük qaldıran kranların, boruçəkən seysmik, sərnişin və sairə kimi gəmilərin sayı 400-dən artıq oldu. Xəzər dənizində 2500 ton gücündə "Azərbaycan" kran gəmisi işə başladı. Bu böyük nailiyyət idi. Bundan əlavə, ilk vaxtlarda dənizin dərinliyi 70 metr olan geoloji kəşfiyyat işlərinin aparılması üçün "Xəzər" tipli özüqalxan üzmə qazma qurğularının alınması, sonralar isə dənizin 200 metrə qədər olan dərinliyində işləmək üçün Şelf tipli yarımaldma üzən qazma qurğularının alınması nəticəsində Xəzərin daha böyük dərinliklərində zəngin neft və qaz ehtiyatına malik olan yataqların kəşf olunması imkanını yaratdı. 80-cı illərdə bu qurğuların sayı 11-ə çatmışdı. Nəticədə dənizin 80-350 metr dərinliyində yerləşən, Azərbaycan neftinin 65%-ni verən "Günəşli" yatağı kəşf olundu. İndi adları dillərdə məşhur olan "Azəri", "Çıraq", "Kəpəz" yataqlarının kəşfi də həmin qazma qurğularının istifadəsi ilə əlaqədardır.

Dünyada tayı bərabəri olmayan Dərin Dəniz Özülləri zavodunun icazəsinin alınması, onun Azərbaycanda tikilməsi cənab Heydər Əliyevin əməyinin, iradəsinin, prinsipiallığının nəticəsidir. Təsəvvür etmək son dərəcə çətinidir ki, o zamankı Sovetlər məkanında bu zavodun tikilməsi üçün alınan 450 milyon ABŞ dolları nə deməkdir. O zavodun hesabına Xəzər dənizində kəşf olunmuş "Günəşli" yatağında bu günə kimi 12 özlük tikilmiş və bu da 150-dən artıq istismar quyularının qazılmasına imkan yaratmışdır. Zavodun əhəmiyyəti bununla bitmir, çünki o, gələcəkdə də neft və qaz yataqlarının kəşfində və istismar işlərində həlledici rol oynayacaqdır.

Neftin emalı sahəsində cənab Heydər Əliyevin yeritdiyi müdrik iqtisadi siyasət nəticəsində Bakıda nəhəng neftayırma

kompleksi yaradılmasına və zavodlarda başdan-başa yenidənqurma işləri aparılmasına nail olmuşdur. Kataliz Riffminq üsulu ilə benzin istehsalı və neftin ilkin emalı üzrə texnoloji qurğuların bu kompleksləri neft sənayesini əsaslı surətdə yenidən qurmağa və onu yeni texnika ilə təchiz etməyə, məhsul istehsalının səmərəliliyinin artırılmasına, xammal və maddi resurslardan daha səmərəli istifadə etməyə imkan vermişdir.

Neftçilərin maddi rifah halının yaxşılaşması və sosial məsələlərin həlli həmişə cənab Heydər Əliyevin nəzər diqqətində olmuşdur. Bu dövr ərzində neftçilər üçün, xüsusən dəniz neftçiləri üçün tikilən mənzillərin sayı rekord səviyyəsinə çatmışdır. 70-ci illərin axırlarında fədakar neftçilərin mənzil ehtiyacları 95 faizdən çox ödənilmişdir. Cənab Heydər Əliyevin dəniz neftçilərinə xüsusi məhəbbəti vardır. Çünki uzun müddət neftçilərə olan qayğısı "Neft daşları" yatağının 25 illik yubileyinin keçirilməsi, "Neft daşları" na gəlməsi və təntənəli şərətdə bu bayramın əlamətdar bir hadisə kimi qeyd edilməsi buna parlaq bir misaldır. Bildiyiniz kimi, 1999-cu ildə "Neft daşlarının" 50 illiyinin qeyd edilməsi barəsində cənab Heydər Əliyev sərəncam vermişdir. Bir cəhəti də xüsusilə qeyd etmək istəyirəm. Sov. İKP MK-nın Siyasi Bürosunun üzvü olan vaxtlarda Cənab Heydər Əliyev Azərbaycanın neft və qaz sənayesinin inkişafına diqqəti azaltmamış, neftçilərlə tez-tez görüşlərində onların problemləri ilə maraqlanmış və özünün qayğısını əsirgəməmişdir. Neftçilərə verilən mükafatlarda xüsusilə onun rolu böyük olmuşdur. 70-ci illərdə Azərbaycandan yüzlərlə neftçiyə SSRİ-nin orden və medalları, fəxri adları verilmişdir ki, bunların içərisində beş nəfər Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, bir nəfər isə hər üç dərəcəli "Rəşadətli əməyə görə" ordeni ilə təltif olunmuşdur. Məşhur neftçi Qurban Abbasqulu oğlu Abbasovun 1994-cü ildə "Şöhrət" ordeni ilə təltif olunması da Cənab Heydər Əliyevin Neftçilərə olan xüsusi diqqətinin nəticəsidir. Mənim məsul fəzifəyə — "Azərneft" İstehsalat Birliyinin Baş direktoru vəzifəsinə təyin olunmağım da

olan qayğısının təzahürüdür. Xalqın tələbi ilə yenidən, ikinci dəfə hakimiyyətə gələn cənab Heydər Əliyev - “Neft Azərbaycanın milli sərvətidir” - deyərək respublikanın vətəndaş müharibəsi kimi bir dəhşətlə üzləşdiyi çətin dövrdə də neft sənayesinin inkişafı ilə məşğul olmuşdur. Bu ərəfədə respublikanın vətəndaş müharibəsi kimi dəhşətli faciə ilə üzbəüz qalması dövründə neft sənayesinin vəziyyətini xarakterizə etmək istərdim. Bildiyiniz kimi, Sovetlər vaxtında bütün müstəqil respublikalar bir-biri ilə sıx əlaqədə idilər. Əsasən bu əlaqələr texniki təchizat sahəsində idi. SSRİ dağıldıqdan sonra bu əlaqələr tamamilə qırıldı. Bu əlaqələrin pozulması respublika ərazisində qeyri sabitlik, təchizatın sifra enməsi, ağır iqtisadi böhran, maliyyə çatışmamazlığı neft sənayesini iflic vəziyyətə salmışdı. Cənab Heydər Əliyevin ikinci dəfə respublikaya rəhbər vəzifəyə gəlməsi ərəfəsində neft sənayesinin vəziyyəti çox acınacaqlı idi. Cənab Heydər Əliyev Azərbaycana ikinci dəfə rəhbərlik etdiyi gündən başlayaraq qısa bir vaxt ərzində neft sənayesinin vəziyyəti ilə tanış oldu və nəticədə qərara gəldi ki, Azərbaycanın neft sənayesinin bərpası və inkişafını respublikanın öz gücü ilə dirçəltmək mümkün deyil. Bir tərəfdən neft və qaz hasilatının aşağı düşməsi, Digər tərəfdən kəşf olunmuş yataqların “Azəri”, “Çıraq”, “Günəşli” nin dənizin dərin hissəsindəki sahəsinin mənimsənilməsi üçün vəsaitin və müasir texnikanın olmaması Azərbaycanın neft sənayesini çətin vəziyyətdə qoymuşdu. Bu problemin həllinin iki yolu var idi. Birinci yol - Azərbaycan gözləməli idi ki, öz qüvvəsi ilə işləyə bilsin. Buna isə respublikanın iqtisadi-siyasi vəziyyəti imkan vermirdi, ikinci yol - dünyanın nəhəng xarici şirkətlərini respublikaya cəlb etmək idi. Hörmətli Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında Dövlət Neft Şirkəti ikinci yolu seçdi və bu da Azərbaycanın milli marağına tamamilə uyğun gəldi. Qeyd etmək lazımdır ki, ilk dəfə “Azəri” yatağında xarici şirkətlərlə birgə işləmək barədə təklif irəli sürülmüş və tender elan olunmuşdu. Bu tenderin şərtləri dünyanın 16 böyük neft şirkətinə göndərilmişdi. Bunlardan ancaq altı şirkət bu ten-

derdə iştirak etmişdir. Sonra bu tender sahəsinə “Çıraq” və “Günəşli” yatağının dərin hissəsi də əlavə olundu. Bu müqavilə barəsində danışıqların neçə illər davam etməsinə, onun reallaşması istiqamətində güclü təkan yalnız 1993-cü ildə respublika Prezidenti hörmətli cənab Heydər Əliyevin Azərbaycana ikinci dəfə rəhbər gəldikdən sonra verildi. Cənab Heydər Əliyev bu məsələni öz himayəsinə aldı və bunun nəticəsidir ki, 20 sentyabr 1994-cü ildə “Azəri”, “Çıraq” və “Günəşli” yatağı dənizin dərin hissəsinin işlənməsini nəzərdə tutan “Əsrin müqaviləsi” ni imzaladı. Və Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti yaradıldı. Müqavilədə iştirak edən tərəflər arasında ARDNŞ-dən başqa AMOKO, Yunokal, Makdermot, Bi-Plı, Statoyl (Norveç), Lukoyl (Rusiya), TPAO (Türkiyə), Delta (Səudiyyə Ərəbistanı) kimi şirkətlər vardı. Dünyanın ən iri və aparıcı dövlətlərinə məxsus neft şirkətləri ilə belə bir müqavilənin imzalanması Möhtərəm prezidentimiz cənab Heydər Əliyevin böyük əməyinin bəhrəsidir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, hörmətli cənab Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə imzalanan bu müqavilə demək olar ki, sonradan dünyanın ən böyük və tanınmış neft şirkətlərinin Azərbaycana axınına şərait yaratdı. Bununla da Azərbaycan öz qapılarını xarici investisiyalar üçün açdı. Bu müqavilənin imzalanması nəinki Azərbaycanın neft-qaz ehtiyatlarının mənimsənilməsinə, eyni zamanda respublikanın digər sənaye sahələrinin dirçəlməsinə və xarici investisiyaların mənimsənilməsinə, eyni zamanda respublikanın digər sənaye sahələrinin dirçəlməsinə və xarici investisiyaların qoyuluşunda həlledici rol oynadı. “Əsrin müqaviləsi” isə Azərbaycanı dünyaya tanıtdı. Bunun nəticəsidir ki, bu tarixi müqavilədən sonra dünyanın ən iri neft şirkətlərindən olan və uzun müddət gözləmə mövqeyi tutan Şevron, Ekson, Mobil, Elf Akiten və başqaları respublikamızda özlərinin fəaliyyətlərini aktivləşdirməyə başladılar. “Əsrin müqaviləsi” bağlanan vaxtdan indiyə kimi görülən işlərin çox böyük nəticələri olmuşdur. Bunlardan bir neçəsini qeyd etmək istərdim. Yaradılmış və fəaliyyət gö-

stərən ABƏŞ-lə birlikdə Dövlət Neft Şirkəti ilk neftin çıxarılmasını və nəqlini vaxtında həyata keçirdi. İlk neftin planlaşdırıldığı kimi, 1997-ci il noyabr ayının 7-də hasil edilərək boru kəməri ilə Səngəçal terminalına və oradan da indi hamıya məlum olduğu kimi, Şimal marşrutu ilə Novorossiysk terminalına ötürülür. Bu məqsədlə hasil olunan neftin miqdarı ilə bağlı qeyd etmək lazımdır ki, Bu günə kimi 3,5 milyon tondan artıq neft çıxarılmış və terminala qədər olan 24 düyümlü neft kəməri ilə Səngəçaldan Rusiyaya kimi ötürülmüşdür. Hazırda müqavilə çərçivəsində qızgın iş davam etdirilir. “Çıraq” yatağında istismar edilən 9 quyunun hər birinin gündəlik orta hasilatı təqribən 1500 tondan artıqdır. 1998-ci il respublikada neft istehsalında dönüş ili olmuş və ilkin neftin xarici şirkətlər tərəfindən hasilatı və ixracı hesabına ümumi neft hasilatı 11, 5 milyon tona çatmışdır.

Müdrək rəhbərimiz xalqın həyatı məsələsi olan qaz hasilatının stabilləşdirilməsi onun istehsalı, nəqli, emalı sahəsində tədbirlərin həyata keçirilməsini də özünün nəzarəti altında saxlamışdır. İlk növbədə “Günəşli” və “Çıraq” yataqlarından gələn qazın tam şəkildə “Azəriqaz” Səhmdar Cəmiyyətinə nəqli və digər ciddi tədbirlərin həyata keçirilməsi nəticəsində qazın gündəlik hasilatı xeyli artmışdır. “Çıraq-1” özüündən səmt qazın sahilə ötürülməsi artdıqca bu il qaz istehsalı üzrə tapşırıqlar yerinə yetiriləcəkdir. Həm Rusiyadan keçməklə Şimal marşrutu və həm də Gürcüstandan keçməklə Qərb marşrutu - Bakı-Supsa - iqtisadi cəhətdən sərfəli variant hesab olunmuşdur ki, bu iki marşrut da həm Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin, həm də Gürgüstan prezidenti Eduard Şevarnadzenin xeyir - duası ilə həyata keçirilir. Müqavilənin həyata keçirilməsi Azərbaycanda neft hasilatının artmasına, şübhəsiz, həm də respublikanın iqtisadiyyatının inkişafına güclü təkan verəcəkdir. Bu müqavilənin imzalanmasının digər müsbət nəticəsi Azərbaycanın neft-qaz kompleksinə xarici investisiyaların kapital qoyuluşunun artması da ölkənin iqtisadiyyatına müsbət təsir göstərəcəkdir.

“Əsrin müqaviləsi”ndən sonra bir-birinin ardınca dəniz sahələrində “Qarabağ”, “Şahdəniz”, “Dan ulduzu - Əşrəfi”, “Lənkəran-dəniz”, “Talış-dəniz”, “D-222”, “Abşeron”, “Naxçıvan”, “Oğuz”, “Kürdaşi”, “İnam”, “Araz”, “Alov və Şərqi”, “Atəşgah”, “Yanan tava”, “Muğan dəniz”, quruda isə cənub-qərbi Qobustan, Muradxanlı, Kürsəngi və Qarabağlı sahələri üzrə müqavilələr bağlanmışdır. Sözünlə əsl mənasında bu müqavilələr Azərbaycan neftinin lokomotivi olmuşdur. Və bunun ardınca Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı strukturlar və qurudakı ərazilər üzrə yuxarıda qeyd olunan 17 müqavilə bağlanmışdır ki, bunlar da Azərbaycana 40 milyarda yaxın ABŞ dolları həcmində sərmayənin qoyulması deməkdir. Xarici şirkətlərlə dəniz blokları üzrə bağlanmış bütün müqavilə sahələrində 3D dəqiq seysmik tədqiqatlar aparılmış və onların araşdırılması bu ilin axırında başa çatdırılacaqdır. Eyni zamanda “Azəri”, “Çıraq” və “Günəşli”, “Qarabağ”, “Dan ulduzu - Əşrəfi”, “Şahdəniz” strukturlarında 40 min metr-dən çox kəşfiyyat qazması aparılmış on kəşfiyyat quyusu qazılmış və iki quyuda isə qazma işləri davam etdirilir. Qazılmış quyularda geniş tədqiqat işləri aparılmış Balaxanı, Fasilə, Qırməki üstü qumlu və Qırməki altı lay dəstələrində sınaq işləri nəticəsində iki qaz kondensat və bir neft yatağı aşkar edilmişdir. Əlbəttə, qazma işləri dünya standartlarına uyğun modernləşdirilmiş “Dədə Qorqud” və “İstiqlal” yarım dalmə üzən qazma qurğuları ilə aparılır. Qeyd etmək lazımdır ki, xarici neft şirkətləri hələ Xəzərə bir dənə də qurğu gətirməyiblər. Həm “İstiqlal”, həm də “Dədə Qorqud” Azərbaycanda olan qurğular hesabına quraşdırılmışdır. Bu qurğularla Xəzərin həm Azərbaycan sektorunda, həm də digər Xəzəryanı dövlətlərin perspektivli sahələrində yeni-yeni strukturlar və yataqlar aşkar edəcəklər.

Yuxarıda qeyd etdiyim kimi, bu günə kimi Azərbaycandan Novorossiyskiyə gedən boru kəməri tam fəaliyyətdədir. Digər tərəfdən isə Bakı-Supsa kəməri də artıq fəaliyyətə başlamışdır. Hər birinin gücü ildə 5 milyon ton olan bu kəmərlərin Azərbaycanda

anın və həm də İpək yolunun bərpası ilə əlaqədar olaraq gələcəkdə qonşu dövlətlərin neft məhsullarının daşınmasının tam təmin edə bilməyəcəklər. Bu nöqtəyi nəzərdən ulu öndərimizin siyasi uzaqgörənliklə seçdiyi Bakı-Ceyhan istiqaməti nəinki Azərbaycan neftinin dünya bazarına çıxarılmasını təmin edəcək, hətta gələcəkdə İpək yolunun əsas magistral kəməri olacaqdır. Bu istiqamətin seçilməsinin bir neçə müsbət cəhətləri vardır ki, bu da Heydər Əliyev siyasətinin uzaqgörənliyinin nəticəsidir. Bunların bir neçəsini qeyd etmək istərdim. Birinci ondan ibarətdir ki, bu kəmərlər Qara dənizin məhdud imkanlarından yan keçərək Aralıq dənizinə birbaşa çıxacaqdır. İkincisi, Aralıq dənizinin əhatəsində olan dövlətlərin neftə olan böyük miqdarda ehtiyaclarının ödənilməsidir. Üçüncüsü isə, Aralıq dənizində böyük tutumlu tankerlərin hərəkət etmələrinin böyük imkanlara malik olmasıdır ki, bu, dünyanın bütün istiqamətlərinə neftin daşınmasını iqtisadi cəhətdən sərfəli edəcəkdir.

Bildiyiniz kimi, 1994-cü ildən başlayaraq hər il Azərbaycanda "Beynəlxalq Xəzər Neft-Qaz" sərgi konfransı keçirilir. Bu ənənəvi sərgidə dünyanın nəhəng neft şirkətlərinin iştirak etməsi onlara Azərbaycan neft sənayesi ilə yaxından tanış olmaqla yanaşı, həm də respublikanın digər təsərrüfat sahələrini də öyrənməyə imkan verir. Azərbaycanda keçirilən neft-qaz sərgisi ildən-ildə güclənir və müqaisədə demək olar ki, dünya sərgiləri kimi yüksək səviyyədə keçir. 1998-ci ildəki sərgidə artıq 400-dən çox şirkət, firma, səhmdar cəmiyyətlər iştirak edirdilər. Bu isə Azərbaycana və onun rəhbərinə olan inam və hörmətin parlaq nümayişidir. Bu sərgilərdə bir qayda olaraq Azərbaycan Respublikasının prezidenti Möhtərəm cənab Heydər Əliyev çıxış edib və bütün iştirakçı dövlətlərin şirkətlərini salamlayaraq Azərbaycana gəlmələri ilə onlara təşəkkür edib. Bununla da Azərbaycan neftinin şöhrəti daha da artır və bu sahədə qoyulan investisiyanın miqdarı da günü-gündən çoxalır.

Mən bir məsələyə də toxunmaq istərdim. O da Xəzərin sta-

tusu məsələsidir. Bildiyimiz kimi, Xəzər dənizi beş dövlət ilə əhatə olunmuşdur. SSRİ məkanında Xəzərin bir dövlət sərhədi var idi. SSRİ dağılıdıqdan sonra Xəzəryanı dövlətlər Xəzərin bölünməsi məsələsi ilə çox maraqlanırdılar. Xüsusən də Xəzərin təbii sərvətlərindən istifadə məsələsi ətrafında fikir ayrılığı əmələ gəlmişdir. Xəzəryanı dövlətlərin hamısı Azərbaycandan başqa ilk danışıqlarda Xəzərin təbii sərvətlərinin ümumi istifadəsinin tərəfdarı idilər. Azərbaycan isə hələ 1970-ci ildən Xəzər dənizinin bölmə üzrə bölünməsinin tərəfdarı olmuş və bu fikri müdafiə etmişdir. Möhtərəm Prezidentimizin nəhəng siyasəti nəticəsində Xəzəryanı dövlətlərin maraqlarına uyğun şəkildə problemin çözülməsinə nail olunur. Məntiqi cəhətdən prinsipal və obyektiv danışıqlar nəticəsində əvvəlcə Qazaxıstan, daha sonra isə digər dövlətlər Rusiya, Türkmənistan və hətta İran da bölmə bölgünü qəbul etmişlər. Burada qeyd etmək lazımdır ki, hələlik Türkmənistan, İran və Azərbaycan bu bölgünün hansı şəkildə aparılması haqqında dəqiq qərara gəlməsələr də, Xəzərin sektorlara bölünməsinin qəbul olunması böyük nailiyyətdir. Bunun əldə edilməsində ümummilli liderimiz cənab Heydər Əliyevin əvəzə-dilməz xidmətləri olmuşdur.

Heydər Əliyevin neft strategiyası artıq Azərbaycan və dünya tarixi səhifələrində özünə layiqli yer tutmuşdur.

Artıq Heydərşünaslıq elmi yaranmışdır! Biz neftçilər daha çox sevinirik və fəxr edirik ki, bu elmin təşəkkül tapıb, inkişaf etməsində, başqa sahələrdə olduğu kimi, neft sənayesinin və tədqiqi daha geniş yer almışdır.

Müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu olan Heydər Əliyevin həyat və dövlətçilik fəaliyyəti haqqında ilk doktorluq dissertasiyası yazıb müdafiə etmiş tanınmış alim, tarix elmləri doktoru İradə xanım Hüseynovanın «Təhsil» nəşriyyatı tərəfindən nəşr edilmiş «Müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu» adlı fundamental əsərində deyilir:

Azərbaycan Respublikası Prezidenti Heydər Əliyev

respublikamızın regional iqtisadi strukturlarda iştirak etməsinin təşkilinə böyük diqqət yetirir, NATO ilə əməkdaşlığına böyük əhəmiyyət verirdi. Hələ 1994-cü ilin mayında NATO-nun Brüsseldəki mənzil-qərargahına səfəri zamanı ölkəmizin «Sülh naminə tərəfdaşlıq» proqramına qoşulması barədə saziş imzalanmışdı. 1996-cı ilin aprelində yenə də bu təşkilatın Brüsseldəki mənzil-qərargahına səfərində, 1997-ci ilin iyulunda İspaniyanın paytaxtı Madrid şəhərində NATO üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarından zirvə görüşündə Azərbaycanın əməkdaşlığı genişləndirmək mövqeyini bir daha bəyan etmişdir. MDB-yə daxil olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarından Moskva, Aşqabad, Alma-Ata, Minsk, Kişinyov şəhərlərində keçirilmiş zirvə görüşlərində iştirak etmiş və bu ölkələr arasında əməkdaşlığın zəruriliyini müdafiə etmişdi. Heydər Əliyevin fəaliyyətinin nəticəsi olaraq Azərbaycan Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatında aparıcı yerlərdən birini tutmuşdur. O, 1995-ci ilin iyun-iyul aylarında Buxarestdə, 1996-cı ilin oktyabrında Moskvada, 1997-ci ilin aprelində İstanbulunda, 1998-ci ilin iyununda Krımda keçirilmiş Qara Dəniz İqtisadi əməkdaşlıq Təşkilatının zirvə görüşlərində iştirak etmişdi. Azərbaycan Respublikası Prezidenti 1996-cı ilin may, 1997-ci ilin iyun aylarında Türkmənistanın paytaxtı Aşqabad şəhərində İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı (EKO) üzvü olan ölkələrin dövlət başçılarından zirvə görüşlərində iştirak etmiş, çıxışında EKO təşkilatının söylərindən istifadə edərək regional əməkdaşlıq və inkişaf problemlərinin həlli məsələsini irəli sürmüşdü.

Dünyanın neft səltənətinə “ƏSRİN MÜQAVİLƏSİ”ndən başlanan sıçrayış

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin ikinci dəfə hakimiyyətə gəlməsi təkcə xalqın deyil, həm də zamanın tələbi idi. Respublikanın ictimai - siyasi və iqtisadi həyatında dərin böhran yaranmışdı, ölkənin dövlətçiliyi, ərazi bütövlüyü, iqtisadi və mənəvi potensialı dağılmaq təhlükəsi ilə üzləşmişdi. Ən faciəli cəhət isə ölkədə vətəndaş müharibəsinin reallaşması günbəgün, saatba-saat yetişirdi. Belə bir çətin, mürəkkəb şəraitə ancaq və ancaq müdrik, zəngin dövlətçilik təcrübəsi qazanmış Heydər Əliyev çö-zə bilərdi. Xalq xilaskar liderinə inanırdı, çünki onun qüdrətini hələ 1969-cu illərdən duymuşdu. Lider də öz xalqının gücünə inanırdı - çünki Heydər Əliyev xalqla birlikdə elə 1969-cu illərin çətinliklərini əl-ələ verib öz çiyinə götürmüşdü. Qüdrətli lider xalqın azadlıq, müstəqillik uğrundakı mübarizəsini siyasi və mənəvi cəhətdən düzgün qiymətləndirirdi. Ona görə də xalqın təkidlə tələbini qəbul edib yenidən respublika rəhbərliyinə qayıtdı. 1993-cü il iyunun 15-də Heydər Əliyev keçmiş Ali Sovetin sədri seçildi. Azərbaycan xalqı sanki rahat nəfəs aldı - ölkənin ali kürsüsündən xilaskar lider Heydər Əliyevin inamlı çıxışı insanların sabaha olan ümid işığını yandırmışdı:

... Azərbaycan Respublikasının bugünkü ağır, mürəkkəb və gərgin vəziyyətini tam məsuliyyətlə dərk edirəm... Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyini qorumağı, möhkəmləndirməyi, inkişaf etdirməyi özüm üçün ən əsas vəzifələrdən biri hesab edirəm... Heç kəsin şübhəsi olmasın ki, ömrümün bundan sonrakı hissəsini harada olursa-olsun, yalnız və yalnız Azərbaycan Respublikasının müstəqil dövlət kimi inkişaf etməsinə

həsr edəcəyəm... Azərbaycan Respublikası bundan sonra da onun başına nə gəlsə-gəlsin, müstəqilliyini itirməyəcək, yəni heç bir dövlətin tərkibinə daxil olmayacaq, heç bir dövlətin əsarəti altına düşməyəcək...

Müdrək rəhbər 1993-cü ildə xalqın böyük əksəriyyətinin dəstəyi ilə ölkə prezidenti seçildi. Respublikada isə ermənilərin işğalçılıq təcavüzü davam edirdi. Dahi şəxsiyyət Heydər Əliyevin uzaqgörən siyasəti nəticəsində 1994-cü il may ayında atəşkəs müqaviləsi imzalandı. Neft sahəsində müasir standartlara cavab verən yenidənqurma islahatı həyata keçirilməsinə əsaslı zəmin yaradılırdı.

— Cənab Heydər Əliyev dühası qarşısında çarəsiz qalan düşmən atəşkəsə razılıq verməsinə məcbur olduqdan sonra müstəqil dövlət quruculuğu istiqamətində gərgin, çoxşaxəli siyasi fəaliyyət inamla davam edirdi. Ölkədəki hakimiyyət uğurundakı çəkişmələri yatırımaq, bazar iqtisadiyyatının əsas rıçaqlarını işə salmaq, ölkə iqtisadiyyatının bütün sahələrinə xarici sərmayələri cəlb etmək kimi prioritet fəaliyyət proqramı Heydər Əliyevin kredosunun özəyi idi. Bütün bu dövlət əhəmiyyətli proqramın reallaşması üçün gecəli - gündüzlü gərgin, düşünülmüş, ölçülüb-biçilmiş, siyasi cəhətdən sabahın quruculuq potensialına tuşlanmış iş gedirdi. 1994-cü il mayın 24-də Bakıda Xəzər dənizində neft-qaz hasilatına dair I beynəlxalq sərginin keçirilməsi ulu öndərimiz Heydər Əliyevin uzaqgörən siyasətinin strateji məqamlarının taktiki gedişləri idi. Həmin beynəlxalq sərginin “Əsrin müqaviləsi” ərəfəsində həyata keçirilməsini ən uğurlu addım saymaq olar. Dünyanın 20 ölkəsinin 180-dək rəsmi nümayəndəsi sərgidə Azərbaycanın təbii sərvətlərinin zənginliyi ilə tanış olur, müasir elmi araşdırmaların məntiqi nəticəsini bir daha nəzərdən keçirir: siyasi dialoqlar, yeni ünsiyyət kimi əhəmiyyətli görüşləri Heydər Əliyev dühasının incəliklərindən xəbər verirdi. Ən əhəmiyyətli isə birinci beynəlxalq neft-qaz sərgisində nümayəndələr Azər-

baycan həqiqətlərini ermənilər tərəfindən necə ustalıqla dünya ictimaiyyətinə “sırımlarının” şahidi oldular. Cənab Heydər Əliyevin sərgidəki nitqi prosesində, nitq sona yetdikdən sonra nümayəndələrin əksəriyyətinin Azərbaycanana qarşı münasibəti tamamilə dəyişmişdi - bunu çoxlarının cənab Heydər Əliyevə və digər rəsmi dövlət nümayəndələrimizə verdikləri müxtəlif səpgili suallardan hiss etmək çətin deyildi. Deməli, Azərbaycan həqiqətləri damla-damla insanların qəlbinə yol tapdıqca, müstəqil Azərbaycan addım-addım irəliləyir, möhkəmlənir, dağılmış, çökdürülmüş iqtisadiyyatını dirçəltməyə addım-addım yaxınlaşırdı. Həmin nitqlə bir daha tanış olmaq, onun mahiyyətini müasir düşüncə tərzimizin mühakiməsi ilə 10 ildən sonrakı realıqla müqaisə etmək yerinə düşər:

... Hörmətli xanımlar və cənablar! Sizi səmimi - qəlbədən salamlayır, mühüm hadisə - Azərbaycanda, Xəzər hövzəsində neft və qaz hasilatına həsr olunmuş sərginin açılışı münasibətilə təbrik edirəm. Ölkəmizin neft sənayesinin qədim və zəngin tarixi var. Təqribən 150 il bundan əvvəl Azərbaycanda sənaye üsulu ilə neft çıxarılmasına başlanılması məlumdur. O vaxtdan ötən dövrdə Azərbaycan xalqının səyləri, xarici şirkətlərin köməyi ilə böyük yol keçmişdir. Respublikanın ya-taqlarından 1 milyard 300 milyon tondan çox neft və külli miqdarda qaz çıxarılmışdır. Lakin ötən dövr və mütəxəssislərimizin tədqiqatları göstərir ki, Azərbaycanda indi də çox böyük neft və qaz ehtiyatı vardır. Deməli, Azərbaycan Respublikasının bu qiymətli sərvətlərindən istifadə sahəsində qarşıda bizi daha böyük perspektiv gözləyir. Ötən tarixi dövrdə nə edilmişsə, şübhəsiz ki, bizim çox böyük naliyyətimiz, zəngin təcrübə, gələcək işlər üçün yaxşı bünövrədir. Cəsarət edib bir cəhəti də qeyd etmək istəyirəm ki, dünya təcrübəsində dənizdən neft çıxarılmasına ilk dəfə Azərbaycanda başlanmışdır. Bütün bu deyilənlər Azərbaycana və Bakıya neft

şöhrəti gətirmiş və ölkəmizi dünyada tanıtmışdır. Lakin indi biz neft və qaz yataqlarından istifadə olunmasının yeni mərhələsindəyik.

Bu, hər şeydən əvvəl onunla bağlıdır ki, Azərbaycan özünün çoxəsrlik tarixi ərzində ilk dəfə olaraq dövlət müstəqilliyi əldə etmişdir. Azərbaycan xalqı yeraltı sərvətlərin və öz taleyinin tam hüquqi sahibi olmuşdur. Bu, ona özünün yeraltı sərvətlərindən müstəqil şəkildə, Azərbaycanın mənafeyinə uyğun istifadə etməyə imkan verəcəkdir.

Digər tərəfdən, son onilliklərdə, xüsusən dəniz yataqlarında neft və qaz hasilatı texnikası və texnologiyasında dünya praktikasında böyük nailiyyətlər əldə olunmuşdur. Etiraf etməliyəm ki, əslində dünyada ilk dəfə olaraq dəniz yataqlarının işlənməsinə başlayan Azərbaycan indi bu sahədə dünya səviyyəsindən müəyyən dərəcədə geridə qalır. Bununla belə, dünyanın , xüsusən qərb ölkələrinin iri neft şirkətlərinin Azərbaycan neftinə böyük maraq göstərməsi əməkdaşlığımızın zəruriliyini şərtləndirir. Milli mənafeyimizi tam dərk edərək və əməkdaşlığın Azərbaycanda neft sənayesinin daha müvəffəqiyyətlə inkişafının təmin edəcəyini əsas tutaraq həmin şirkətlərlə fəal əməkdaşlığa getmişik. Bundan əlavə, belə əməkdaşlıq təkcə neft şirkətləri ilə deyil, həm də qərb ölkələri ilə sıx qarşılıqlı fəaliyyətə gətirib çıxaracaqdır. Qərbin neft şirkətləri ilə əməkdaşlıq istiqamətində atığımız addımların həm iqtisadi, həm də siyasi mənası var. Biz əminik ki, Azərbaycanın onun Dövlət Neft Şirkətinin Qərb tərəfdaşları ilə gələcək əməkdaşlığı məhz bu prinsiplər zəminində həyata keçiriləcəkdir.

Sizə məlumdur ki, xarici neft şirkətləri Azərbaycanın neft və qaz yataqlarına təqribən üç il bundan əvvəl maraq göstərmişlər. Bütün bu müddətdə müvafiq danışıqlar aparılır. Bu danışıqların yolu isə, əlbəttə, hamar olmamışdır. Eniş-

lər də, yoxuşlar da olmuşdur. Lakin hər halda, bu danışıqlar davam etmişdir və bizim fikrimizcə, son vaxtlar daha uğurla gedir. Xarici neft şirkətlərinin rəhbərləri ilə görüşərkən mən bunu demişəm. Lakin bunu bir daha qeyd etməyi lazım bilirəm ki, biz ölkəmiz üçün çox mühüm və məsuliyyətli olan bu addımı atarkən Azərbaycan Respublikasının milli mənafehlərini, həm bizim dövlətimiz üçün, həm də iqtisadiyyatımıza investisiya qoymağı qərara almış neft şirkətləri üçün qarşılıqlı faydanı təmin edən prinsipi əsas götürürük.

Məmnuniyyətlə qeyd edirəm ki, bu prosesdə Qərbin təkcə neft şirkətləri deyil, həm də bu ölkənin rəhbərləri, məsələn Böyük Britaniyanın energetika naziri, danışıqlara maraq göstərən cənab Con Meycor iştirak edir. Cənab Con Meycor mənə göndərdiyi məktubunda həmin məsələ barədə öz fikirlərini ifadə etmişdir və bu, ölkələrimiz arasında energetika sahəsində əməkdaşlıq haqqında müvafiq sazişdə əksini tapmışdır. Bugünkü mərasimdə iştirak etmək üçün xüsusi olaraq Bakıya gəlmiş Birləşmiş Krallığın energetika naziri cənab Tim Edqarın sərginin açılışında olmasını böyük məmnuniyyətlə qeyd edirəm.

Azərbaycan ilə qərbin neft şirkətləri arasında danışıqların son vaxtlar daha uğurla getməsindən məmnun qaldığımı bildirmək istəyirəm. Danışıqların mayın 2-dən 19-dək İstanbulda keçirilən sonuncu mərhələsi, zənnimcə, yaxşı nəticələrlə başa çatmışdır. Ötən vaxt ərzində danışıqlarla, neft sənayesi sahəsində Qərb ölkələri ilə əməkdaşlıqla bağlı çoxlu müxtəlif mülahizələr, şəiyələr olmuşdur. Əslində bunların əsası yoxdur. Bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycan Respublikasının prezidenti kimi mən bu mövqeyimizi qəti müəyyənləşdirmişik. Mövqeyimiz isə ondan ibarətdir ki, biz danışıqları davam etdirəcəyik və bunların müvəffəqiyyətlə başa çatmasına, böyük kommersiya sazişlərinin bağlanmasına ümid bəsləyirik.

Bununla əlaqədar indiki sərgiyə və onun gedişində keçirilməsi nəzərdə tutulan konfransa çox böyük əhəmiyyət veririk. Sərgidə 20 ölkənin 180-dək firmasının iştirak etməsi onun belə əhəmiyyət kəsb etdiyini göstərir. Burada Azərbaycanın neft sənayesi də kifayət qədər dolğun təmsil olunmuşdur. Ümidvaram ki, sərginin iştirakçıları, tamaşaçılar neft hasilatı, bu prosesin texnika və texnologiyası sahəsində dünyanın iri neft şirkətlərinin əldə etdikləri bütün nailiyyətlərlə tanış olacaq, eyni zamanda Azərbaycan neft sənayesinin tarixi, onun nailiyyətləri ilə də tanış ola biləcəklər. Bayaq qeyd etdiyim kimi, son onilliklərdə dünyanın neft şirkətləri dənizdən neft çıxarılması texnikası və texnologiyasını inkişaf etdirməkdə çox böyük təcrübə toplamışlar. Bu nailiyyətlərlə əyani tanışlıq bizdən, Azərbaycan nümayəndələrindən ötrü son dərəcə maraqlı olacaqdır. Eyni zamanda əminəm ki, sərginin məqsədi təkcə təcrübəni nümayiş etdirmək deyil, həm də bu təcrübədən istifadə üçün səyləri birləşdirməkdir.

Azərbaycan neft ölkəsidir. Keçmişdə isə Odlar diyarı adlandırılırdı və Azərbaycan bu gün də həmin adı fəxrlə daşıyır. Bu adın özü də neft və qaz ilə əlaqədardır. Qədim zamanlarda adamlar yerin altından çıxan yanar qazı sadəcə olaraq od sayırdılar. Azərbaycanda neft yataqlarının istismar edildiyi bir çox onilliklər ərzində xalqımızın fəxri sayılan neçə-neçə neftçilər nəsli yetişmişdir. Neftçi olmaq Azərbaycanda ən şərəfli peşə sayılır. Qeyd etmək lazım bilirəm ki, keçmiş Sovet İttifaqında əslində bütün yataqların kəşfi və işlənməsi Azərbaycan alimləri və neftçilərinin əməyi və səyləri ilə bağlıdır. Keçmiş Sovet İttifaqında, indi Rusiyada ikinci, üçüncü, dördüncü Bakı var. Bunlar Tatarıstan, Başqırdıstan, Orenburq, Sibirdir. Həmin rayonları ona görə ikinci, üçüncü, dördüncü Bakı adlandırmışlar ki, o yerlərdə hər dəfə yataqların kəşfi, işlənməsi Azərbaycanda hazırlanmış alimlər, geoloqlar, mütəxəssislər tərəfindən həyata keçirilmişdir.

Bu tarixdən böyük fəxrlə danışmaqla, Azərbaycan neftçilərinin bir çox nəsillərinin əməyini yüksək qiymətləndirməklə yanaşı, bu gün eyni zamanda qeyd edirəm ki, indi ölkəmizin neft sənayesinin inkişafında yeni mərhələ açılır. Bu mərhələ Xəzər dənizində neft və qaz yataqlarının işlənməsində Qərbin iri neft şirkətlərinin fəal iştirakı ilə bağlıdır. Əminəm ki, Azərbaycan neftçiləri sizin layiqli tərəfdaşınız olacaq. Ümidvaram ki, Azərbaycana gələn Qərbin neft şirkətləri ölkəmizin neft və qaz sənayesinin bütün tarixi ərzində əldə olunmuş nailiyyətləri həmişə yüksək qiymətləndirəcəklər. Böyük məhəbbət və səylə hazırlanmış indiki sərgi də buna geniş imkan yaradır. Sərginin hazırlanmasına böyük əmək sərf etdiklərinə görə "Sperhed eksibşnz LTD" firmasına və Azərbaycan Ticarət-Sənaye Palatasına minnətdarlığımı bildirir, dünyanın bütün neft şirkətlərinin imkanlarını dolğunluğu ilə təqdim etmək, respublikanın ictimaiyyətini onlarla tanış etmək üçün şirkətlərin hamısını bir-birini tanıya bilməsi üçün sərginin işlədiyi günlərdə burada çalışacaq şəxslərin hamısına uğurlar arzulayıram. Ümidvaram ki, bütün bunlar hamımız üçün sox faydalı olacaqdır.

Nəhayət, bir cəhəti qeyd etməyə bilmərəm. Bəlkə də bunun neft sənayesinə bilavasitə aidiyyəti yoxdur, lakin indiki sərgi ilə bağlıdır. 15 il bundan əvvəl mənim təşəbbüsumlə həmin bu idman kompleksinin tikintisinə başlanmışdır. O zaman binanın bünövrəsinə ilk daşı mən qoymuşdum və indi hədsiz dərəcədə xoşbəxtəm ki, kompleksin tikintisi hələ başa çatmasa da idman oyunlarından əlavə, belə gözəl sərgi kimi xeyirxah işə də xidmət edir. Hamınızı bir daha salamlayır və təbrik edir, möhkəm cansağlığı və xoşbəxtlik arzulayır, bu beynəlxalq sərgiyə, burada təmsil olunan bütün şirkətlərə böyük uğurlar diləyirəm. Ümidvaram ki, Azərbaycan ilə Qərbin neft şirkətləri arasında əməkdaşlıq daha müvəffəqiyyətlə

inkışaf edəcəkdir. Hamınıza böyük uğurlar arzulayıram.

Respublikamızda birinci beynəlxalq neft-qaz sərgisi uğurla başa çatdıqdan sonra dünyanın super dövlətlərinin diqqəti Azərbaycan Respublikasına qarşı daha da ciddiləşdi. Ölkə isə problemlər axarında ulu öndərimizin rəhbərliyi ilə “Əsrin müqaviləsi” ni imzalamağa inamla hazırlaşdı. Respublika həyatının həmin günlərini dağıdılmış saat mexanizminə bənzətmək olardı: Cənab Heydər Əliyev sutkanın 16-18 saatını dağıdılmış saat mexanizmlərini bircə-bircə yığmaqla Azərbaycan xalqını öz nurlu sahibinə, özünün milli sərvətinin sahibliyinə layiq olduğuna inandırmaq üçün siyasi fəaliyyətini gücləndirirdi. Dahi şəxsiyyət doğma xalqının potensial gücünün qüdrətini yaxşı bilirdi. Tükənməz xalq gücünü hərəkətə gətirməyi qarşısına məqsəd qoymuş cənab Heydər Əliyev ölkənin ictimai-siyasi həyatındakı “narahatçılıqları” da görürdü. Odlar yurdunun milli sərvətlərinə sahib çıxmaq niyyəti xarici düşmənlər daxildəki antimillilərdən ustalıqla istifadə etməyə çalışsalar da Heydər Əliyev dühası qarşısında aciz fiqurlara bənzəyirdilər. Ona görə də Heydər Əliyevin siyasi fəaliyyətinin əsas gücü düşmən qüvvələrinin məhviniyə yönəlmişdi. Belə bir mürəkkəb durumda, 1994-cü il sentyabrın 20-də dünyanın super dövlətlərinin nəhəng şirkətləri ilə “Əsrin müqaviləsi” imzalandı. Bu müqavilə Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyinin, dövlətçiliyini möhkəmləndirmək istiqamətində ümummilli liderimiz Heydər Əliyev dühasının ölkəyə düşmən kəsilməmiş qüvvələrinə qarşı sarsıdıcı zərbə oldu. Təntənəli mərasimdə dahi liderimiz geniş nitq söylədi:

Xanımlar və cənablar, hörmətli qonaqlar!

Bu gün Azərbaycan Respublikasının həyatında tarixi bir hadisə baş verir. Xəzərin Azərbaycan Respublikasına aid sektorunda “Azəri”, “Çıraq” neft yataqları və “Günəşli” neft yatağının bir hissəsinin müştərək işlənməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Şirkəti ilə xarici ölkələrin

neft şirkətləri arasında üç il davam edən danışıqlar sona çatmış və müştərək işlər aparılması üçün müqavilənin layihəsi hazırlanıb təqdim edilmişdir.

Bu gün biz Azərbaycanın paytaxtında, Bakıda, bu gözəl “Gülüstan” sarayında müqavilənin imzalanması mərasiminə toplaşmışıq. Müqavilənin imzalanması ilə əlaqədar olaraq Bakıya xarici ölkələrdən dövlət nümayəndələri, qonaqlar gəlmişlər. Bakıya, bu mərasimdə iştirak etməyə gələn qonaqlarımızın hamısını ürəkdən salamlayır, onlara “Xoş gəlmisiniz!” deyirəm.

Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətinin xarici ölkələrin neft şirkətləri ilə apardığı danışıqlar bu ölkələrin dövlət və hökumətlərinin himayəsi altında olmuş və onlar tərəfindən dəstəklənmişdir. Müqavilənin imzalanması mərasiminə xarici ölkələrin nümayəndə heyətləri gəlmişlər. Bu mərasimdə iştirak edən Amerika Birləşmiş Ştatlarının, Rusiya Federasiyasının, Böyük Britaniya Krallığının, Türkiyə Cümhuriyyətinin, Norveçin nümayəndə heyətlərini ürəkdən salamlayır, onlara “Xoş gəlmisiniz!” deyirəm. Amerika Birləşmiş Ştatlarının, Rusiya Federasiyasının, Böyük Britaniya Krallığının, bu tarixi mərasimdə iştirak edən Türkiyə Cümhuriyyətinin dövlət naziri hörmətli Nəcməddin Cövhərini salamlayıram. Böyük Britaniya Krallığının energetika naziri hörmətli cənab Timoti Eqqarı salamlayıram. ABŞ energetika nazirinin müavini, hörmətli cənab Uilyam Uaytı salamlayıram. Norveç dövləti sənaye və energetika nazirinin birinci müavini, hörmətli cənab Qunnar Murvantı salamlayıram. Rusiya Federasiyasının Yanacaq və Energetika Nazirliyi Baş İdarəsinin rəisi, hörmətli cənab Stanislav Puqaçı salamlayıram. Bu mərasimdə iştirak etmək üçün zəhmət çəkib Bakıya gələn və bizim sıralarımızda olan Böyük Britaniya parlamentinin üzvlərini, İngiltərə - Azərbaycan Dostluğu Cəmiyyətinin nümayəndə heyətini sa-

lamlayıram. Bizim mərasimdə iştirak edən İslam İnkişaf Bankının prezidenti, hörmətli cənab Osam Cəfər Fakihi salamlayıram. Azərbaycandakı diplomatik korpusun nümayəndələrini, hörmətli səfirləri, beynəlxalq təşkilatların nümayəndələrini və rəhbərlərini salamlayıram.

Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti xarici ölkələrin neft şirkətləri ilə və onların sonradan birləşdikləri konsorsium ilə üç il müddətində danışıqlar aparmış, müqavilənin layihəsini birlikdə hazırlamışlar. Bu böyük neft şirkətlərinin nümayəndə heyətləri bizim bu günki mərasimdə iştirak edirlər. Mən onları ürəkdən salamlayıram. “AMOKO” şirkətinin prezidenti cənab Uilyam Laurini salamlayıram. “Bi-Pi” şirkətinin nümayəndə heyətini, onun başçısı, şirkətin prezidenti, cənab Con Braunu salamlayıram. “Statoyl” şirkətinin nümayəndə heyətini, onun başçısı cənab Yohan Nik Voldu salamlayıram. “LUKOyl” şirkətinin nümayəndə heyətini, onun başçısı, şirkətin prezidenti cənab Vahid Ələkbərovu salamlayıram. “Mak Dermott” şirkətinin nümayəndə heyətini, onun başçısı cənab Uilyam Vitnisi salamlayıram. “Pennzoyl” şirkətinin nümayəndə heyətini, onun başçısı şirkətin prezidenti cənab Tomas Hamiltonu salamlayıram. “Remko” şirkətinin nümayəndə heyətini, onun başçısı, şirkətin prezidenti Stiven Remponu salamlayıram. “Türkiyə Petrolleri” şirkətinin nümayəndə heyətini, onun başçısı cənab Sidqi Səngəri salamlayıram. “Yunokal” şirkətinin nümayəndə heyətini, onun başçısı şirkətin prezidenti cənab Con Ameli salamlayıram. “Delta İnənəşnl” şirkətinin nümayəndə heyətini, onun başçısı, şirkətin prezidenti cənab Fateh əl-Albanı salamlayıram.

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Neft Azərbaycan Respublikasının və Azərbaycan xalqının ən böyük sərvətidir. Azərbaycan qədim dövrlərdən neft diyarıdır, neft və qaz kimi təbii sərvətlərə malikdir. Buna gö-

rə də Azərbaycanı Odlar Diyarı da adlandırırlar. Azərbaycanda neft çıxarılması, ondan istifadə edilməsi, neftin emal olunması böyük tarixə malikdir. 1847-ci ildə Azərbaycanda - Bakıda, Bibiheybətdə ilk dəfə olaraq neft fontan vurmuşdur. Azərbaycanda neftin sənaye üsulu ilə çıxarılması prosesi də o vaxtdan başlanmışdır. 1872-ci ildə Nobel qardaşları Bakıda ilk neft şirkəti yaratmışlar və bununla da Azərbaycan neftindən istifadə etmək üçün, xarici ölkələrin firmaları, xarici kapital ölkəmizə gəlməyə başlamışdır.

Beləliklə, XIX əsrin ikinci yarısında bir sıra dünya ölkələri, inkişaf etmiş dövlətlərin firmaları Azərbaycanda, Bakıda neft çıxarılmasına böyük maraq göstərmişlər. Həmin əsrin sonundan etibarən Bakı neftinin çıxarılması üçün bir çox xarici ölkələrin şirkətləri fəaliyyətə başlamışlar. 1872-ci ildə Azərbaycanda 26 min ton neft çıxarılmışdır. Cari əsrin əvvəlində, 1900-cü ildə Azərbaycanda artıq 10 milyon ton neft hasil olunmuşdur ki, bu da Rusiyada çıxarılan neftin 95 faizini, dünyada çıxarılan neftin isə 50 faizini təşkil etmişdir. XX əsrin birinci 20 ilində də Azərbaycanda xarici ölkələrin neft şirkətləri və yerli sahibkarlar Bakı neftinin çıxarılması, emalı üçün çox böyük fəaliyyət göstərmişlər və Azərbaycanda neft sənayesi inkişaf etmişdir.

Bu dövrü şərti olaraq Azərbaycanda neft sənayesi tarixinin birinci mərhələsi adlandırmaq olar. Həmin dövrdə Bakı neftindən bütün dünyada istifadə edilmişdir. Azərbaycan nefti xarici ölkələrin şirkətlərinə böyük mənfəət gətirmişdir. Azərbaycanda böyük sahibkarlar meydana çıxmış, onlar külli miqdarda mənfəət əldə etmişlər. Həmin dövrdə Azərbaycan neft sənayesinin inkişafı Bakının ümumiyyətlə, Azərbaycanın inkişafına böyük təkan vermişdir. Azərbaycanın paytaxtı Bakı böyük sənaye şəhərinə çevrilmiş və o vaxtlar Rusiya imperatorluğunun ərazisində ən iri sənaye mərkəzlərindən biri ol-

muşdur. Qədim tarixə malik olan Bakımız həmin dövrdə yeni sima kəsb etmiş, genişlənmiş, gözəlləşmişdir və burada o vaxtın tələblərinə uyğun müasir binalar, istehsal müəssisələri, zavodlar, digər sənaye obyektləri tikilmişdir. Bu gün biz həmin mərhələdə görülmüş işləri layiqincə qiymətləndirməli və Azərbaycanın, Bakının inkişafında neftimizin böyük rol oynadığını qeyd etməliyik.

1918-ci ildə ölkəmizdə demokratik dövlət yaradılmış, Azərbaycan öz müstəqilliyini əldə etmiş, iki ilə yaxın müddətdə müstəqil dövlət kimi yaşamış bu dövlət xalqımıza mənsub olan sərvətlərdən onun rifahi naminə istifadə edilməsi üçün səylər göstərmişdir. Lakin təəssüflər olsun ki, bu səylər istənilən nəticəni verməmişdir. Çünki 1920-ci ildə Azərbaycan demokratik dövləti süquta uğramışdır.

Həmin il Azərbaycanda sovet sosialist hakimiyyəti qurulmuşdur. Bundan sonra 70 il ərzində Azərbaycanda həmin quruluş şəraitində Sovet ittifaqının tərkibində olmuşdur. Azərbaycan xalqının ən böyük sərvəti olan neftdən sovet ittifaqının mənafeyi naminə istifadə edilmişdir. Həmin dövrü Azərbaycanın neft sənayesi həyatının ikinci dövrü adlandırmaq olar. Bu dövrdə Azərbaycanın neft sənayesi sürətlə inkişaf etmişdir. Sovet İttifaqı sənayesinin və iqtisadi qüdrətinin, sənaye potensialının inkişafı üçün Azərbaycan neft sənayesi sürətlə inkişaf etmişdir. Sovet ittifaqının sənayesinin və iqtisadi qüdrətinin sənaye potensialının inkişafı üçün Azərbaycanın neft sənayesi çox lazımlı olduğuna görə buraya böyük səylər yönəldilmişdir. Odur ki, Azərbaycanda neft sənayesinin inkişafında mühüm nailiyyətlər qazanılmışdır.

O dövrdə Azərbaycan neftçilərinin böyük ordusu yaranmışdır. Azərbaycan neft və qaz sənayesi sürətlə inkişaf etmiş, böyük müəssisələr inşa olunmuşdur. Neft sahəsində böyük elm ocaqları, elmi-tədqiqat institutları yaradılmışdır. Neft sə-

nayesi üçün yüksək səviyyəli mütəxəssislər hazırlamaq məqsədi ilə institut, indi Neft akademiyası adlandırılan institut açılmışdır. Azərbaycan neftçiləri, mütəxəssisləri, alimləri bir sözlə, neft sahəsində çalışan bütün adamlar respublikanın neft sənayesinin inkişafı üçün fədakarcasına işləmiş, Azərbaycanın tarixinə şanlı səhifələr yazmışlar.

Dediyim kimi, Azərbaycan neftindən onun özünün deyil, bütün Sovet İttifaqının inkişaf etməsi üçün istifadə olunmuşdur. 1941-1945-ci illərin İkinci dünya müharibəsi dövründə Azərbaycan nefti bütün ölkədə çıxarılan neftin 75 faizini təşkil etmişdir. Həm də Azərbaycanın neft sənayesi, bizim neftçilərimiz bütün dünya üçün təhlükəli olan alman faşizminin məğlubiyyətə uğramasında, məhv edilməsində böyük xidmət göstərmişlər.

Sovet İttifaqının hər yerində yeni neft yataqlarının aşkara çıxarılmasında, onların istismar edilməsində Azərbaycanın neft sahəsində çalışan alimlərinin, mütəxəssislərinin, neftçilərimizin güclü fəaliyyəti olmuşdur.

Təsadüfi deyildir ki, onların səyləri və əməyi sayəsində Sovet İttifaqı ərazisində aşkara çıxarılan yeni neft yataqları "İkinci Bakı", "Üçüncü Bakı" və "Dördüncü Bakı" adlandırılmışdır. Rusiyanın ən böyük neft yataqları olan Sibir, Tümen yataqlarının kəşf və istismar olunmasında, orada böyük neft və qaz komplekslərinin yaradılmasında Azərbaycan neftçilərinin əvəzsiz xidmətləri var və indiyədək də onlar həmin bölgələrdə çalışan neftçilərin əksəriyyətini təşkil edirlər.

Bu gün mən bütün bu məlumatları qonaqlarımıza çatdırmağı, Azərbaycan xalqına bir daha xatırlatmağı lazım bilirəm. Çünki bunların hamısı Azərbaycan xalqının fəxridir, şöhrətidir, xalqımızın, neftçilərimizin dünya iqtisadiyyatına göstərdikləri böyük xidmətlərdən xəbər verir.

Azərbaycan neftçilərinin böyük nailiyyətlərindən biri on-

dan ibarətdir ki, onlar Xəzərdə neft çıxarılması üçün çox çalışmışlar. Bu sahədə istər 20-ci illərin əvvəllərində, istərsə də, 30-cu illərdə bir çox addımlar atılmış, lakin Xəzər dənizində bol neft çıxarılmasına 1949-cu il noyabrın 7-dən başlanmışdır. Həmin gün Xəzərin indi "Neft daşları" adlandırdığımız sahəsində neft quyusu ilk dəfə fontan vurmuşdur.

Azərbaycan dəniz neftçilərinin təcrübəsi ötən 45 il ərzində istər keçmiş Sovetlər ittifaqında, istərsə də dünyanın bir çox ölkələrində dənizin dərin qatlarından neft çıxarılması üçün örnək olmuşdur. Azərbaycan alimlərinin, neftçilərinin bu sahədə xidmətləri böyükdür.

Bildiyiniz kimi, üç il bundan qabaq xalqımız öz azadlığını əldə etmiş Azərbaycan müstəqil respublika olmuşdur. Azərbaycan xalqı öz taleyinin sahibinə çevrilmişdir. Xalqımız öz təbii sərvətlərindən özü istədiyi kimi istifadə etmək imkanları qazanmışdır. Beləliklə, Azərbaycanın həyatında yeni dövr başlanmışdır. Neft sənayemizin tarixində də şərti olaraq üçüncü mərhələnin bünövrəsi qoyulmuşdur. İndi biz yeni mərhələdə müstəqil Azərbaycan Respublikasının iradəsini ifadə edərək, onun öz təbii sərvətlərindən istifadə etməsi üçün lazımı tədbirlər görürük. Son üç il ərzində xarici ölkələrin neft şirkətləri ilə danışıqlar aparılmış və sazişlər əldə edilmişdir.

Biz bu gün, bu tarixi gündə, Azərbaycanda neftin sənaye üsulu ilə hasil və emal edilməsinə başladığı dövrdən təxminən 150 il sonra, mən Azərbaycan neftçilərinin bütün nəsillərinə, respublikamızın neft sahəsində çalışan alimlərinin, mütəxəssislərinin, mühəndislərinin və fəhlələrinin hamısına bu dövrdə təbii sərvətlərimizi çıxarıb xalqımızın rifahının müəyyən qədər yaxşılaşmasına səy göstərdiklərinə görə, fədakar əməllərinə görə, böyük elmi kəşflərinə görə təşəkkürümü bildirirəm və onları indiyədək qazandıqları nailiyyətlər münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm.

Azərbaycanda neftin sənaye üsulu ilə istehsalına başlandığı bir vaxtdan indiyədək ölkəmizin ərazisində yerin təkindən - quruda və suda 1 milyard 325 milyon ton neft çıxarılmışdır. Xəzərin Azərbaycana aid hissəsində 45 ildə 400 milyon ton neft hasil edilmişdir. Bu müddətdə eyni zamanda 400 milyard kubmetrədək qaz çıxarılmışdır. Bütün bunlar böyük nailiyyətlərdir və gələcəkdə Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatının, neft sənayesinin inkişafı üçün böyük əsas və təməldir.

Biz ötən dövrlərdə nə qədər çox neft çıxarsaq da, nə qədər böyük nailiyyətlər əldə etsək də, bir həqiqəti nəzərə çatdırmalıyıq ki, son vaxtlaradək, yəni Azərbaycanın müstəqilliyi əldə olunan dövrdə xalqımız heç vaxt öz təbii sərvətlərinin sahibi olmamışdır. 1920-ci ilə qədər neftimiz həm xarici neft şirkətləri tərəfindən, həm də Azərbaycanın öz sahibkarları tərəfindən hasil edilsə də, Azərbaycanın, xüsusən Bakının inkişafı üçün böyük işlər görülsə də, xalq bu sərvətin sahibi deyildi.

1920-ci ildən başlayaraq, Azərbaycanın həyatında çox böyük dəyişikliklər baş vermişdir. Azərbaycan iqtisadiyyatı inkişaf etdirilmiş, respublikada nəhəng sənaye potensialı, elmi potensial yaradılmış, neft sənayemiz böyük tarixi yol keçmişdir. Ancaq yenə də Azərbaycan öz neftinin yeganə və tam sahibi olmamışdır. Bütün bu sərvətlərimiz özümüzyə yox, sovet dövlətinə məxsus olmuşdur. İndi isə biz yeni bir mərhələdə yaşayırıq. Azərbaycan Respublikası müstəqil bir dövlətdir. Azərbaycan xalqı öz təbii sərvətlərinin sahibidir. Bu sərvətlərdən necə istifadə edilməsini xalqımızın özü sərbəst surətdə müəyyənləşdirir.

Neft yataqlarımızın müştərək işləməsi haqqında Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə xarici ölkələrin apardığı danışıqlar üç il ərzində məhz bu prinsiplər əsasında aparılmışdır.

Şübhəsiz, danışıqlar hamar yolla getməmişdir. Burada çətinliklər də olmuşdur. Enişlər və yoxuşlar da. Lakin danışıqlar, nəhayət başa çatdırılmışdır. Xarici ölkələrin zəngin təcrübəli böyük neft şirkətlərinin Azərbaycan neftinə marağı təbii haldır və biz bunu məmnuniyyətlə qəbul etmişik. Elə özümüz də buna böyük maraq göstərmişik və göstəririk.

Keçmiş dövrlərdən fərqli olaraq, indi bu məsələlər barədə Azərbaycan Respublikası hər bir ölkə ilə, o cümlədən, bu neft şirkətlərinin mənsub olduqları ölkələrə, xarici dövlətlərin neft şirkətləri ilə müstəqil surətdə danışıqlar aparır və danışıqlarda öz prinsiplərinin qəbul edilməsinə çalışır. Xəzərin Azərbaycana aid sektorundakı “Azəri” və “Çıraq” neft yataqlarının “Günəşli” neft yatağının bir hissəsinin müştərək işlənməsi haqqında müqavilə Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə xarici ölkələrin neft şirkətləri arasında danışıqlar nəticəsində nəhayət hazırlanıb başa çatdırılmışdır. Bu müqavilə mənə, Azərbaycan prezidentinə təqdim edilmişdir. Sizə məlum olduğu kimi, sentyabrın 14-də müqavilənin layihəsi təhlil edildikdən sonra mən onun Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti tərəfindən imzalanması haqqında fərman vermişəm. Xarici ölkələrin neft şirkətləri də layihənin imzalanması haqqında fərman vermişdir. Xarici ölkələrin neft şirkətləri də layihənin imzalanması haqqında qərar qəbul etmişlər. Bu şirkətlərin mənsub olduqları ölkələrin dövlət rəhbərləri də xeyir-dua vermişlər. Bütün bunların nəticəsində indi biz buraya, müqavilənin imzalanması mərasiminə toplaşmışıq.

Açıq demək istəyirəm, müqavilədə Azərbaycan tərəfinin istək və arzularının heç də hamısı öz əksinin tapmamışdır. Lakin biz başa düşürük ki, hər hansı bir müqavilə hər iki tərəfin mənafeələrini təmin etməlidir. Qərb neft şirkətlərinin konsorsiumu öz mənafeələrini təmin etməyə səy göstərmişdir. Deyə bilərəm ki, görülən böyük və gərgin işin nəticəsində,

nəhayət, hər iki tərəfin mənafeələrinə cavab verən layihə hazırlanmışdır. Ona görə də mən bu gün imzalanacaq müqaviləni Azərbaycan Respublikasının indisi və gələcəyi üçün iqtisadi baxımdan mənfəətli hesab edirəm və onun imzalanmasına qərar vermişəm.

Biz belə bir addım atmaqla Azərbaycanın dünya üçün, dünya iqtisadiyyatı üçün açıq ölkə olduğunu nümayiş etdiririk. Biz bu müqaviləni imzalamaqla Azərbaycan Respublikasının Suveren hüquqlarının bərqərar olduğunu, Azərbaycanın tam müstəqil dövlət olduğunu, xalqımızın öz sərvətlərinə özünün sahib olduğunu dünyaya bir daha nümayiş etdiririk. Biz müqaviləni imzalamaqla Azərbaycan Respublikası ilə dünyanın inkişaf etmiş dövlətləri, onların ən böyük şirkətləri arasında əlaqələr yaradır, Azərbaycan iqtisadiyyatının dünya iqtisadiyyatına, azad bazar iqtisadiyyatına qoşulması üçün əsas yaradırıq. Biz bu müqaviləni imzalamaqla dünyaya bir daha nümayiş etdiririk ki, müstəqil Azərbaycan Respublikası demokratik və hüquqi dövlətdir. Azərbaycanda demokratik prinsiplərin bərqərar olması və inkişaf etməsi üçün geniş meydan açılmışdır. Azərbaycan Respublikası bazar iqtisadiyyatı yolu ilə getmək əzmindədir. Bu müqavilənin imzalanması bazar iqtisadiyyatının Azərbaycanda həyata keçirilməsi üçün ilk böyük addımdır. Biz bu müqaviləni imzalamaqla xarici ölkələrdən Azərbaycana investisiya qoyulması üçün böyük yol açırıq, digər sahələrdə çalışan şirkətlərin də Azərbaycanda fəaliyyət göstərməsi üçün zəmin yaradırıq, müstəqil Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatında və ictimai-siyasi həyatında hökm sürən sabitliyi dünyaya bir daha nümayiş etdiririk. Biz bu müqaviləni imzalamaqla müqavilədə iştirak edən şirkətlərin mənsub olduqları böyük ölkələrlə - Amerika Birləşmiş Ştatları, Rusiya, İngiltərə, Türkiyə, Norveç kimi dövlətlərlə dostluq əlaqələrinin, iqtisadi əməkdaşlığ-

ının və ümumiyyətlə, bütün sahələrdə əlaqələrin möhkəmlənməsinə ümid bəsləyirik.

Beləliklə, müqavilənin imzalanması üçün gözəl şərait yaranmışdır və biz bu gün böyük bir hadisənin şahidiyik. Müqavilənin imzalanması Azərbaycan Respublikasının həyatında, iqtisadiyyatında və xüsusən neft sənayesində yeni bir mərhələ açır. Müqavilə 30 il müddətinə bağlanır. Deməli, qarşımızda uzun bir yol var və böyük işlər, böyük vəzifələr durur. Müqaviləni hazırlayanlar yaxşı bilirlər, lakin mən buraya toplaşanlara, bütün Azərbaycan xalqına bəyan etmək istəyirəm ki, bu müqavilənin bağlanması nə qədər çətin idisə, onun həyata keçirilməsi ondan da çətin olacaqdır. Müqavilənin hər iki tərəf üçün, o cümlədən Azərbaycan xalqı üçün, müstəqil Azərbaycan Respublikası üçün mənfəəti və müsbət nəticələri onun ardıcıl surətdə icrasından asılıdır. Müqavilə ikitərəfli hərəkət olan yola bənzəyir: Gərək hər iki tərəf eyni sürətlə hərəkət etsin. Şübhəsiz ki, burada xarici neft şirkətlərinin üzərinə böyük vəzifələr düşür. Ümüdvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, həmin şirkətlər və onların mənsub olduqları ölkələrin dövlət orqanları bu müqavilənin həyata keçirilməsi üçün vaxtında lazımı tədbirlər görəcəklər.

Azərbaycan Respublikasının üzərinə düşən vəzifələr daha çətin, daha ağırdır. Bilirsiniz ki, Azərbaycan iqtisadiyyatı ağır böhran içərisindədir. Neft sənayesində də böyük çətinliklər yaranmışdır. Məhz bu böhrandan çıxmaq, Azərbaycan iqtisadiyyatını inkişaf etdirmək, xalqımızın rifahını qısa müddətdə lazımı səviyyəyə qaldırmaq üçün hamı əl-ələ verib müqavilənin həyata keçirilməsinə çalışmalıdır. Ümüdvarəm ki, Azərbaycanın qəhrəman və təcrübəli neftçiləri, alimləri, mütəxəssisləri, iqtisadiyyatımızda bu sahə ilə məşğul olan şəxslər, bir sözlə, hamı bu vəzifəni ən böyük, ən şərəfli vəzifə kimi qəbul edib, onun həyata keçirilməsinə çalışacaqdır. Mən

Azərbaycan prezidenti kimi, bu müqavilənin imzalanmasına qərar verərək öz məsuliyyətimi hiss edirəm, sizə söz verirəm ki, onun həyata keçirilməsi üçün əlimdən gələni əsirgəməyəcəyəm.

Bu gün təntənəli və möhtəşəm mərasimdə mən Azərbaycan neftçilərini, Azərbaycan xalqını, bütün Azərbaycan vətəndaşlarını bu əlamətdar tarixi hadisə münasibəti ilə təbrik edirəm. Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətinin bu sahədə çalışan nümayəndə heyətinin əməyini, ümumiyyətlə, şirkətin bu sahədə gördüyü işləri qiymətləndirirəm və onları nail olduqları müvəffəqiyyətlər münasibətilə təbrik edirəm. Bu müqavilənin hazırlanıb başa çatdırılması üçün böyük işlər görmüş olan xarici ölkələrin neft şirkətlərinin konsorsiumunun rəhbərlərini, həmin şirkətin işçilərinin hamısını ürəkdən təbrik edir, onlara xoş arzularımı yetirir və əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, əməkdaşlığımız uğurlu olacaqdır.

Xarici neft şirkətlərinin mənsub olduqları ölkələrin - ABŞ-ın, Rusiyanın, Böyük Britaniyanın, Türkiyənin, Norveçin dövlət və hökumət başçıları bu hadisə münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm.

Biz bu müqavilə əsasında sıx birləşir, böyük əməkdaşlığa başlayırıq və mən şübhə etmirəm ki, əməkdaşlığımız uğurlu olacaqdır, buna maneçilik törədən bütün qüvvələr dəf ediləcəkdir, müstəqil Azərbaycan Respublikası öz taleyinin, öz sərvətlərinin sahibi kimi bu əməkdaşlıq sayəsində dünyə birliyində öz layiqli yerini tutacaqdır.

Sizi, bu mərasimə toplaşanları, bütün bu məsələlərə müsbət maraq göstərənlərin hamısını bir daha ürəkdən təbrik edir, müqavilənin imzalanması üçün xeyir-dua verirəm. Xeyirli olsun, uğurlu olsun. Azərbaycan xalqını xoşbəxt gələcəyi naminə bu müqavilənin bu gün burada imzalanmasını ürəkdən təbrik edirəm. Sağ olun.

Müqavilə imzalandıqdan sonra təbrik sözü

Hörmətli xanımlar, cənablar, qonaqlar!

Müqaviləyə imza atıldı, müqavilə imzalandı. Müqaviləni bütün şirkətlərin - həm xarici ölkələrin şirkətlərinin rəhbərləri, həm də Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətinin rəhbərləri imzaladılar. Eyni zamanda, müqaviləyə bizim mərasimdə iştirak edən xarici ölkələrin dövlət nümayəndə heyətlərinin başçıları da imza atdılar.

Artıq yolun çox hissəsini keçdik, bu yolun son nöqtəsinə çatdıq. Müqavilə imzalandı. Bu münasibətlə mən sizi, Azərbaycan Respublikasının bütün vətəndaşlarını təbrik edirəm.

Müqavilənin imzalanmasında yekun nitqi

Hörmətli xanımlar, cənablar!

Hörmətli qonaqlar!

Üç il müddətində hazırlanan müqavilənin imzalanma mərasimi sona çatır. Müqavilə artıq imzalanıb. Mən bu müqavilə imzalanmamışdan öncə çıxış etmişəm. Ona görə də müqavilənin imzalanması münasibətilə sizi, Azərbaycan xalqını, bu müqavilənin digər tərəfi olan xarici ölkələrin şirkətlərini, bu müqaviləyə qoşulan xarici ölkələrin şirkətlərini, bu müqaviləyə qoşulan xarici ölkələrin dövlət başçılarını, nümayəndə heyətlərini, hamınızı səmimi-qəlbən təbrik edirəm.

Xarici ölkələrdən gəlmiş nümayəndə heyətlərinin başçıları, şirkətlərin rəhbərləri müqavilə imzalanandan sonra çıxış etdilər, müqavilənin məzmununu, mahiyyətini və gələcək əhəmiyyəti haqqında gözəl fikirlər söylədilər. Bütün çıxışlarda eyni fikir bəyan edildi ki, müqavilə həm Azərbaycan Respublikası üçün, həm də sənədə imza atmış xarici ölkələrin şirkətləri üçün mənfəətlidir.

Çıxışlarda Azərbaycan xalqının, müstəqil Azərbaycan Respublikasının ünvanına xoş sözlər deyildi, xoş arzular bildirildi. Mən bu sözlərə görə minnətdaram və mərasimin sona

çatdığı anda bir daha demək istəyirəm ki, bu müqavilə Azərbaycan Respublikasının Dünya Birliyində layiqli yer tutmasına kömək edəcək, ölkəmizin iqtisadiyyatını dünya iqtisadiyyatı, sərbəst bazar iqtisadiyyatı ilə sıx bağlayacaqdır. Ən ümidsi isə ondan ibarətdir ki, bu müqavilə Azərbaycan xalqının bu gününə, gələcəyinə böyük mənfəətlər verəcək, onun rifah halının yüksəlməsi üçün zəmin yaradacaqdır.

Mən bu müqavilənin hazırlanmasında, imzalanmasında iştirak etməyimə görə özümü çox xoşbəxt hiss edirəm. Üzərimə götürdüyüm məsuliyyəti dərk edirəm və ümidvaram ki, gələcək nəsillər bu gün burada baş verən tarixi hadisəni layiqincə qiymətləndirəcəklər.

Sizi bir daha təbrik edirəm. Bununla da müqavilənin imzalanma mərasiminin birinci hissəsini bitmiş hesab edirəm. Sizin hamınıza, bütün Azərbaycan xalqına xoşbəxtlik, səadət, bütün işlərinizdə, uğurlar arzulayıram. Sağ olun. Xeyirli-uğurlu olsun.

Müqavilənin İmzalanması Mərasimi Başa Çatdıqdan Sonra Mətbuat Konfransında Bəyanat

Hörmətli qonaqlar, mətbuat işçiləri!

Bu gün sizinlə birlikdə tarixi bir hadisənin şahidiyik. Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə xarici ölkələrin neft şirkətlərinin uzun müddət birlikdə hazırladıkları müqavilə imzalandı. Bu müqavilənin məzmununu, mahiyyətini və onun imzalanması üçün əsaslar haqqında bir neçə gün öncə mən mətbuat nümayəndələri qarşısında məlumat verdim və bu barədə ətraflı danışdım. Müqavilənin imzalanması üçün sentyabrın 14-də fərman vermişəm. Bu fərmanda da müqavilənin əsas məzmununu və mənasını, istər Azərbaycan üçün, istərsə də xarici neft şirkətləri üçün əhəmiyyətini qeyd etmişəm. Fərman qəzetdə dərc olunmuş, onun rus və ingilis dillərində mətni bu gün burada paylanmışdır. Mən bu barədə müqavilənin imzalanması

mərəsimində də müəyyən fikirlər söylədim. Buna görə də təkrar etməyə ehtiyac yoxdur.

Xarici ölkələrin nümayəndə heyətlərinin başçıları da buradadırlar. Onlar da mərasimdə çıxış edərək öz fikirlərini söyləmişlər. zənnimcə, bütün bunları nəzərə alaraq, yenidən məlumat verməyə ehtiyac yoxdur. Mətbuat konfransı üçün yarım saat vaxt ayrılmışdır. Bu müddət ərzində mən və mənim qonaqlarım sizin suallarınıza cavab verməyə hazırıq.

Sual: Bu müqavilənin imzalanması Azərbaycana nə kimi siyasi fayda verəcək?

H. Əliyev: Bilirsinizmi, müqavilə iqtisadi xarakter daşıyır. Mən onun iqtisadi cəhətdən səmərəliliyi barədə bir neçə dəfə danışmışam. Bunu 14 sentyabr tarixli fərmanımda da qeyd etmişəm. Müqavilədə nəzərdə tutulan iqtisadi göstəricilər də məlumdur. Mən bugünkü çıxışımda da qeyd etdim ki, müqavilə Azərbaycan Respublikası ilə xarici şirkətlərin mənsub olduqları dövlətlər arasında əlaqələrin inkişafına, şübhəsiz, xeyli təkan verəcəkdir. Elə bunun özü böyük bir nailiyyətdir. Lakin bir halda ki, 30 il müddətində müştərək fəaliyyət göstərəcək, ölkələrimiz inkişaf edəcəksə, şübhəsiz, bunun siyasi nəticələri də olacaqdır. Hər bir iqtisadi müqavilə eyni zamanda siyasi nəticələr verir.

Sual: Məlum olduğu kimi, Rusiyanın istər xarici işlər naziri, istərsə də yanacaq və energetika naziri dəfələrlə bildirmişlər ki, Xəzərin statusu müəyyənləşdirilməyincə, buradakı neft yataqlarının birgə işlənməsi sahəsində xarici şirkətlərin fəaliyyətini Rusiya tanımayacaqdır. Lakin bu gün müqavilə artıq imzalanmışdır. İndi Rusiyanın müqavilə ilə əlaqədar mövqeyi necə olacaq?

H. Əliyev: Əvvəla, Rusiyanın "LUKOyl" şirkəti konsorsiumun iştirakçısıdır. İkincisi, Rusiya Yanacaq və Energetika Nazirliyinin Nümayəndəsi bu nazirliyin Baş İdarəsinin rəisi Stanislav Puqaç bizim mərasimdə çıxış etmişdir. Əgər siz cə-

nab Stanislav Puqaçın çıxışına diqqətlə qulaq assaydınız, öz sualınıza cavab almış olardınız. O bildirdi ki, keçən ilin oktyabrında Azərbaycan ilə Rusiya arasında bu barədə müqavilə imzalanmışdır.

Sual: Hörmətli prezident, bir neçə gündən sonra Sizin ABŞ-a səfəriniz gözlənilir. Siz bugünkü tarixi müqavilənin imzalanmasından sonra Ermənistan - Azərbaycan münaqişəsinin aradan qaldırılması məsələsində Qərb ölkələrinin ən əvvəl, ABŞ və İngiltərənin daha fəal mövqe tutacağına ümid bəsləyirsinizmi? Ümumiyyətlə, Amerikaya sizin səfərinizdən nə gözləmək olar?

H. Əliyev: Azərbaycanla Ermənistan arasında münaqişənin, Ermənistanın Azərbaycana etdiyi təcavüzün qarşısının alınmasında Qərb dövlətlərinin, ən əvvəl beynəlxalq təşkilatlarda böyük nüfuzu olan ölkələrin səy göstərəcəklərinə mən həmişə ümid bəsləyirəm. Mən indi də bu ümidlə yaşayıram. Bu ümidlər məndə qarşıdakı səfər ərəfəsində də qalır.

Sual: Heydər bəy, Siz sentyabrın 16-da keçirdiyiniz brifinqdə, verdiyiniz bəyanatda bildirdiniz ki, bağlanan müqavilə Azərbaycanı heç də tam qane edən şəkildə deyildir. Buna baxmayaraq, Siz bu addımı atır və müqaviləni imzalayırsınız. Lütfən, bu fikrinizi açıqlayın və yeni müqavilənin Elçibəy dövründə hazırlanmış müqavilədən nə kimi üstün cəhətləri olduğunu göstərin. Heydər bəy, müxalif qüvvələr bu müqavilənin imzalanmasını prinsipçə müsbət qiymətləndirirlər. Sizin bu xəbərlərə münasibətiniz necədir?

H. Əliyev: Əvvəla, deməliyəm ki, hər bir müqavilə, saziş bağlandıqda tərəflərdən hər biri çalışır ki, daha çox mənfəət götürsün. Dəfələrlə demişəm ki, neft Azərbaycanın ən böyük milli sərvətidir. Mən də Azərbaycan prezidenti kimi, bu sərvətdən istifadə edərək daha çox mənfəət götürülməsinə çalışmışam. Danışıqların İstanbulda və Hyustonda aparılmış son mərhələlərində bunun üçün göstərdiyimiz səylər müsbət nə-

ticə vermişdir. Amma müqavilə hər iki tərəfin razılığı əsasında olmalıdır. Odur ki, hər bir şərtimizi əks tərəf qəbul etmirsə, onda müqavilə də baş tutmaz. Hər halda istəklərimizin çoxuna nail olmuşuq. Amma hər iki tərəf üçün bunun da bir həddi var. O həddi keçdikdə müqavilə də pozula bilər. Buna görə də biz bu həddə razılığa gəlmişik.

O ki qaldı ikinci sualınıza, əvvəlki layihə ilə indiki layihənin fərqi çoxdur. Mənim bu il 4 fevral tarixli fərmanım-dan sonra Bakıda, İstanbulda və Hyustonda aparılan danışıqlar nəticəsində əvvəlki layihədən fərqli olaraq Azərbaycan üçün çox mənfəətli göstəricilər əldə edilmişdir. Keçən il müqaviləyə dair danışıqlar dayandırıldıqdan sonra aparılan danışıqlar, zənnimcə, çox uğurlu olmuşdur. Bunu xarici ölkələrin neft şirkətlərinin nümayəndələri də etiraf edirlər. Əgər konkret məlumat almaq istəyirsinizsə layihəni götürüb nəzərdən keçirə bilərsiniz.

Mən belə başa düşdüm ki, siz müxalifətin adından çıxış edir və deyirsiniz ki, müxtəlifət müqaviləni bəyənir. Mən Azərbaycan xalqının milli mənafeələri mövqeyində duran adamam. Buna görə də Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının hər bir qrupu, hər bir təbəqəsi mənim üçün Azərbaycan vətəndaşları kimi qiymətlidir. Əgər sizin dediyiniz müxalifət bunu bəyənirsə, bu, şübhəsiz, onu göstərir ki, bu məsələlərə onlar da dövlətçilik mövqeyindən yanaşırlar. Bu müsbət haldır.

Sual: Cənab prezident, çıxışınızda qeyd etdiniz ki, neft müqaviləsinin imzalanması xarici dövlətlərə Azərbaycanda ictimai-siyasi vəziyyətin sabit olduğunu nümayiş etdirir. Bilmək istərdim, bu gün cəbhədə atəşin dayandırılması ilə neft müqaviləsinin imzalanması arasında nə kimi bağlılıq var? İkinci sualım xarici şirkətlərin nümayəndələrindədir. Əgər gələcəkdə bu müqavilənin taleyi üçün hər hansı təhlükə yaranarsa, onların mənsub olduqları dövlətlər buna necə münasibət göstərəcəklər?

H. Əliyev: Atəşin dayandırılması ilə bu müqavilənin imzalanması arasında elə bir əlaqə yoxdur. Atəş bundan dörd ay əvvəl dayandırılmışdır. Atəşkəs indi də davam edir. Bu, Ermənistanla Azərbaycan arasında gedən müharibəyə son qoymaq, münaqişəni sülh yolu ilə aradan qaldırmaq üçün atdığımız addımdır.

Bildiyiniz kimi, müqavilə ilə əlaqədar üç ildir danışıqlar aparılır. Qeyd etdim ki, mən bu işin daha da sürətləndirilməsi üçün fevralın 4-də fərman vermişəm. Son 45 gündə Hyustonda danışıqlar getmişdir. Hər iki tərəfi qane edən bu razılaşma sadəcə olaraq indi əldə edilmişdir və buna görə də müqavilə indi bağlanır. Əgər razılıq altı ay bundan əvvəl əldə edilsəydi, müqavilə də onda imzalanardı.

İkinci sualınıza qonaqlardan biri cavab verəcəkdir.

Uilyam Uayt (ABŞ energetika nazirinin muavini): Bu il müqavilənin həyata keçirilməsini təmin etmək üçün ABŞ hökuməti ilə Azərbaycan hökuməti birgə çalışacaqlar. Müqavilənin həyata keçirilməsi sayəsində neft hasilatının artırılması hər iki tərəfin mənafeyinə uyğundur. Təhlükəsizlik və ətraf mühitin çirklənməsi məsələlərinə də xüsusi diqqət yetiriləcəkdir.

Sual: Müqavilə artıq imzalandı, çox güman ki, hasil ediləcək neftin xarici bazara çıxarılması məsələsi də tezliklə qarşıda duracaqdır. Bununla ədəqədar olaraq təklif edilən marşrutlardan hansına üstünlük veriləcəkdir?

H. Əliyev: Bilirsinizmi, müqavilədə üç məsələ qeyd edilmişdir. İlk 18 ayda neft hasilatına başlanacaq. 48 ay müddətində neftin çıxarılması tam şəkildə təmin ediləcək. Çıxarılan neftin xarici şirkətlər tərəfindən ixrac edilməsi üçün boru kəməri 54 aydan gec olmayaraq çəkiləcəkdir. Boru kəmərinin çəkilişi haqqında əlavə danışıqlar aparılacaq. Şübhəsiz ki, bütün mövcud variantlar təhlil ediləcək və hansı daha əlverişli olsa,

biz də onun barəsində razılığa gələcəyik. Nəcməddin bəy, siz nə deyə bilərsiniz?

Nəcməddin Cövhəri (Türkiyənin dövlət naziri): Mən onu deyə bilərəm ki, Anadoludan keçəcək boru kəməri yalnız Azərbaycan nefti üçün deyildir. Bu kəməş Qazaxıstan neftinin də Aralıq dənizi sahilinə, Qərbə nəql edilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur. Çünki 1936-cü il Montrö müqaviləsinə görə boğazlardan (Türkiyənin Bosfor və Dardanel boğazları nəzərdə tutulur - AzərTAC) keçmək hüququna malik boğazların mənsüb olduğu ölkənin təhlükəsizlik və gömrük qaydalarına riayət etməlidir. Montrö müqaviləsinin imzalandığı dövrdə dünyanın ən böyük tankerlərinin İstanbuldan keçməsi mümkün deyildir. Çünki boğazların sahilində 12 milyon əhalisi olan bir şəhər yerləşir. Buna görə də Anadoludan keçəcək neft kəmərlərinə ehtiyac var. İstər Azərbaycandan olsun, istərsə də Qazaxıstandan - fərqi yoxdur. Hörmətli cümhur başkanıının bəyanatına əlavə olaraq demək istədiklərim bunlardır.

Sual: Cənab prezident, çıxışlarda bildirilirdi ki, həll edilməli olan hələ bir sıra məsələlər, problemlər, bəzi maneələr aradan qaldırılmalıdır. Xahiş edirəm, bu fikri açıqlayasınız. Maneələri hansı müddətlərdə aradan qaldırmaq niyyətindəsiniz?

H. Əliyev: Zənnimcə, müqavilənin həyata keçirilməsi üçün elə bir maneə yoxdur. Qarşıya çıxan xırda və cari məsələləri həll edəcəyik. Qoy heç kəs elə güman etməsin ki, Azərbaycan parlamenti müqavilənin nəzərdən keçirilməsini uzadacaqdır. Ümidvaram ki, parlament onu təsdiqləyəcək və burada göstərildiyi kimi, müqavilə elə həmin gündən də qüvvəyə minəcəkdir.

Timotti Eqqap (Böyük Britaniyanın energetika naziri): Mənə elə gəlir ki, neft şirkətləri nümayəndələrinin də çıxışlarında qeyd edildiyi kimi, ən mühüm məsələ odur ki, bu müqavilə Azərbaycan neft yataqlarının birgə işlənməsinə, Azər-

baycanda neft hasilatının daha da artırılmasına doğru aparan yolun başlanğıcıdır. İngiltərənin şimal dənizindəki təcrübəsinə əsaslanaraq deyə bilərəm ki, burada qarşıya çıxacaq bir sıra problemləri aradan qaldırmaq mümkün olacaqdır. Azərbaycan Respublikası ilə konsorsiumdakı neft şirkətlərinin mənsüb olduqları ölkələr arasında yüksək səviyyəli əlaqələr, habelə Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə xarici neft şirkətlərinin konsorsiumu arasında yaranmış qarşılıqlı anlaşma mənə də heç bir şübhə yeri qoymur ki, ortaya çıxan bütün problemlər tezliklə və asanlıqla həll ediləcəkdir.

H. Əliyev: Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm. Sağ olun.

Keşməkeşli Azərbaycan tarixində "Əsrin müqaviləsi" qədər xalqın mənafeyinə uyğun tələyüklü rəsmi sənəd imzalanmayıb. Ölkəmizdəki antimillə qüvvələr xaricdən dəstək alaraq qəti hücum keçməyə fürsət axtarırdılar və cənab Heydər Əliyevin ABŞ səfəri çərçivəsində belə məqamdan istifadəyə cəhd etdilər. Ulu öndərimiz dövlət televiziyası ilə xalqa müraciətində ölkənin, dövlətçiliyimizin təhlükə ilə üzləşdiyini bəyan etdi. Dahi şəxsiyyət xalqın gücünü düşmən qüvvələrə bir daha sübut etdi: 1994-cü il oktyabr və 1995-ci il mart hadisələri zamanı silahlı dəstələrin dövlət çevrilişinə olan cəhdlərin qarşısı qətiyyətlə alındı. Düşmən "Heydər Əliyev - xalq; Xalq-Heydər Əliyev" gücünün mənavi birliyindən özünə "dərs" götürdü. Ölkənin iqtisadi sabitliyi tədricən öz axarına düşürdü. Azərbaycan xalqı isə "Əsrin müqaviləsi"nin nəticəsini çox səbirsizliklə gözləyirdi. Nəhayət belə bir gün yetişdi - 1997-ci il noyabrın 12-də "Çıraq" platformasından ilk neft fontanını xalqımız, xüsusən də qəhrəman neftçilərimiz böyük təntənə ilə qarşıladı. Cənab Heydər Əliyev xalqının sevincinə qoşulub bu təntənədə əhatəli, proqram xarakterli nitq söylədi:

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Hörmətli qonaqlar, əziz dostlar!

1994-cü il sentyabrın 20-də Azərbaycanda tarixi bir hadi-

sə baş vermişdir. Dünyanın 7 ölkəsinə mənsub olan 11 böyük neft şirkəti bir araya gələrək konsorsium yaratmış və Azərbaycan Respublikası, Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda olan “Azəri”, “Çıraq” yataqlarının və “Günəşli” yatağının” dərinlikdə yerləşən hissəsinin müştərək işlənməsi haqqında müqavilə imzalamışlar. Bu müqavilə “Əsrin müqaviləsi” adlandırılmış, dünyaya geniş səs yaymış və böyük əks-səda vermişdir. Bu müqavilənin həyata keçirilməsi üçün Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti yaradılmışdır. Bu müqaviləyə, konsorsiuma daxil olan şirkətlər və ölkələr məlumdur. Həmin ölkələrin bayraqları burada nümayiş etdirilir. Bunlar Amerika Birləşmiş Ştatlarının “AMOKO”, “Yunokal”, “Penzoyl”, “Ekson”, Böyük Britaniyanın “British Petroleum”, “Remko”, Rusiyanın “LUKOyl”, Norveçin “Statoyl”, Türkiyənin “Türk petrolları”, Səudiyyə Ərəbistanının “Delta”, Yaponiyanın “İtoçu” şirkətləridir. Onlar Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə birlikdə Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti yaratmışlar. Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti müqavilədə nəzərdə tutulmuş layihəni həyata keçirməyə başlamış, üç il müddətində proqram əsasında nəzərdə tutulmuş işlərin hamısı yerinə yetirilmişdir. Bütün icbari işlər görülmüş və onların nəticəsində “Çıraq” neft yatağında yaradılmış nəhəng platforma vasitəsilə ilkin neft hasil olunmuşdur.

“Əsrin müqaviləsi” nin üç il müddətində həyata keçirilməsinin nəticələrini və bu müqavilə üzrə ilkin neft hasilatı böyük hadisə olduğuna görə onu qeyd etmək üçün biz bu təntənəli mərasimə toplaşmışıq. Mən sizi, Azərbaycan xalqını, bütün Azərbaycan vətəndaşlarını bu tarixi və əlamətdar hadisə münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Müstəqil Azərbaycan Respublikasının çiçəklənməsi naminə hamınıza səadət və xoşbəxtlik arzulayıram. Bu əlamətdar Hadisəni Qeyd

etmək üçün Azərbaycana hörmətli qonaqlar gəlmişlər. Bizim qonaqlarımız həm ilk müqaviləyə - “Əsrin müqaviləsi” nə daxil olmuş ölkələri və şirkətləri təmsil edən qonaqlardır, eyni zamanda həmin müqavilədən sonra Xəzərin Azərbaycan sektorundakı yataqlarda müştərək iş görmək üçün yaranmış yeni müqavilələrdə, konsorsiumlarda iştirak edən şirkətlərin mənsub olduğu ölkələrin yüksək səviyyəli nümayəndələridir. Mən Azərbaycana diqqət və hörmət göstərmiş bu hadisə münasibətilə Azərbaycana gəlmiş və bu mərasimdə iştirak edən bütün qonaqlarımızı bu gün səmimi qəlbədən salamlayıram, onlara “Xoş gəlmisiniz!” deyirəm. Azərbaycan qədim neft diyarıdır və dünyada neft ölkəsi kimi məşhur olmuşdur. Mən bir neçə tarixi rəqəmi sizin xatirinizə salmaq istəyirəm. Dünyada ilk dəfə 1847-ci ildə məhz Azərbaycanda, Bakıda, Bibiheybətdə neft fontan vurmuş və dünyada ilk dəfə bizdə sənaye üsulu ilə neft hasilatına başlanmışdır. XIX əsrin sonunda, XX əsrin əvvəlində Azərbaycan dünyanın neft hasil edən ən böyük ölkəsi olubdur. XX əsrin əvvəlində dünyada hasil edilən neftin 50 faizindən çoxu Azərbaycanda, Bakıda çıxarılmışdır. Azərbaycan XX əsrdə neft ölkəsi kimi çox inkişaf etmişdir. Azərbaycanın neft sənayesi mənsub olduğu Sovetlər İttifaqının, xüsusən Rusiyanın ərazisində yeni neft yataqlarının kəşf olunmasında böyük xidmətlər göstərmişdir. Təsədüfi deyil ki, Rusiyanın ərazisində olan böyük neft yataqlarına sonralar “İkinci Bakı”, “üçüncü Bakı”, “dördüncü Bakı” adları verilmişdir. İkinci dünya müharibəsi zamanı alman faşizmi ilə mübarizədə Sovetlər İttifaqının istifadə etdiyi neftin 75 faizi Azərbaycanda hasil olunmuşdur. Bu gün biz böyük iftixar hissi ilə deyə bilərik ki, Azərbaycan, Azərbaycan xalqı, neftçiləri alman faşizmi üzərində çalınmış qələbədə öz layiqli xidmətlərini göstərmişlər.

Azərbaycan dünyada neftin sənaye üsulu ilə hasil edilmə-

sində irəlidə gedən ölkə olduğu kimi, suda, dənizdə, suyun dərinliklərində neft yataqlarının kəşf olunmasında və onlardan istifadə edilməsində ilk addımlar atan bir ölkə olmuşdur. Xəzər dənizində “Neft daşları” adlandırılan əfsanəvi bir yerdə məhz 1949-cu ilin noyabrında - bu ayda, 48 il bundan əvvəl ilk neft quyusu fontan vurmuş və bununla da Xəzər dənizində neft istehsalı sənayesi yaranmış və inkişaf etmişdir.

Azərbaycan alimləri, neftçiləri, mütəxəssisləri Xəzər dənizinin mineral ehtiyatlarının öyrənilməsində və neft-qaz yataqlarının kəşf edilməsində böyük xidmətlər göstərmiş və həmişə irəlidə getmişlər. Mən bu gün cəsarətlə deyə bilərəm ki, Xəzər dənizində neft yataqlarının tam əksəriyyəti Azərbaycan neftçiləri, alimləri tərəfindən kəşf olunubdur. Azərbaycan neftçiləri Xəzər dənizində neft çıxarmaq sahəsində böyük nailiyyətlər əldə etmişlər. 1949-cu ildən indiyə qədər Azərbaycanda Xəzər dənizindən 420 milyon ton neft çıxarılmışdır, 320 milyard kubmetr qaz hasil olunmuşdur. “Neft daşları” adlanan yerdə on kilometrə uzanan estakadalar qurulmuş, ayrı-ayrı neft yataqlarında neft çıxarmaq üçün platformalar yaradılmışdır. Çox sərt və çətin şəraiti olan Xəzər dənizində Azərbaycan neftçiləri qəhrəmanlıq nümunələri göstərmişlər və Xəzər dənizindən daim neft hasil etmək üçün çox görkəmli işlər görmüşlər. Bunların hamısı - ötən illərdə Azərbaycan neft sənayesi sahəsində yeni mərhələdə böyük işlər görülməsi üçün yaxşı əsas yaratmışdır. Məhz bunlara - əlimizdə olan böyük təcrübəyə, sərəncamımızda olan böyük maddi-texniki bazaya görə Xəzər dənizində, suyun dərinliyində yerləşən yataqlardan neft istehsal etmək üçün Azərbaycan yeni addımlar atmağa başlamışdır. İndi Azərbaycan bu mərhələdə bu işlərin dünyanın bir çox ölkələrinin böyük neft şirkətləri ilə birlikdə görür. Məhz bunun nəticəsində 1994-cü ilin sentyabr ayında ilk neft müqaviləsi imzalandı. Məhz bu-

nun nəticəsində ondan sonrakı dövrdə, ötən üç il müddətində Xəzərin Azərbaycan sektorunda yerləşən bir çox başqa neft və qaz yataqlarında dünyanın böyük neft şirkətləri ilə müştərək iş görmək üçün yeni müqavilələr imzalanıb. Birinci müqavilədən sonra əlavə 8 neft-qaz yatağında müştərək iş görmək üçün müqavilələr imzalanıb. İndi Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda imzalanmış müqavilələrdə 12 ölkəyə mənsub olan 20 böyük neft şirkəti iştirak edir.

Beləliklə, Azərbaycan Xəzər dənizində neft yataqlarının kəşfində və istismar olunmasında ilk addımlarını atan bir ölkə kimi indi - XX əsrin sonunda, XXI əsrin astanasında Xəzər dənizinin böyük enerji ehtiyatlarının həm Azərbaycan, hə də bütün Xəzəryanı ölkələr, həm də dünya iqtisadiyyatı üçün istifadə olunması sahəsində görkəmli təşəbbüslər göstərmişdir və bunların nəticəsində də son üç ildə böyük işlər görülmüşdür.

Mən məmuniyyətlə deyə bilərəm ki, artıq Xəzər dənizinə dünyanın hər yerində böyük maraq göstərilir. Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda olan neft-qaz yataqlarında müştərək işləmək üçün bizə çoxsaylı şirkətlər müraciət edirlər. Böyük məmuniyyət hissi ilə demək istəyirəm ki, artıq xəzəryanı digər ölkələr də - Rusiya, Qazaxıstan, Türkmənistan, İran da Xəzər dənizinin onlara mənsub olan sektorlarında iş görməyə başlayıblar. Ümidvaram ki, bu işlər də uğurlu olacaqdır. Xəzər dənizinin enerji ehtiyatları bəşəriyyət üçün çox əhəmiyyətli olduğundan, bəşəriyyətin də inkişafına sərf ediləcəkdir.

Bu gün bizi buraya toplayan hadisə ilkin neftin alınması ilə əlaqədardır. Ancaq bu gün eyni zamanda Azərbaycan Respublikası üçün böyük bayram günüdür - müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk demokratik Konstitusiyasının qəbul olunmasının ikinci ildönümüdür.

Mən bu bayram münasibətilə, Azərbaycan Respublikası

Konstitusiyasının qəbul olunması günü bayramı münasibətilə sizi, bütün Azərbaycan vətəndaşlarını təbrik edirəm və Konstitusiyanın əsasında Azərbaycanda demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğunda hamınıza uğurlar arzulayıram.

Bu gün - Azərbaycan üçün əziz olan Konstitusiya günü, eyni zamanda Xəzər dənizindəki yataqlarda üç il görülən işlər nəticəsində ilkin neftin hasilatının qeyd olunması məراسimi bir-biri ilə üzvü surətdə bağlıdır. Çünki məhz Azərbaycan dövlət müstəqilliyi əldə edəndən, xalqımız öz sərvətlərinin sahibi olandan, öz sərvətlərindən istədiyi kimi istifadə etmək imkanı əldə edəndən sonra Azərbaycan müstəqil olaraq dünyanın bir çox ölkələri, şirkətləri ilə “Əsrin müqaviləsi” kimi müqavilə imzalamaya nail ola bildi. Məhz müstəqil Azərbaycanda özünün ilk demokratik dövlət quruculuğu prosesi gedir. Bunlar bir-biri ilə bağlı, bir-birini tamamlayan hadisələrdir. Bu gün bizi buraya toplayan “Çıraq” neft yatağında qurulmuş platformaya bu gün səhər erkən vertolyotla getdik, onun işləri ilə tanış olduq və platformanı seyr etdik. dənizin ortasında həqiqətən bir möcüzə yaranıbdır.

Azərbaycanlıları dənizdə olan estakadalarla, platformalarla təəccübləndirmək mümkün deyil. Güman edirəm, vertolyotla “Çıraq” yatağına uçan qonaqlarımız bunu təsdiq edərlər. Çünki sahildən “Çıraq” platformasına qədər uçarkən biz vertolyotdan Xəzər dənizində saysız-hesabsız platformaları və “Neft daşları” nda yaradılmış, çox kilometrli olan estakadaları və orada olan yaşayış binalarını gördük. Bunların hamısını Azərbaycan xalqı yaradıbdir. Ona görə də bunlar bizi o qədər də təəccübləndirmir. Ancaq bununla yanaşı, “Çıraq” neft yatağında üç il müddətində yaradılmış platforma həqiqətən möcüzədir, insanı həqiqətən təəccübləndirir. Çünki o, Xəzər dənizində olan başqa platformalardan, esta-

kadalardan öz müasir texnikası, texnologiyası, müasir imkanları ilə fərqlənir. O platformanı görən adam heyran olur. Çünki bu böyük bir kombinatdır, zavoddur, demək olar ki, böyük bir şəhərdir. Orada insanlar yaşayır da, işləyir də, orada insanlar neft istehsal etməyə, neft çıxarmağa başlayıblar.

Bu işin həm iqtisadi, həm siyasi, həm də mənəvi cəhəti var. Bunun iqtisadi cəhəti ondan ibarətdir ki, bizim başladığımız iş bu il də, gələcək illərdə də həm Azərbaycana, həm də Xəzər dənizində Azərbaycanla bərabər, müştərək iş görən şirkətlərə və ölkələrə böyük iqtisadi fayda gətirəcəkdir. Ancaq bunun mənəvi, siyasi cəhəti ondan ibarətdir ki, biz dünyada mövcud olan müasir texnikanı, texnologiyanı orada bir yerdə tətbiq edirik və dünyanın bir çox ölkələrindən yüksək səviyyəli mütəxəssislər, mühəndislər, fəhlələr gəlib burada Azərbaycan neftçiləri, mütəxəssisləri ilə yan-yanı birgə iş görürlər. Bu, çox sevindirici haldır, bu, bizim gələcək işlərimizin başlanğıcıdır və çox gözəl başlanğıcdır. Üç il müddətində görülmüş işlər yüksək qiymətə layiqdir. Çünki “Çıraq” neft yatağında böyük bir platforma yaranıbdir. Orada suyun dərinliyi 120 metr olan yerdə 3 min metr dərinlikdə bir quyu qazılıbdir, o quyudan neft alınıbdir. Plana görə gələcəkdə həmin platformadan ikinci quyu qazılacaq, sonra daha 8 quyu qazılacaq, ümumiyyətlə isə orada 24 quyu qazılacaqdır. Bu platformadan ildə 6 milyon tona qədər neft çıxarılaçaqdır. Ancaq bu platforma ilə yanaşı, bu üç il müddətində görülən işlər çıxarılan neftin dərhal ixrac olunması üçün bütün maddi texniki bazanı yaradıbdir. Platformadan sahilə 176 kilometr məsafədə neft borusu tikilib istismara verilibdir. Artıq “Çıraq” platformasından çıxan neft bu boru ilə sahilə gəlir. Quyulardan neft ilə bərabər səmt qazı çıxır. Həmin səmt qazından istifadə etmək üçün “Çıraq” platformasından “Neft daşlarına” 48 kilometr məsafədə qaz borusu çəkilibdir. Səmt qazı oraya gedəcək, oradan da sahilə gətirilib istifadə edi-

ləcəkdir. Çıxarılan neftin toplanması və xarici bazara göndərilməsi üçün Bakının yaxınlığında dənizin sahilində - Səngəçalda böyük bir terminal, kompleks tikilibdir. Demək, çıxan neftin sahilə gəlməsi və yerləşdirilməsi təmin olunubdur. Onun dünya bazarına, xaricə ixrac edilməsi üçün də neft kəməri artıq tikilibdir. Bilirsiniz ki, vaxtilə biz Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda, ümumiyyətlə, Azərbaycanda çıxan neftin ixracı üçün iki neft kəmərinin tikilməsini planlaşdırmışdıq. Birinci neft boru kəməri Rusiya ərazisindən Qara dənizin Novorossiysk limanına, ikinci neft boru kəməri isə Gürcüstan ərazisindən Qara dənizin Supsa limanına çıxacaqdır.

Birinci neft kəməri böyük çətinliklərdən sonra artıq işə başlayıbdır. Azərbaycanın ərazisində bu neft kəmərinin uzunluğu 230 kilometrdir, amma onun Novorossiyskə qədər uzunluğu 1400 kilometrdir. Rusiyanın ərazisində görülən işlər nəticəsində Şimali Qafqazda baş vermiş çətinliklər aradan götürülmüşdür. Həmin neft borusunda olan Azərbaycan nefti bu il oktyabrın 25-də Azərbaycan-Rusiya sərhəddini keçmişdir. Bu gün səhər bizə verilən məlumata görə bu boru xətti ilə neft artıq Qroznı şəhərini də keçmişdir. Güman edirəm ki, neft yaxın vaxtlarda Novorossiysk limanına çatacaqdır. Yəni bu işlər hamısı eyni səviyyədə yaranıbdir, tənzimlənibdir.

Mən keçən illərin, keçən dövrlərin təcrübəsini bilirəm. Bəzən işin bir hissəsi görülürdü, o biri hissəsi görülmədiyinə görə bütün bu işlər öz nəticəsini verə bilmirdi. Amma burada iş kompleks şəkildə görülübdir. İkinci neft boru kəməri gələnlərin sentyabr ayında hazır olacaqdır. Beləliklə, təkcə "Çıraq" yatağından yox, digər yataqlardan hasil olunan neft də iki müxtəlif istiqamətdə neft boru kəmərləri ilə dünya bazarına çıxarıla biləcəkdir.

Şübhəsiz ki, bütün bu görülən işlər konsorsiuma daxil olan şirkətlərin böyük fəaliyyəti və onların qoyduqları kapita-

lın nəticəsindədir. Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətinin rəhbərliyi altında bu üç il müddətində görülən işlərə konsorsiumun səhmdarları tərəfindən hamısı birlikdə 1 milyard dollar məbləğində kapital qoyulubdur. Bu, özü çox əlamətdar hadisədir. Bir milyard dollar bəlkə də hansısa dövlət üçün xırda bir məbləğ hesab olunur. Ancaq bizim region üçün, Azərbaycan üçün bu üç il müddətində burada bir milyard dollar məbləğində müştərək iş görülməsi çox böyük və sevindirici hadisədir.

Bildirmək istəyirəm ki, görülən bu işlər dünyanın bir çox şirkətlərini Azərbaycana gətirib çıxarıbdır, onlar burada fəaliyyət göstərirlər. Məhz bu birinci müqavilənin proqramını həyata keçirmək üçün görülən işlərdə dünyanın ayrı-ayrı ölkələrdən cəlb olunmuş 400-dən artıq şirkət iştirak edir. Bu şirkətlər bir milyard dollar həcmində olan həmin sərmayədən, investisiyadan istifadə ediblər və bir mənfəətlər götürüb. Burada Amerika Birləşmiş Ştatlarının, Böyük Britaniyanın, Avropanın bir sıra ölkələrinin şirkətləri də çoxdur. Məmunyyəti hissi ilə deyə bilərəm ki, müştərək iş görən bu şirkətlərin içərisində 72 müəssisə Azərbaycan Respublikasının sənaye və yaxud tikinti müəssisələridir. Azərbaycan Respublikası müəssisələrinin gördükləri işin dəyəri 163 milyon dollardır.

Beləliklə, bu müqavilənin həyata keçirilməsinə həm dünyanın bir çox ölkələri, şirkətləri, həm də Azərbaycanın neft sənayesində işləyən şirkətlər, müəssisələr, alimlər, mütəxəssislər, yüksək professional səviyyədə olan fəhlələr cəlb ediliblər. Bizi sevindirən hal odur ki, bu işlərin həyata keçirilməsində xaricdən cəlb olunan yüksək dərəcəli mütəxəssislərin sayı get-gedə azalır. Azərbaycan Respublikasının özündən olan mütəxəssislərin sayı artır. Bu da təbiidir. Çünki Azərbaycan neft sənayesi böyük elmi-texniki potensiala malikdir. Azərbaycanın bu potensialından istifadə etmək lazımdır. Bu, iqtisadi nöqtəyi-nəzərdən daha da səmərəlidir.

Bir daha qeyd etmək istəyirəm, - görülən bütün bu işlər Xəzər dənizinin enerji ehtiyatlarını bütün dünyaya nümayiş etdiribdir. Mən sizə bildirdim ki, artıq Azərbaycan sektorunda olan yataqlar üzrə 9 müqavilə imzalanıbdir. Birinci müqavilənin sərmayəsi 8 milyard dollar həcmində nəzərdə tutulubdur. İmzalanmış bütün müqavilələrin hamısının nəzərdə tutulmuş investisiyası 30 milyard dollar həcmindədir. Bunlar hamısı Xəzərin Azərbaycan sektorunda olan yataqlar üçün nəzərdə tutulmuş investisiyalardır. Ancaq Xəzəryanı digər ölkələrə mənsub olan sektorlarda daha çox zəngin neft-qaz yataqları var. Hesab edirəm ki, Azərbaycan sektorunda görülən bu işlər əldə olunmuş təcrübə onların hərəkətə gəlməsi üçün çox əhəmiyyətli ola bilər. Biz bu təcrübəni bütün Xəzəryanı ölkələrlə bölüşdürməyə, Xəzər dənizinin enerji ehtiyatlarından istifadə edilməsində öz xidmətlərimizi göstərməyə hazırıq.

Mən bütün bu işlərin haqqında danışarkən ilk müqaviləyə daxil olan bütün şirkətlərlə imzalanmış müqavilələrin həyata keçirilməsində onların göstərdiyi xidmətlərin həyata keçirilməsində onların göstərdiyi xidmətlərə görə təşəkkür edirəm. Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətinin rəhbərliyinə və xüsusən onun başçısı "British Petroleum" şirkətinin nümayəndəsi olan cənab Terri Adamsa təşəkkür edirəm. Hesab edirəm ki, bizim bu üç il müddətində gördüyümüz müştərək iş gələcəyə böyük, geniş bir yol açmışdır. Biz Azərbaycana gəlmiş bütün şirkətlərlə, bütün bu işlərdə iştirak edən ölkələrlə gələcəkdə də müştərək iş görməyə hazırıq. Biz arzu edirik ki, Xəzəryanı ölkələr öz sektorlarındakı imkanlardan istifadə edə bilsinlər. Biz bu işlərdə də qonşu, dost ölkələrlə həmişə bir yerdəyik və onlarla müştərək iş görməyə, öz təcrübəmizi onlara öyrətməyə hazırıq.

Dediyim kimi, Xəzər dənizi dünyanın ən zəngin enerji ehtiyatları olan bir su hövzəsi kimi məşhurlaşmışdır. Eyni za-

manda, Xəzər dənizinin digər sahilində, Mərkəzi Asiya ölkələrinin ərazisində də çox zəngin neft yataqları vardır. Bu yataqların - həm quruda, həm də dənizdə olan neft yataqlarının işlənməsi, istifadə edilməsi, gələcəkdə qarşımızda duran böyük vəzifələrdir. Biz bu vəzifələrin həyata keçirilməsində öz xidmətlərimizi göstərmək istəyirik. Bu işlər XXI əsrin iqtisadi strategiyasını yaratmaq üçün çox əhəmiyyətlidir.

Bizim imzaladığımız müqavilələrin hamısı təxminən 30 il müddətinə bağlanmışdır. Ancaq mən güman edirəm ki, bu müqavilələr 30 il yox ondan da çox illər işləyəcəkdir. Mən hesab edirəm ki, Azərbaycan Respublikasının dünyanın böyük neft şirkətləri ilə imzaladığı müqavilələr XXI əsrdə həm Azərbaycan üçün, həm də Azərbaycanla müştərək iş görən şirkətlər, ölkələr üçün çox əhəmiyyətli sənədlərdir. Biz böyük, xöşbəxt gələcəyin astanasında durmuşuq. Biz bunun təməl daşını, əsasını qoymuşuq. Bu günkü təntənəli mərasim də məhz buna həsr olunmuşdur. Ona görə də mən həm Azərbaycan xalqına, həm də xəzəryanı bütün ölkələrin xalqlarına, Xəzərin ehtiyatlarından istifadə etmək istəyən bütün ölkələrə, şirkətlərə bu böyük işlərin XXI əsrdə də uğurla getməsini arzulayıram.

Bir mühüm məsələ də meydana çıxır. O da gələcəkdə hasil ediləcək neftin ixrac olunmasıdır. Mən dediyim kimi, ilk müqavilə üzrə hasil edilən neftin ixrac olunması üçün artıq iki neft boru kəmərinin tikilməsi məlumdur. Ancaq bizim ilk müqaviləmizdə nəzərdə tutulubdur ki, əsas, böyük boru kəməri də tikilsin, Bu, bir müqavilədə nəzərdə tutulubdur. Ancaq nəzərə alsaq ki, bundan sonra 8 müqavilə imzalanıbdir və 9-cu müqavilə- "Kürdaşı" neft yatağının birgə işlənilməsi barədə müqavilə imzalanmaq ərəfəsindədir, demək 9 müqavilə imzalanır və bu müqavilələrin əsasında böyük işlər görülməkdir, 10 milyon tonlarla neft çıxarılaçaqdır. Məsələn, bizim ilkin

hesablamalarımıza görə 5-6 ildən sonra bu müqavilələr üzrə Azərbaycanda ildə təxminən 50-60 milyon ton neft hasil olunacaqdır. Bunların ixrac olunması üçün əsas neft kəməri və bir neçə istiqamətdə gedən alternativ boru kəmərinin tikilməsi lazımdır. Bu, indi qarşıda duran əsas vəzifələrdən biridir.

Demək istəyirəm, təəssüf ki, bu, indi beynəlxalq aləmdə müxtəlif fikirlər, mübahisə doğuran məsələlərdən biridir. İndi çox ölçüb-biçirlər ki, Azərbaycan, Xəzər nefti haradan, hansı istiqamətdən, hansı ölkələrin ərazisindən gedəcəkdir. Şübhəsiz ki, bu məsələlərin əsasını təşkil edən onun iqtisadi səmərəliliyidir. Məsələn, mən bu ilk müqavilənin səhmdarları ilə bir neçə dəfə də danışmışam. Onlar bu məsələnin kommersiya, yəni iqtisadi tərəfinə çox ciddi fikir verirlər. Çünki bu əsas neft kəməri şimala da, cənuba da, qərbə də aparmaq olar. Yəqin ki, şərqə aparmaq mümkün deyil. Ancaq bunların hansı iqtisadi nöqtəyi nəzərdən daha səmərəlidir, hansı etibarlıdır və hansının təhlükəsizliyi tamamilə təmin olunur? Şübhəsiz ki, bu məsələlər ölçülməlidir, biçilməlidir. Birinci növbədə neft şirkətləri, konsorsiumlar bu barədə öz sözlərini deməlidir. Şübhəsiz ki, biz də öz fikirlərimizi bildirməliyik. İndi iki neft kəməri var. Əsas neft kəmərinin marşrutu haqqında bir çox söhbətlər gedir ki, o, cənubamı, ya qərb tərəfdən Qara dənizə getsin, yaxud Türkiyənin ərazisindən, yaxud şimal tərəfdən, Rusiya ərazisindən keçsin. Mən yenə də deyirəm, - bunların hamısı ölçülüb biçilməlidir. Bir məsələ də var. Qazaxıstanda böyük neft yataqları vardır, oradan neft çıxarılır. Amerikanın “Şevron” neft şirkəti “Tengiz” yatağından neft hasil edir və onu ixrac etmək üçün yollar axtarır. “Şevron” neft şirkəti bizə müraciət etdi. Biz “Şevron” neftinin Qazaxıstanın Xəzər dənizində olan Aktau limanından tankerlərlə Bakıya gətirilib, buradan isə dəmiryol vasitəsilə Gürcüstan ərazisindən Qara dənizin Batumi limanına qədər aparılmasına razılıq vermişik. Mart ayından indiyədək bu yolla

500 min ton, yəni yarım milyon ton “Şevron” - “Tengiz” nefti nəql olunub. Və Batumi limanına çatdırılıbdır. Hesab edirəm ki, bu rəqəm get-gedə artacaq, gələn il bu yolla iki milyon ton neft ixrac etmək mümkün olacaqdır. Ancaq bu yol da çox ağır yoldur. Ona görə də bu ilin yayında Qazaxıstan prezidenti ilə Azərbaycan prezidenti - mən, Aktau limanından Xəzər dənizinin dibinə Bakıya qədər neft boru kəməri tikilməsi haqqında saziş imzalamışıq. Biz buna razılıq vermişik. Bu Qazaxıstanın nefti üçün lazımdır. Bizim Azərbaycandakı terminallarımız və indi Azərbaycandan şimal, qərb istiqamətlərində gedən boru kəmərlərimiz neftin ixrac olunmasına imkan verir. Ona görə də güman edirəm ki, bu məsələnin həll edilməsi gələcəkdə çıxarılan neftin dünya bazarlarına çatdırılması üçün əsas məsələlərdən biri olardı. Bundan əlavə, məsələn, Türkmənistandan Azərbaycana qaz kəmərinin çəkilməsi haqqında da danışıqlar aparılmışdır. Bu ilin may ayında Aşqabadda hətta bir saziş də imzalanmışdır. Əgər bu məsələ də həll oluna bilsə, bunlar da Qərbə çox böyük fayda verir.

Qara dəniz hövzəsində olan ölkələr, məsələn Gürcüstandan əlavə, Ukrayna, Bolqarıstan, Rumıniya, oradan o tərəfə Yunanıstan və ondan da bu tərəfə Avropanın digər ölkələri Xəzər dənizində çıxan neftdən istifadə etmək istəyirlər. Beləliklə, əgər biz nefti kəmərlərlə Türkiyəyə Qara dəniz sahilinə-Gürcüstanın, yaxud Türkiyənin sahilinə çıxara bilsək, bu neft Türkiyənin ərazisindən gedə bilsə, şübhəsiz ki, bu ölkələr də təmin oluna bilər. Bu ölkələr Xəzər dənizindəki, yataqlardan çıxarılan neftə böyük maraq göstərirlər. Bütün bunları ölçüb-biçmək lazımdır. Bizim ilkin layihəmizdə əsas, böyük neft kəmərinin Bakı-Ceyhan istiqamətində getməsi nəzərdə tutulubdur.

Doğrudur, investorlar, səhmdarlar bu boru xəttinin baha olduğunu deyirlər. Bunun iqtisadi tərəfini onlar aydınlaşdır-

malıdırlar. Biz hesab edirik ki, bu marşrut, xətt Azərbaycan neftinin, Xəzər dənizi neftinin ixrac edilməsi üçün əsas xətlərdən biri ola bilər. Ona görə də biz bu neft kəmərinin tikilməsini əvvəlcə dəstəkləmişik, bu gün də dəstəkləyirik.

Amma məsələnin son həlli, şübhəsiz ki, şirkətlərdən, Konsorsiumdan və səhmdarlardan asılıdır. Bu gün Rusiya Baş nazirinin birinci müavini Boris Nemtsov Şimal istiqamətində yeni bir neft kəmərinin Rusiya Federasiyasının ərazisindən keçməsi barədə məsələ qoymuşdur. Bu məsələyə də baxmaq, onu müzakirə etmək olar. Başqa istiqamətlərdə də çox işlər görülə bilər. Hər halda mən hesab edirəm ki, həm Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundan, başqa sektorlardan həm də mərkəzi Asiyadan, xüsusən Qazaxıstandan çıxan neftin ixracı, xüsusən qərbə ixracı üçün çox işlər görülməlidir. Bir çox neft kəmərləri tikilməlidir. Biz bu işlərdə fəal iştirak edəcəyik.

Bizim gördüyümüz bütün bu işə Asiya ilə Avropa arasında yeni bir nəqliyyat xəttinin də yaranmasına gətirib çıxarıb. Qədim "İpək Yolu" nun bərpa olunması məsələsi artıq reallaşdır. Biz keçən il bir saziş imzalamışıq. Bu saziş əsasında mərkəzi Asiyadan Xəzər dənizi üzərindən Azərbaycandan Gürcüstana, Qara dənizdən Avropaya bir nəqliyyat dəhlizi açmışıq. Bu nəqliyyat dəhlizi artıq işləyir. Həm mərkəzi Asiyadan, Avropaya, həm də Avropadan mərkəzi Asiyaya yüklər gedir. Bu da iqtisadi cəhətdən çox səmərəlidir. Bu yükləri Xəzər dənizi üzərindən Azərbaycana məxsus olan bərələr gətirir Azərbaycan, Gürcüstan ərazisindən yüklər dəmir yolu ilə gedir. Sonra bunlar Qara dənizdən gəmilərlə Avropaya çatdırılır. Bu nəqliyyat dəhlizinin çox böyük əhəmiyyəti, gələcəyi var. Biz bunu da dəstəkləmişik. Və bu nəqliyyat dəhlizinə qoşulan ölkələrlə birlikdə əməkdaşlıq edirik. Və bu əməkdaşlığı bundan sonra da edəcəyik.

Hesab edirəm ki, həm neft boru kəmərləri, həm Asiya-Avropa, Avropa-Asiya nəqliyyat dəhlizi bu ölkələrin iqtisadiyyatını bir-birinə daha da bağlayacaq, onların əlaqələrini daha da möhkəmləndirəcəkdir.

1994-cü ilin sentyabr ayında biz ilk böyük neft müqaviləsi imzalayarkən dünyaya nümayiş etdirdik ki, Azərbaycan müstəqil dövlətdir. Və müstəqil dövlət kimi öz təbii sərvətinin sahibi olaraq onlardan istifadə edilməsi haqqında qərarlar qəbul edir. Üç il keçəndən sonra biz bir daha təsdiq edirik ki, Azərbaycan müstəqil dövlətdir. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi dönməzdir, əbədidir və biz artıq bu müstəqilliyimizin gözəl bəhrələrini görürük. Bizim bu gün gördüyümüz işlər XXI əsr, gələcək nəsəl üçün görülən işlərdir. Biz bu gün ilkin neftin alınmasını bayram edirik. Gələn il "Çıraq" neft yatağından 2 milyon ton neft çıxarılaçaqdır. Ancaq bir neçə ildən sonra 5-6 milyon ton, 5-6 ildən sonra 40-50 milyon ton neft hasil olunacaqdır. Ondan sonra daha da çox neft çıxarılaçaqdır. Demək, XXI əsrdə Azərbaycanın iqtisadiyyatı bu neft sənayesi vasitəsilə yüksələcək və dirçələcək. Biz belə hesab edirik ki, bu təkcə neft sənayesi üçün deyil Azərbaycan iqtisadiyyatının bütün sahələrini müstəqil dövlət kimi Azərbaycanı inkişaf etdirmək, ölkəmizdə bazar iqtisadiyyatını inkişaf etdirmək üçün çox gözəl bir imkandır. Biz bu imkanlardan istifadə edəcəyik. Bugünkü mərasim, bu görüşlər bir daha onu göstərir ki, Azərbaycanın qapısı dünya iqtisadiyyatına açıqdır. Azərbaycan dünya iqtisadiyyatı ilə gündən-günə daha sıx bağlanır. Azərbaycan öz iqtisadiyyatını bazar iqtisadiyyatı yolu ilə qurur. Azərbaycan öz iqtisadiyyatını bundan sonra da bazar iqtisadiyyatı yolu ilə inkişaf etdirəcəkdir. Biz artıq bunun gözəl nəticələrini görürük.

Sizə bir neçə məlumat vermək istəyirəm. Məhz son illərdə respublikamızın iqtisadiyyatında aparılan islahatlar və de-

mokratik dövlət quruculuğu Azərbaycanın iqtisadiyyatında 5-6 il əvvəl olmuş tənəzzülü aradan qaldırdı. İndi Azərbaycanın iqtisadiyyatında artım başlayıbdır. Ölkəmizdə keçən il ümumi daxili məhsul 1,3 %, bu il isə 5% artıbdir.

Sənaye istehsalı hər il 20-25 faiz aşağıya düşürdü. İndi aşağı düşmə dayanıbdir. Bu ilin 9 ayında təxminən 1% artım olmuşdur. Azərbaycanda 1994-cü ildə inflyasiya il ərzində 1600 faiz idi. Keçən il bu, 6 faiz olmuşdur. Bu ilin 9 ayında inflyasiya yoxdur, sıfıra endirilibdir. Azərbaycanda iqtisadi islahatlar gedir. Torpaq haqqında qəbul olunmuş qanun torpağın xüsusi mülkiyyətə verilməsini təmin edibdir. İndi torpaq xüsusi mülkiyyətə verilir. Mülkiyyət özəlləşdirilir və biz bu özəlləşmənin bəhrəsini görürük. Xarici ticarət liberallaşdırılıbdır, xarici ticarətin dövriyyəsi 9 ayda 30 faiz artıbdır. Biz bu il bütün iqtisadiyyatımıza ümumən 1 milyard 500 milyon dollar dəyərinə kapital qoyuluşu nəzərdə tuturuq. Bunun bir milyard dolları xarici investisiya olacaqdır.

Bunlar hamısı Azərbaycanda gedən demokratik proseslərin, dəyişikliklərin, bazar iqtisadiyyatının tətbiq edilməsinin nəticəsidir.

Bunlar bizi sevindirir. Təbiidir ki, mən bu sevinə hissələrimi bu gün sizə və bizim bu mərasimdə iştirak edən qonaqlara çatdırmağı özümə borc bilirəm. Mən bu əlamətdar tarixi hadisə münasibətilə sizi bir daha təbrik edirəm. Azərbaycan neftçilərinə və Azərbaycanda indi bizimlə müştərək iş görən bütün şirkətlərə, neftçilərə, mütəxəssislərə, iqtisadçılara - hamıya gələcək işlərində uğurlar arzulayıram. Sağ olun.

Neft fondu - xalqın taleyinə bələnmiş reallaşan arzu

Günlər aylar ötdükcə “Əsrin müqaviləsi” nin nəticələri hər bir Azərbaycan vətəndaşının həyatında hiss olunurdu. Xaos, qanunların pozuntusu illərində dağıdılmış, viran qoyulmuş ölkə iqtisadiyyatında 1996-cı ildə ilk dəfə olaraq inflyasiya kimi dəhşət artıq tamam aradan qaldırılmışdı. Respublikanın iqtisadi həyatında böyük canlanma, irəliləyiş, dirçəliş məqamları saatbasaat yüksəlirdi. Cənab Heydər Əliyevin nəhəng uzaqgörən siyasəti nəticəsində ölkənin neft strategiyasının reallaşması qısa müddətdə müstəqil Azərbaycanda demokratik cəmiyyət quruculuğu istiqamətində dünyəvi islahatların uğurla həyata keçirilməsinə münbit zəmin yaratmışdı: tarixdə ilk dəfə olaraq çoxpartiyalı parlament seçkiləri keçirilmiş, dünya təcrübəsinə və tələbinə uyğun, milli mentalitetimizin xüsusiyyətlərini özündə əks etdirən qanunlar qəbul olunur və xalqın böyük dəstəyi ilə özünün işlək mexanizmini tapırdı.

“Əsrin müqaviləsi” “qara qızıl” adlandırdığımız milli sərvətimizdən müstəqil şəkildə istifadə etməyə əsaslı zəmin yaratmışdı. Bir anlığa gözlərimiz önündən tariximizin acı səhifələri keçir - min illər boyu Azərbaycanın milli sərvəti neftə sahib olmaq üçün ölkəmiz müxtəlif dövlətlərin işğallarına məruz qalıb, “qara qızılı” talan edilib, Azərbaycan xalqı isə özünün qara günlərini yaşamağa məcbur olub. Neftimizin son işğalçılıq dövrü 1920-ci illərdən başlayır. V. İ. Lenin bolşevizm siyasəti və xalqların bərabərlik kimi yalan ideyalarının pərdəsi altında keçmiş SSRİ respublikalarını işğal etdi. Azərbaycan, Bakı nefti isə V. İ. Lenini daha çox maraqlandırır- dı. Onun məqsədi müflisləşmiş Rusiya iqtisadiyyatını Bakının “qara qızıl” ı hesabına dirçəltmək idi. Ona görə də 1920-ci il aprelin 28-də Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti elan olunan gündən başlayaraq

birinci növbədə ölkəmizin milli sərvəti nefti birbaşa Moskvanın nəzarəti altına almağı planlaşdırdı: Serebrovski ilk neft komissarı kimi respublikaya təyin olunanda aldanmış və bu aldanışın qurbanı olmuş N. Nərimanovun etirazı artıq gec idi - qatar artıq yola düşmüşdü.

Uzaq və yaxın tariximizin qara səhifələrini çox gözəl bilən ulu öndərimiz Heydər Əliyev elə tarixin acı həqiqətlərini də çox düzgün qiymətləndirərək xalqın milli sərvətinə sahib olmasına bütöv ömrünü həsr etmişdi. "Əsrin müqaviləsi" ölkənin büdcəsinə artıq milyonlarla dollar gəlir gətirməyə başlamışdı. Böyük vətəndaş, mübariz vətənpərvər, ümummilli liderimiz Heydər Əliyev milli sərvətimizi xalqın mənafeyinə yönəltmək istiqamətindəki nəhəng siyasətini reallaşdırmaq üçün Neft fondunun yaradılması fərmanını böyük iftixar hissi ilə imzaladı:

Azərbaycan Respublikasında neft və qazın kəşfiyyatı və işlənilməsi sahəsində bağlanmış sazişlərin həyata keçirilməsindən əldə edilən gəlirlərin yığılmasını və səmərəli idarə olunmasını təmin etmək məqsədilə qərara alıram:

1. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Fondu haqqında əsasnamə təsdiq edilsin (əlavə olunur).

2. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Şirkəti 2001-ci il yanvarın 5-dək Dövlət Neft Fonduna daxil olmuş vəsaitin Azərbaycan Respublikasının Milli Bankında xüsusi hesaba köçürülməsini təmin etsin.

3. Azərbaycan Respublikasının Milli Bankı Fond vəsaitinin yüksək reytingli beynəlxalq aləmdə nüfuz qazanmış banklarda saxlanılmasına dair təkliflərini 15 gün müddətində Azərbaycan Respublikasının prezidentinə təqdim etsin.

4. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu Fərmandan irəli gələn məsələləri həll etsin.

5. Bu Fərman dərc olunduğu gündən qüvvəyə minir.

Heydər Əliyev

Azərbaycan Respublikasının prezidenti

Bakı şəhəri, 29 dekabr 2000-ci il

Bu tarixi fərmanın hər sözündə, hər cümləsində xalqın taleyinə bələnməmiş reallaşan arzu çağlayır. Öz milli sərvətinin sahibinə çevrilmiş millətin qürur hissi yeni doğulmuş körpəmizin bağirtısına, sərhədlərimizi göz bəbəyi kimi qoruyan əsgərlərimizin inam dolu ürək çırpıntlarına, ana laylası kimi zümrümə edən, gah da fırtınalı dalğaları ilə şahə qalxan Xəzərin dərinliklərindən "qara qızıl" çıxaran fədakar neftçilərimizin qeyrət rəmzinə qarışır. 8 bənddən ibarət olan Dövlət Neft Fondunun Əsasnaməsi təkcə doğma torpağımızda deyil, taleyin hökmü ilə dünyanın demək olar ki, bütün guşələrinə səpələnmiş bütün azərbaycanlıların zəfər qalasına çevrildi. Əsasnamə ilə döənə-döənə tanışlıqdan sonra bir daha əmin olursan ki, ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin cahanşümal siyasəti qətidir, dönməzdir və əbədidir:

Fondun əsas vəzifələri

Fondun əsas vəzifəsi Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının bugünkü və gələcək nəsillərinin mənafeyi naminə neft və qaz ehtiyatlarının kəşfiyyatı və işlənməsi sahəsində bağlanmış sazişlərin həyata keçirilməsindən və Fondun öz fəaliyyətindən əldə olunan valyuta və digər vəsaitin yığılmasını və səmərəli idarə olunmasını təmin etməkdir.

Fondun formalaşması mənbələri

3. 1 Fondun vəsaiti aşağıdakı mənbələr hesabına formalaşır:
- Azərbaycan Respublikasının payına düşən xam neftin və qazın satışından əldə edilən gəlirlər (qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş ödənişlər çıxılmaq şərtilə);
 - bonus ödənişləri (2000-ci ildən başlayaraq);
 - akrhesabı ödənişlər;
 - xarici şirkətlərlə bağlanmış müqavilələr çərçivəsində dövlət əmlakından istifadə üçün icarə haqqı;
 - xarici şirkətlərlə bağlanmış müqavilələrə uyğun olaraq

Azərbaycan tərəfinə verilən aktivlərin satışından və digər daxilolmalardan əldə edilən gəlir;

- xarici şirkətlərlə birgə fəaliyyət nəticəsində əldə edilən digər gəlirlər;

- Fondun vəsaitinin yerləşdirilməsindən əldə edilən gəlir.

3.2 3.1-ci bənddə sadalanan ödəniş və gəlirlərin yığılması və Fonda ödənilməsi Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Şirkəti və ya Səlahiyyətli dövlət orqanı tərəfindən həyata keçirilir;

3.3 Fondun vəsaiti yüksək reytingli banklarda saxlanılır.

3.4 Fondun vəsaitinin uçotu və istifadə edilməsi haqqında hesabatın tərtib edilməsi və aparılması Qaydaları Fondun Müşahidə Şurası tərəfindən müəyyən edilir.

Uçot və hesabat

Fond qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada mühasibat uçotu və statistik hesabatlar aparır. Fondun illik maliyyə fəaliyyəti haqqında hesabat Azərbaycan Respublikasının prezidenti tərəfindən təyin olunan müstəqil auditor tərəfindən yoxlanılmalı və təsdiq olunmalıdır.

Əsasnamədə çox mühüm məqam cənab Heydər Əliyevin diqqətindən yayınmayıb.

Fonda toplanan vəsaitlərdən istifadənin şəffaflığı beynəlxalq qanunların tələbinə uyğun şəkildə təmin olunur. Fond vəsaitinin istifadə olunması maddəsində qeyd edilib:

4.3. Fondun vəsaiti ölkənin sosial-iqtisadi tərəqqisi naminə ən mühüm ümummilliy problemlərin həllinə və strateji əhəmiyyətli infrastruktur obyektlərinin inşa və rekonstruksiya edilməsinə istifadə oluna bilər.

4.4. Hər il Fond vəsaitinin istifadə edilməsinin təsdiq olunmuş istiqamətləri haqqında məlumat və eləcə də onun faktiki istifadəsi barədə illik hesabat mətbuatda dərc edilir.

Bakı - Tbilisi - Ceyhan: Azərbaycanın neft strategiyasının şah damarları

1999-cu il noyabrın 18-də Azərbaycan xalqı ilə birlikdə dünyanın super dövlətlərinin diqqəti qardaş Türkiyə Respublikasının İstanbul şəhərinə dikilmişdi. Həmin gün İstanbulun “Çırağan sarayı”nda çox böyük canlanma var idi. Tarix boyu türklərin taleyi ilə bağlı neçə-neçə rəsmi dövlət səviyyəsində təntənələrin ünvanı olan möhtəşəm sarayda “Xam neftin Azərbaycan Respublikası, Gürcüstan və Türkiyə Respublikasının əraziləri ilə Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəməri vasitəsilə nəql edilməsinə dair Azərbaycan Respublikası, Gürcüstan və Türkiyə Respublikası arasında saziş” in, Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin layihəsini dəstəkləmək, Qazaxıstanın neft həcmələrinin bu layihəyə cəlb etmək üçün ABŞ-ın şahidliyi ilə Azərbaycan Respublikası, Türkiyə Respublikası, Gürcüstan və Qazaxıstan Respublikaları arasında “İstanbul bəyannaməsi” nin, Transxəzər qaz kəməri barədə Azərbaycan Respublikası, Türkiyə Respublikası, Gürcüstan və Türkmənistan Respublikası arasında “hökumətlər-arası bəyannamə” nin, Azərbaycan qaz layihələrinin inkişafını və Azərbaycan qazının Türkiyə Respublikasına və digər beynəlxalq bazarlara satışını dəstəkləyən sənəd kimi Azərbaycan Respublikası, Gürcüstan və Türkiyə Respublikası arasında “Qarşılıqlı anlaşma memorandumu” nun imzalanması mərasimi oldu. Bayramsayağı bəzədilmiş salona toplaşanlar Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyevi, Türkiyə Respublikasının prezidenti Süleyman Dəmrəli, ABŞ prezidenti Bill Klintonu, Gürcüstan prezidenti Eduard Şevnadzeni, Qazaxıstan prezidenti Nursultan Nazarbayevi, Türkmənistan prezidenti Saparmurad Niyazovu, Norveçin Baş

naziri Kiyel Maqke Bondeviki, Türkiyənin Baş naziri Bülənt Ecevit və bu ölkələrin digər rəsmi şəxslərini alqışlarla qarşıladılar. Təntənəli mərasimdə ümummilli liderimiz Azərbaycanın neft strategiyasında tarixi əhəmiyyət kəsb edən “Əsrin müqaviləsi” ndən və “Çırağan sarayı” nda imzalanan sənədlərin Azərbaycan xalqı ilə bərabər digər xalqların taleyində oynayacaq rolundan geniş nitq söylədi. Hər bir imzalanan sənəd Heydər Əliyev siyasətinin nəticəsi olan “Bakı - Tbilisi - Ceyhan” ixrac boru kəmərinin reallaşması istiqamətində mühüm addım idi. Ulu öndər Heydər Əliyevin neft strategiyasının uğurla həyata keçirilməsinə əhəmiyyəti barədə “Xəzər, neft, qaz, neftayırma və neft kimyası-2004” XI beynəlxalq sərgi və konfransının açılışında Azərbaycan prezidenti İlham Əliyev öz çıxışındakı nitqində demişdir: **Heydər Əliyevin neft strategiyasının ən önəmli istiqamətlərindən biri də neft kəmərlərinin tikilməsi və Azərbaycan neftinin dünya bazarlarına çatdırılmasıdır. Hazırda Azərbaycan neftini nəql edən iki neft kəməri fəaliyyətdədir və bu bizə imkan verir ki, öz neftimizi çox səmərəli şəkildə dünya bazarlarına çatdıraq.**

Bilirsiniz ki, Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinin inşası çox uğurla gedir və ümid edirik ki, gələn ilin əvvəllərində istismara veriləcəkdir. Bu da Heydər Əliyevin əsəridir. Təsədüfi deyil ki, Bakı-Tbilisi-Ceyhan şirkətinin üzvləri bu kəməre Heydər Əliyevin adını vermişlər və Türkiyədə yaşayan qardaşlarımız, dostlarımız, Türkiyə hökuməti Ceyhan terminalına Heydər Əliyevin adını vermişlər. Həqiqətən, Heydər Əliyev Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinin memarıdır...

Professor Səyavuş Fərhad oğlu Qarayev Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyasında fəalliyət göstərən “Prezident Heydər Əliyev və Azərbaycan nefti” Universitetinin rəhbəri kimi Azərbaycanın Neft Strategiyasının perspektivə, onun respublikanın sosial-iqtisadi inkişafındakı əhəmiyyətinin təbliğ edilməsində özünün fəal təsirini göstərir.

(Azərbaycan elm və mədəniyyət xadimləri “bibliografiya” Qarayev Səyavuş Fərhad oğlu Çəşoğlu Bakı 2002 səh 39)

Bütün Azərbaycan xalqı, Ziyalılarımız, yaradıcı şəxslər, alimlər, xüsusi ilə neft sənayesi sahəsində uğurla fəaliyyət göstərən Heydərsevərlər “Əsrin müqaviləsi” nin bütün addımlarını, uğurlarını hər gün, hər saat məhəbbətlə, fərəhlə izləyirdi. Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyasının rektoru, Azərbaycan milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü professor Səyavuş Qarayev yazırdı:

1994-cü il sentyabr ayının 20-də bağlanan əsrin kontraktı adlanan beynəlxalq sazişə əsasən Xəzər dənizinin təbii ehtiyatlarının birgə istifadəsi bağlandı. Müqavilədə dünyanın böyük dövlətlərinin nüfuzlu şirkətləri iştirak edir və bu sahəyə böyük miqdarda sərmayə qoyulur. Müqaviləyə əsasən beynəlxalq şirkətlər Azərbaycanın Neft sənayesinə 60 milyard ABŞ dolları həcmində sərmayə qoyacaqlar. Neftin satışından Azərbaycan 30 il ərzində 250-300 milyard dollar gəlir əldə edəcəkdir. Azərbaycan neft sənayesinin inkişafı Respublika iqtisadiyyatının başqa sahələrində də yardımçı olacaqdır. Neft sənayesinə qoyulan sərmayə və neftdən əldə edilən gəlir hesabına iqtisadiyyatımızın başqa sahələri də intensiv inkişaf yoluna qədəm qoyacaqlar.

2002-ci ilin oktyabr ayında Azərbaycan neftinin və qazının dünya bazarına çıxarılması üçün Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinin təməli qoyuldu. 2004-cü ildən başlayaraq Azərbaycan kəməri vasitəsilə dünya bazarına ildə 60 mln ton neft və 30-40 milyard kubmetr qaz çıxara biləcəkdir. Beləliklə, yaxın on il ərzində Azərbaycan dünyanın ən inkişaf etmiş ölkələri sırasına çıxmaq imkanı əldə edəcəkdir.

S. F. Qarayev “Üzvü kimya”
Bakı “Qamma servis” nəşriyyatı 2003-cü il səh 6

Ümummilli liderimizin taleyi - Azərbaycan

2002-ci il sentyabrın 18-də müstəqil Azərbaycan Respublikasında bayram əhval-ruhiyyəsi hökm sürürdü. Həmin gün Xəzər də yuxuya gedən körpə kimi sakitləşmişdi. Elə bil hiss edirdi ki, onun sinəsi üzərində başda ümummilli liderimiz Heydər Əliyev olmaqla Türkiyə, Gürcüstan respublikalarının prezidentləri Əhməd Nəcdət Sehzər, Eduard Şevarnadze, ABŞ-ın energetika naziri Spenser Abraham və digər rəsmi qonaqlar vertalyotda "Əsrin müqaviləsi" nə aid olan "Azəri-Çıraq" yataqlarına istiqamət götürmüşdülər. Cənab Heydər Əliyev qısa müddətdə Xəzərin sinəsində dünyanın müasir texnologiyalarının tətbiqi ilə bağlı yeni qazma qurğularını, neft estakadalarını sezdikcə çöhrəsinə sevinc hissləri hopmuşdu, həyatın çətin sınaqlarını özündə cizlədən alın qırıqları sevincdən gərilməmişdi. Ulu öndərin baxışları qocaman Xəzərin ənginliklərinə tuşlansa da gözaltı qonaqların heyrətli baxışlarını da nəzərdən qaçırmırdı. Qonaqlar, xüsusən də dünyanın nəhəng dövlət rəsmiləri qısa müddətdə yaradılan reallıqlara möcüzə kimi baxırdılar, heyrətlərini gizlədə bilmirdilər. Cənab Heydər Əliyev Xəzər dənizi kimi çox sakit və təmkinlə fədakar neftçilərimizin yaratdıqları yenilikləri seyr etməkdən doymurdu. Sanki xəyalların qanadlarında müstəqil Azərbaycanın dünənini, bugününü və sabahını düşünürdü. Kim bilir, həmin anlarda ulu öndərimizin düşüncələri hansı illərin seyrində idi. Bəlkə də 1993-cü ilin dəhşətli xaosu, və yaxud 1994-95-ci illərdə qanunsuz silahlı qruplaşmaların dövlət çevrilişinə cəhdləri ulu öndərimizin dühasında bir anlığa yenidən çözülmürdü. Doğurdan da, ümummilli liderimizin milli dövlətçilik siyasətinin böyüklüyünü, incəliyini, mürəkkəbliyini və əhatəliyini tam dərk etmək üçün dünyanın super dövlətləri olan ABŞ və Rusiya kimi nəhənglərin maraq dairələrinin kəsişdiyi çevrəni öyrənmək zəruri olacaq. Heydər Əliyev siyasəti nəhənglərin kəsişmə

çevrəsindən düzgün, incə maneəvər etməklə Azərbaycan xalqının mənafeyinə uyğun nəticə hasil edilmişdir. Bu reallığa isə dünyanın müasir politoloqları "balanslaşdırılmış Heydər Əliyev siyasəti" adlandırmışlar. Həmin gün bəlkə də qocaman, şıltaq Xəzər də ulu öndərimizi özünün dayağı bildiyi üçün körpə kimi onun sinəsinə sığınmışdı, Cənab Heydər Əliyev "Əsrin müqaviləsi" sazişinin ilk məhsulu "qara qızıl"ı əli ilə üzünə çəkməklə bütün sevincini dahiyənə tərzdə biruzə vermişdi. Qonaqlar Xəzərdəki möcüzələrlə tanışlıqdan sonra Səngəçal terminalına istiqamət götürmüşdülər. Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəməri təməlinin qoyulmasına həsr olunmuş təntənədə qazılmış xəndəyə ilk torpağı prezidentlər əllərindəki bellə atdılar. Bununla da tikintiyə başlamaq işarəsi verildi. Prezidentlər, qonaqlar nitq söylədilər. İlk söz ulu öndərimiz Heydər Əliyevə verildi:

Türkiyə Cümhuriyyətinin prezidenti zati-aliləri hörmətli, Əhməd Nəcdət Sehzər!

Gürcüstanın prezidenti zati-aliləri hörmətli Eduard Şevarnadze!

Amerika Birləşmiş Ştatlarının energetika naziri, hörmətli cənab Spenser Abraham

Hörmətli xanımlar və cənablar, qonaqlar!

Mən sizin hamınızı Azərbaycanda səmimi qəlbədən salamlayıram və böyük əhəmiyyət kəsb edən layihənin həyata keçirilməsi münasibəti ilə buraya toplaşanlara təşəkkür edirəm.

Bizim hamımızı o, cümlədən uzaq ölkələrdən Azərbaycana gəlib bu gün bizimlə birlikdə bu şənliyi bölüşənləri buraya toplayan Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin inşasına başlanılması üçün təməl daşının atılması mərasimidir. Bu böyük layihə artıq bütün dünyada məşhurdur və dünya ictimaiyyəti bir çox illərdir ki, bu layihəni müzakirə edir.

Bu layihənin əsası 1994-cü ildə Azərbaycan neft strategiyasının həyata keçirilməsinin başlanğıcında, 1994-cü il

sentyabr ayının 20-də Azərbaycanda, Bakıda Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda olan “Azəri”, “Çıraq”, “Günəşli” yataqlarının müştərək işlənməsi üçün Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə dünyanın 11 böyük neft şirkəti arasında müqavilə imzalanarkən qoyulmuşdur. Bu müqavilə dünyaya səs saldı və təsadüfi deyildir ki, təbiidir ki, “Azəri-Çıraq-Günəşli” yataqlarından gələcəkdə ildə 50 milyon tondan artıq neft hasil edilməsini nəzərdə tutmuşuq. Ancaq hasil olunan neft dünya bazarlarına çıxarılmalıdır. Bunun üçün müxtəlif yollar var idi, müxtəlif marşrutlar var idi. Ancaq biz Azərbaycan olaraq öz dostlarımızla - Türkiyə Cümhuriyyəti ilə, Gürcüstanla və təbiidir ki, bu layihədə iştirak edən şirkətlərlə birlikdə gələcəkdə hasil olunacaq neft Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru xətti ilə Türkiyənin Aralıq dənizindəki Ceyhan limanına çatdırmağı qərara aldıq.

Bu qərarın özü də çox mübahisələr doğurdu. Çünki o vaxt həm bizim imzaladığımız müqaviləyə qarşı çıxış edənlər, həm də boru xəttinin məhz Bakı-Tbilisi-Ceyhan marşrutu ilə gətməsinin əleyhinə çıxanlar var idi. Bunlar məlumdur. Bizə, yəni birinci növbədə Azərbaycana mane olurdular. Çünki neftin sahibi bizik və nefti də haradan ixrac etmək birinci növbədə bizim hüququmuz idi. Bizə çox təyziq etdilər. O vaxt Azərbaycanda ictimai-siyasi vəziyyət o qədər də sabit deyildi. 1993-cü ildə burada vətəndaş müharibəsi baş vermişdi. Biz onların qarşısını aldıq və müqaviləni imzaladıq. Ancaq müqaviləni imzalayanda hətta bizim daxilimizdə belə yüksək vəzifəli şəxslər var idi ki, onlar müxtəlif xarici xidmət orqanlarına qulluq edirdilər, bu müqavilənin pozulması haqqında öz fikirlərini söyləmişdilər.

Bunu demək sizin üçün maraqlıdır. Çünki 1994-cü il sentyabrın 20-də biz müqaviləni imzaladıq. Ondan bir gün sonra Azərbaycan Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin təcridxa-

nasından böyük cinayət etmiş 4 nəfəri qaçırdılar. Ondan bir həftə keçdi, Azərbaycan parlamenti sədrinin müavininə terror etdilər, onu öldürdülər. Azərbaycanın əks-kəşfiyyət idarəsinin rəisini, polkovniki öldürdülər. O vaxt məcburiyyət qarşısında mənimlə burada baş nazir vəzifəsində çalışan Surət Hüseynov kimi bir şəxs oktyabr ayının 4-də Azərbaycanda silahlı dövlət çevrilişi etməyə başladı. Bunun qarşısını aldıq. Birinci növbədə xalqın dəstəyi ilə, xalqın köməyi ilə. 1995-ci ilin mart ayında yenidən silahlı dövlət çevrilişi etdilər. Qarşısını aldıq. Ondan sonra bəzi yerlərdə terror aktları törətmək, körpünü partlatmaq, təxribat etmək istədilər. Zərər çəkdik anma qarşısını aldıq.

Bilirəm ki, məhz o zaman Bakı-Tbilisi-Ceyhan layihəsi irəliyə sürüləndə mənim dostum Gürcüstan prezidenti Eduard Şevernadzeyə terror etdilər və o, möcüzə sayəsində sağ-salamat qurtardı.

Bütün bunların və bizə göstərilən başqa siyasi təyziqlər, müxtəlif təsirlər ona yönəldilmişdi ki, birincisi, neft sənayesi müqaviləsini - bu işə Xəzər dənizində ilk dəfə başladıq - qəbul etmək istəmirdilər. İkincisi isə, Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru xəttinin çəkilməsinin əleyhinə çıxırdılar. Belə bir şəraitdə biz bunu başladıq, öz iradəmizi ortaya qoyduq və əvvəldən tutduğumuz yol ilə getdik.

1997-ci ildə “Çıraq” yatağından ilk neft aldıq. Biz onu əvvəl Bakı-Novorossiysk kəməri ilə Rusiyanın Qara dənizdəki Novorossiysk limanı vasitəsilə nəql edirik. Ancaq bununla bərabər, biz Qərb marşrutu ilə Bakı-Supsa neft kəməri tikirdik və onu tezliklə istifadəyə verdik. İndi o vaxtdan indiyə qədər hasil edilən neft məhz bu kəmərlə - Qərb xətti ilə nəql olunur.

Ancaq bunların hamısı ilkin neftdən ötrü idi. Bu bizim nəzərdə tutduğumuz böyük neft üçün isə, yenə də deyirəm,

Bakı-Tbilisi-Ceyhan Lazım idi. Biz ardıcıl surətdə bu layihənin üzərində işləyirdik, çalışırıdık, bütün imkânlarımızdan istifadə edirdik. Türkiyə, Gürcüstan, Azərbaycan burada bərabər idi, birlikdə məşğul idi. Ancaq əgər Amerika Birləşmiş Ştatları hökumətinin bizə, Azərbaycana bu barədə köməyi daimi dəstəyi məsləhətləri olmasaydı, təbiidir ki, biz buna nail ola bilməzdik.

Təsadüfi deyil ki, 1999-cu ilin noyabr ayında İstanbulda, ATƏT-in zirvə görüşündə biz - Türkiyə, Gürcüstan, Azərbaycan və Qazaxıstan Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac neft kəmərinin inşasına başlamaq üçün anlaşma imzaladıq. Bundan əlavə, bəyanat imzaladıq və Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti Bill Klinton öz dövləti adından bu bəyanata qoşuldu, öz imzasını qoydu. Bu da Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru xəttinin tikilməsini reallığa gətirib çıxartdı.

Mən bu qısa tarixi sizə deməliyəm. Çünki bilməlisiniz ki, burada 8 il müddətində biz nə işlər görmüşük və hansı çətinliklərdən çıxmışıq, hansı müqavimətlərin, maneələrin qarşısını almışıq.

Nəhayət, son dövrdə Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru xəttinin inşa edilməsi haqqında bir neçə aydır proseslər gedir. Onun maliyyələşdirilməsi məsələsində də problemlər var idi. Ancaq onlar da həll olundu. İndi Azərbaycan Beynəlxalq əməliyyat şirkəti BP bu işlərə başçılıq edir. Onlar artıq bütün planları hazırlayıblar. Ona görə də bizi buraya təməl daşının qoyulmasına dəvət ediblər.

Mən sizə bildirmək istəyirəm ki, Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru xəttinin əleyhinə çıxanlar o vaxt söyləyirdilər ki, bu xəyaldir, mümkün deyil. Azərbaycanda o qədər neft yoxdur, olmayacaqdır. Belə danışıqlar çox idi. Zaman çox keçdiyinə görə bəziləri də bu danışıqlara inanırdılar. Ancaq bunların hamısı əsassız oldu, biz öz işimizi gördük.

Bu yaxınlarda İstanbulda “Üç dənizin əfsanəsi” adlı kon-

frans keçirildi. Orada əfsanə haqqında söhbət gedirdi. Mən orada nitq söylədim, dedim, siz burada əfsanədən danışırırsınız. Amma mən sizə demək istəyirəm ki, bu xəyal deyil, əfsanə deyil, üç dəniz - Xəzər dənizi, Qara dəniz, Aralıq dənizi birləşəcəkdir. Bunu birləşdirən də Türkiyə, Gürcüstan, Azərbaycan onların həyata keçirdikləri bu layihə və Amerika Birləşmiş Ştatlarının bu məsələyə daimi dəstəyi olmuşdur. Ona görə indi xəyalından gerçəkliyə gəlib çatmışıq.

Buraya nə qədər vəsait qoyulacaq, nə işlər görülməli - bu barədə sizə məlumat veriləcəkdir. Mən bunu demək istəmirəm. Ancaq onu demək istəyirəm ki, bütün bu layihələr Azərbaycanın iqtisadiyyatının inkişafına yönəldilibdir. Bu gün burada “Azəri-Çıraq-Günəşli” yataqlarının işlənməsinin ikinci fazası haqqında sənəd imzalanacaqdır. Bu o deməkdir ki, artıq buraya çox böyük investisiya gələcək, işlər sürətlə gedəcəkdir. Çünki biz hesab edirik ki, 2005-ci ildə Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac kəməri tamamilə hazır olacaq və biz hamımız birlikdə buradan Türkiyənin Ceyhan limanına gedəcək və orada Azərbaycan neftinin, Xəzər neftinin Ceyhan limanından yola salınmasının şahidi olacağıq. Dediym kimi, Bakı-Tbilisi-Ceyhan layihəsinin maliyyələşdirilməsində bəzi problemlər var idi. Azərbaycan bu layihəyə öz payını verdi, biz onun maliyyələşdirilməsinin 25 faizini öz üzərimizə götürdük. Qalan hissəsi ayrı-ayrı şirkətlər arasında bölünüb. Ancaq maraqlısı budur ki, bu layihəyə 2, 5 faizlə “Eni” şirkəti qoşulubdur. Sonra “Total” şirkəti qoşulubdur. Mənə bu gün dedilər ki, 2, 5 faizlə Yaponiyanın “İtoçu” şirkəti qoşulubdur və bir də Yaponiyanın “İnpeks” şirkəti məhz dünən 2, 5 faizlə buna qoşulubdur. Bu, nə deməkdir? O deməkdir ki, boru xəttindən təkcə Azərbaycan yox, hamı istifadə etmək istəyir.

Biz vaxtilə İstanbulda anlaşmanı imzalayanda ona Qazaxıstan prezidenti Nursultan Nazarbayev də imzasını qoyub və bil-

diribdir ki, xarici şirkətlər Qazaxıstanda çox işləyirlər. Onların bizim Bakı-Tbilisi-Ceyhan layihəsinə qoşulması və sərmayə qoyması onu göstərir ki, doğurdan da Xəzərin başqa sektorlarından neft Bakı-Tbilisi-Ceyhan kəməri ilə ixrac olunacaqdır.

Ancaq mən sizə deyirəm ki, təxminən 2007-2008-ci illərdə "Azəri-Çıraq-Günəşli" yataqlarından 50 milyon ton neft hasil olunacaqdır. Ancaq Xəzər dənizində bizim başqa yataqlarımız da var. Biz bir çox şirkətlərlə əməkdaşlıq edirik. 30 ölkənin şirkətləri ilə 21 müqavilə imzalanmış, iş aparırıq. Əlbəttə, onlar da neft hasil edəcəklər. Biz onlarla birlikdə çalışırıq. Ona görə gələcəkdə hətta Bakı-Tbilisi-Ceyhanın tutumu çatmayacaqdır. Ya onu genişləndirmək, ya da ikinci boru lazımı olacaqdır.

Mənim dediyim bu sözlər gələcək üçündür və bu işlər bizim xalqlarımızın gələcəyi üçündür. Bizim bu işlərimiz yalnız və yalnız Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi əldə etməsindən sonra mümkün olubdur. Siz bilirsiniz ki, Azərbaycan qədim neft ölcəsidir. 150 il bundan öncə Azərbaycanda sənaye üsulu ilə neft hasilatına başlanıbdır. Ancaq heç vaxt neft Azərbaycan xalqına məxsus olmayıbdır. Xəzər dənizindəki bütün neft və qaz yataqlarının hamısı Azərbaycan alimləri, geoloqları tərəfindən kəşf edilib, ancaq biz bunun sahibi olmamışıq. İndi isə müstəqil dövlətik. Müstəqil dövlət olaraq öz sərvətlərimizin sahibiyik. İstədiyimiz ölkələr ilə əlaqələr qururuq və belə işlər görürük. Amma ikinci boru da növbədədir. 1 trilyon kub metr ehtiyatı olan "Şahdəniz" yatağından Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz kəməri də çəkiləcəkdir.

Beləliklə boru kəmərlərinin sayı artır. Təbiidir ki, bunlar çox böyük iqtisadi xarakter daşıyır. Ancaq təkcə iqtisadi deyil, hesab edirik ki, bizim gördümüz işlər, Bakı-Tbilisi-Ceyhan siyasi xarakter daşıyır. Bu layihə və onun həyata keçirilməsi Qafqaz bölgəsində sülhün, əmin-amanlığın, təhlükəsizliyin təminatçısı ola

bilər. Bu boru xətti, bu polad boru Azərbaycanı, Gürcüstanı, Türkiyəni bir-biri ilə daha sıx birləşdirəcəkdir.

Biz dost ölkəyik. Türkiyə bizim üçün dost, qardaş ölkədir. Gürcüstan bizim üçün dost, qardaş ölkədir. Eləcə də biz onlar üçün dost, qardaş ölkəyik. Biz çox əlaqələr saxlayırıq. Ancaq bu əlaqələrimizi, necə deyərlər, daha möhkəm tellərlə bağlayırıq. Bu tellərin biri də Bakı-Tbilisi-Ceyhan kəməri olacaqdır. Mən şübhə etmirəm ki, Amerika Birləşmiş Ştatları bu məsələlərdə bizi bundan sonra da dəstəkləyəcəkdir. Ona görə mən bu mərasimdə Türkiyə Cümhuriyyətinə, onun prezidenti hörmətli Əhməd Necdət Sezərə təşəkkür edirəm. Gürcüstana, onun prezidenti hörmətli Eduard Şevərnadzeyə təşəkkür edirəm. Amerika Birləşmiş Ştatlarına, onun Prezidenti cənab Corc Buşa təşəkkür edirəm.

Mən bu yaxınlarda cənab Corc Buşdan antiterror koalisiyasında Azərbaycannın fəaliyyətinin yüksək qiymətləndirən çox xoş bir məktub aldım. Biz ötən il sentyabrın 11-də ABŞ-da baş vermiş dəhşətli terror hadisələrindən dərhal sonra antiterror koalisiyasına qoşulmuşuq, bu koalisiyada öz vəzifəmizi yerinə yetiririk və bundan sonra da yerinə yetirəcəyik. Beləliklə, biz bu sahədə də Amerika-Azərbaycan əlaqələrini inkişaf etdiririk, daha da yüksəklərə qaldırırıq.

Dünən hörmətli nazir ilə söhbət edəndə o, prezident Buşdan mənə səmimi salamalar, çox xoş sözlər çatdırdı. Bütün bunlara görə ümumiyyətlə, Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru xəttinin reallaşmasına dəstəyinə görə Amerika Birləşmiş Ştatlarına, onun xalqına və prezident cənab Buşa təşəkkürümü bildirirəm.

Əziz dostlar!

Əziz qonaqlar!

Mən sizi bir daha ürəkdən salamlayıram hamınıza cansağlığı arzu edirəm. Bakı-Tbilisi-Ceyhan gedəcək, gedəcək, gedəcəkdir!

Türkiyə Prezidenti Əhməd Necdət Sezərin Nitqi

Hörmətli cumhur başqanları!

Hörmətli nazirlər, dəyərli qonaqlar.

Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin təməlinin qoyulması mərasimində iştirak etməkdən böyük qürur hissi duyuram. Bu tarixi gündə qardaş Azərbaycanı iki illik fasilədən sonra yenidən ziyarət etməkdən böyük məmnunluq duyduğumu bildirmək istəyirəm.

Şərq-Qərb enerji dəhliz çərçivəsində Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft boru kəməri, Bakı-Tbilisi-Ərzrum qaz kəməri layihələri və digər layihələr həyata keçirilməkdədir. Şərq-Qərb enerji dəhlizi Xəzəryanı ölkələrin neft və qaz ehtiyatlarının dünya bazarlarına sabit şəkildə, təhlükəsiz çatdırılmasını təmin edəcəkdir. Bu layihələrin həyata keçirilməsinə başlandığı vaxtlarda hamımız bunu xəyal kimi qəbul edirdik. Ancaq, Türkiyə, Azərbaycan və Gürcüstan müttəfiqlərin dəstəyi ilə Xəzər dənizinin enerji sərvətlərini Qərbə daşıyacaq Şərq-Qərb enerji dəhlizini təmin etmək üçün hər cür işləri görmüşlər, fəaliyyətlərini inancla, qətiyyətlə göstərmişlər.

Bizim bu qərarımız və qətiyyətimiz artıq bu gün bəhrəsini vermişdir. Dostum hörmətli Heydər Əliyevin “Üç dənizin əfsanəsi” konfransında önəmli çıxışı zamanı bildirildiyi kimi, Bakı-Tbilisi-Ceyhan artıq əfsanədən çıxmış gerçəklilyə çevrilmişdir. Bəli, indi Şərq-Qərb enerji dəhlizi layihəsi geri dönməz nöqtəyə çatmışdır. Bundan sonra bölgəmizin inkişafına, xalqlarımızın gücünə söykənən yeni əfsanələr tapmalı, bunları reallığa çevirmək üçün birlikdə çalışmalıyıq.

Qafqazda və Xəzər dənizində yeni işbirliyinə başladığımız bu tarixi gündə dostlarım Heydər Əliyev və Eduard Şevarnadze başda olmaqla üç ölkənin hökumətlərinin dəyərli rəhbərlərinə, Amerika birləşmiş ştatlarının hökumətinə, Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətinə, Gürcüstan Beynəlxalq Neft Korporasiy-

asına, Türkiyənin “Botaş şirkətinə” Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinə həyata keçirən bütün digər şirkətlərə, xüsusilə bu layihəyə əvvəldən inancla dəstək verən ARDNŞ, “Türkiyə petrolları Anonim şirkəti” və BP “Statoyl”, “Yunokal”, “İtoçu” şirkətlərinə, Şərq-Qərb enerji dəhlizinin həyata keçirilməsində əməyi olan bütün insanlara ürəkdən təşəkkürümü bildirirəm. “Eni” və “Total” şirkətlərinin bu layihəyə qoşulmalarının da böyük məmnunluq doğurduğunu vurğulamaq istəyirəm.

Türkiyə lap əvvəldən Xəzər neftinin və təbii qazının Türkiyə üzərindən Qərb bazarlarına daşınmasının iqtisadi, siyasi və strateji cəhətdən bölgə ölkələri və özü üçün ən doğru seçim olduğunu bildirmiş və bu sahədə böyük fəaliyyət göstərmişdir. Bu layihələrin həyata keçirilməsi, bir tərəfdən, Qafqaz və Orta Asiya ölkələri ilə dünya bazarları arasında Türkiyə üzərindən keçən təhlükəsiz enerji körpüsü yaradacaq, digər tərəfdən isə, Türkiyə ilə Qərbin enerji təhlükəsizliyini artıracaqdır.

Bölgəmiz üçün başqa bir önəmli cəhət Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin ən təhlükəsiz yolla Türkiyə üzərindən keçməsidir. Tarixi İpək yolunun yenidən bərpa edilməsi layihəsinin də Xəzər hövzəsində yerləşən ölkələr üçün əhəmiyyəti çox böyükdür. Xəzəryanı ölkələr ilə Qərb arasında ticarət körpüsü və siyasi körpü rolunu oynayan bu layihələr bölgə ölkələrinin Qərbə qovuşması üçün önəmli əhəmiyyət daşıyacaqdır.

Bu gün təməlini qoyacağımız Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinə qoşulması üçün Qazaxıstan hökumətinin fəaliyyətinin uğurla nəticələnəcəyinə inanıram. Qazaxıstan və Türkmənistan Şərq-Qərb enerji layihəsində yer almaqla, Xəzəryanı ölkələrin Qərb iqtisadiyyatına qovuşmasına yardımçı olacaqlar. Qazaxıstanın Bakı-Tbilisi-Ceyhan layihəsinə, daha

sonra isə Türkmənistanın və Özbəkistanın Bakı-Tbilisi-Ərzurum layihələrinə qoşulmaları bölgədə işbirliyinin inkişafı baxımından böyük önəm daşımaqdadır.

Hörmətli cumhur başqanları!

Hörmətli nazirlər!

Dəyərli qonaqlar!

Türkiyə enerji strategiyasını, təhlükəsizliyini diqqətlə həyata keçirməkdədir. Azərbaycanın qazı istər təbii qaz ehtiyatlarımızın artırılması, istərsə də enerji təhlükəsizliyimizin təminatı baxımından strateji önəm daşıyacaqdır. Bu məqsədlə Bakı-Tbilisi-Ərzurum boru xəttinin tamamlanmasına, Azərbaycan qazının Türkiyəyə çatdırılmasına xüsusi əhəmiyyət veririk.

Bu fürsətdən istifadə edərək, Türkiyənin bütün qonşu ölkələrdən gələcək qaz kəmərləri üçün keçid yolu olduğunu diqqətə çəkmək istəyirəm. Türkiyə qısa müddət içində Cənubi Avropaya qaz verilməsində tranzit ölkə rolunu oynayacaqdır. Bununla əlaqədar 2002-ci il martın 28-də Türkiyənin "Botaş" və Yunanistanın "Depo quruluşu" şirkətləri arasında bir anlaşma imzalanmışdır. Bu layihə ilə bağlı hüquqi sənədlər 2002-ci ilin üçüncü rübündə tamamlanacaqdır. Avropa Birliyi komisiyyasının da dəstəklədiyi bu layihə ilə Türkiyə yaxın gələcəkdə Avropanın təbii qazla təminatı üçün, Rusiya, Əlcəzair və Norveçdən sonra mühüm rolunu oynayacaqdır.

Bir sözlə, boru xətti layihələrinin həyata keçirilməsi regional işbirliyinin qurulmasına, Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyənin iqtisadi inkişafının güclənməsinə, siyasi sabitliyin və demokratiyanın qorunmasına xidmət edəcək və beləliklə, bölgədə və dünyada sülh işinə də kömək edəcəkdir. Bu layihələrin həyata keçirilməsi ilə Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyə arasında yüksək səviyyəyə qalxan çox mühüm, möhkəm, dayanıqlı əlaqələr zəncirinə yeni güclü həlqələr əlavə edəcəkdir.

Bu duyğu və düşüncələrlə başda hörmətli Əliyev və hörmətli Şevərnadze olmaqla, Şərq- Qərb enerji dəhlizinin gerçəkləşməsinə əməyi olan hər kəsi bir daha salamlayır, fəaliyyətləri sayəsində siyasi qətiyyətlərini, yolgöstərici xidmətlərini ortaya qoyan Türkiyə Cumhuriyyətinin məndən öncəki Cümhur başqanları mərhum Türqut Özəl və hörmətli Süleyman Dəmrəli hörmət və ehtiram duyğuları ilə anıram. Bu böyük layihələrin Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyə xalqları arasında dostluq və qardaşlığın daha da möhkəmləndirilməsini, bölgəmizə sülh və əmin-amanlıq gətirməsini diləyirəm.

Gürcüstan prezidenti Eduard ŞEVƏRNADZENİN nitqi

Cənab prezident Heydər Əliyev!

Cənab prezident Əhməd Sezər!

Amerikanın cənab energetika naziri!

Xanımlar və cənablar, qonaqlar, övladlarımız!

İndi burada baş verənləri bizim gələcək nəsillərimiz görür və minnətdarlıq hissi ilə xatırlayacaqlar. XXI əsr Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin tikintisi ilə başladı. Bu Azərbaycan, Türkiyə və Gürcüstan dövlətlərinin çoxəsrlik tarixində son dərəcə əhəmiyyətli hadisələrdəndir. Müstəqillik əldə etdikdən ötən 10 ildə Gürcüstan üçün bu, ən böyük nailiyyətlərdəndir. Mənə icazə verin, bu təntənənin səbəblərinə, ümumiyyətlə, bu mühüm layihənin əsas yaradıcısına, Azərbaycan xalqının tanınmış liderinə, xalqımızın əsl dostuna, qardaşım Heydər Əliyevə bu sevincli gündə gürcü xalqı adından dərin minnətdarlığımı bildirim. Dəfələrlə demişəm, yad-daşlardan silinməsin deyə bir daha təkrar edirəm - prezident Heydər Əliyevin qəhrəmanlığı, müdrikliyi, mətanəti və qarşısına qoyduğu məqsədinə sarsılmaz sədaqəti olmasaydı, Şərq-Qərb enerji dəhlizi gerçəkləşə bilməzdi.

Bizim bədxaxlarımız da məhz bunu istəyirdilər. Ona görə də təxribat aktlarından belə çəkinmirdilər. Ancaq onlar öz məqsədlərinə onda nail ola bilmədilər və gələcəkdə də nail ola bilməyəcəklər.

İcazə verin prezident Sezərə atəşin salamımı yetirim. Şərq-Qərb enerji dəhlizinin tikintisində Türkiyənin rolu mühümdür. O, bölgənin lider dövləti kimi tarixi vəzifə daşıyır. Onun bu vəzifəsi Azərbaycan və Gürcü xalqlarının Avroatlantik məkanına, dünya birliyinə inteqrasiyada öz təzahürünü tapır.

Yeni Böyük İpək yolu ideyası yarandığı gündən bölgədə həmin ideyanın həyata keçirilməsini təmin edəcək əsas qüvvə məhz Türkiyə oldu. Şərq-Qərb enerji dəhlizini mən yeni Böyük İpək yolunun onurğası adlandırardım. Qafqaz və Mərkəzi Asiya dövlətlərinin möhkəmlənməsi, azad seçimə əsaslanan inkişaf yolu ilə getmək imkanı məhz bundan asılıdır. Müasir dünyada bunu Amerika Birləşmiş Ştatları kimi dərk edənlər azdır. Bu layihənin və bir çox başqa layihələri açıq və gizli maneələrdən keçirən həlledici amil məhz dünyanın lideri olan həmin dövlətin dəstəyidir. Həmin layihələrə qarşı əvvəldən olan şübhələrə baxmayaraq, o öz beynəlxalq sanbalı və nüfuzu ilə bu layihələrin uğurunu təmin etmişdir.

Zərrə qədər şübhə etmirəm ki, Bakı-Tbilisi-Ceyhan və Bakı Ərzurum boru kəmərləri prezident Buşun dəstəyi sayəsində yaxın vaxtlarda istifadəyə veriləcək, Qara dəniz və Xəzər dənizi hövzəsində həyata keçirilən ən uğurlu layihələr olacaqdır.

Avropa birliyinin rolunu xüsusi qeyd etməyə bilmərəm. Həmin birlik Böyük İpək yolu layihəsinə həyat və dəstək verənlərdəndir. Əgər 1990-ci illərdə həmin layihəyə qarşı hökumət sürən bədbinlikdən söz açıyırsa, onda onu da deməliyə ki, həmin şübhələrin aradan qaldırılmasında Avropa Bir-

liyinin, onun rəhbərlərinin, onun üzvü olan ölkələrin, ələxsus da Almaniya, Böyük Britaniya və Fransanın rolu əvəzsizdir.

Əsas ixrac boru kəmərinə iştirak edən şirkətləri salamlayıram. Bugünkü tarixi hadisə onların yorulmadan çalışmaları və fasiləsiz zəhmətlərinin bəhrəsidir. Yüksək peşəkarlıq nümunəsi göstərən, əsas ixrac boru kəmərinin tikintisinin uğurla başa çatmasının və uğurlu istismarının zəminini təşkil edən şirkətlərin rəhbərlərinə, onların bütün əməkdaşlarına öz dərin təşəkkürümü bildirmək istəyirəm.

Şərq-Qərb enerji dəhlizinə Qazaxıstanın qoşulmasına regional əməkdaşlıq prinsipləri baxımından böyük əhəmiyyət verirəm. Bu barədə həm Heydər Əliyev, həm də Əhməd Səzər qeyd etmişlər. Həmin proses artıq faktiki olaraq başlamışdır. Onun daha da inkişaf etməsinə Gürcüstan da təkan verəcəkdir. Biz hər gür imkan yaradacağıq ki, qardaş Ukrayna, Rumıniya, Bolqarıstan və Avropanın başqa ölkələri həmin dəhlizin sonrakı inkişafının gözəl bəhrəsini görsünlər.

Bu gün mən təkcə vətənimin və ona dost olan ölkələrin böyük qələbəsinin iştirakçısı olduğuma görə deyil, həm də ona görə xöşbəxtəm ki, hələ 12 il bundan öncə Vladivostokdan Vankuevrədək vahid Avroatlantik məkanı barədə irəli sürdüyüm ideya, böyük İpək yolunun Avroatlantik məkanına inteqrasiyasına dair tarixi Bakı sammitinin qərarları göz önündə gerçəkləşərək həyata keçir. Bu yolda Biz hamımız ilk qələbəyə indiyədək maneəsiz işləyən Bakı-Supsa boru kəməri işə salınanda nail olduq. Cəsarətlə deyə bilərəm ki, Bakı-Supsa layihəsi Qərb istiqamətinin, xüsusən də Gürcüstandan keçən marşrutun etibarlılığını, sərfəliliyini təsdiq edən Bakı-Tbilisi-Ceyhan layihəsinə yol açmışdır.

Xanımlar və cənablar!

Gerçəkləşməsi bu gün başlanan əsrin layihəsi əbədi olaraq bizim nəvə nəticələrimizə qalacaqdır. Mən fəxr edirəm ki,

bizim nəslimiz onlara layiqli miras qoyur. Biz birgə qüvvəmizlə, razılaşıdırılmış ahəngdar fəaliyyətimizlə, azacıq da olsa, möcüzə yaratmağa qadir olduğumuzu dünyaya göstərdik. Arzu edirəm ki, bizim birgə əməkdaşlığımız bir çox belə möcüzələr yarada bilsin.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm. Sizə xoşbəxtlik arzu edirəm!

ABŞ-ın Energetika Naziri Spenser Abrahamın çıxışı
Möhtərəm prezidentlər!

Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin tikintisinin ilk mərhələsinin başlanmasını bayram etmək üçün burada olmaq mənim üçün çox xoşdur. Bu, çox vacib bir tədbirdir. Prezident Əliyev, prezident Sezər və prezident Şevərnadze ilə bir yerdə olmaq çox xoşdur.

Bu, gözəl kommərsiya, ticarət və mühəndis layihəsi, Xəzər dənizindən nefti Gürcüstan vasitəsilə Türkiyənin Aralıq dənizi sahilinə, Ceyhana, oradan da dünyaya daşıyacaq 1760 kilometrlik boru kəməridir.

Prezident Heydər Əliyevin Azərbaycanın əsas ixrac boru kəmərinin işçi qrupunu yaratdığı vaxtdan, yəni 1997-ci il sentyabrın 5-dən bəri bugünkü tədbirin iştirakçıları uzun yol keçmişlər. Ötən müddət ərzində prezident Heydər Əliyev neft və qaz ixrac dəhlizinə verdiyi dəstəkdən geri çəkilməmişdir. Onun boru kəmərlərinin reallığa çevrilməsində göstərdiyi uzaqgörənlik və qətiyyət bu böyük və mühüm işlərin düzgün istiqamətləndirilməsini mümkün etmişdir.

Mən həmçinin layihənin operatoru kimi BP şirkətinin xidmətlərini qiymətləndirmək istəyirəm. O, Bakı-Tbilisi-Ceyhan layihəsinə həyat vermək üçün özəl şirkətlərdən ibarət beynəlxalq qrupun yaradılmasında çox böyük iş görmüşdür. Mən çox məmnunam ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarından burada

“Yunokal” və “Delta Hess” şirkətləri də iştirak edirlər.

Mən dünən prezident Heydər Əliyev ilə görüşəndə demişəm və indi də bildirmək istəyirəm ki, ABŞ prezidenti cənab Buş da bu layihənin əhəmiyyətindən çox yaxşı xəbərdardır. O prezident Əliyevə və bugünkü tədbirin iştirakçılarına bir məktub göndərmişdir. Mən indi bu məktubu oxuyuram.

“Mən Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyə xalqlarına və prezident Əliyevə, prezident Sezərə və prezident Şevərnadzeyə Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft boru kəməri layihəsinin açılışı münasibətilə salamlarımı, təbriklərimi göndərirəm.

Mən çox məmnunam ki, bu mühüm layihə indi həyata keçirilir və Amerika Birləşmiş Ştatlarından iki şirkət burada iştirak edir. Regionda yerləşən ölkələrin hökumətləri və BP-nin rəhbərlik etdiyi investoqlar qrupu ilə ictimai, özəl səviyyədə sıx əməkdaşlıq qurulmuşdur və onun irəliləməsində daha fəal tövhə vermişdir.

Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru kəməri Şərq-Qərb enerji dəhlizində mərkəzi komponentdir. Buraya regiona yeni sərmayənin cəlb olunması, dünyanın enerji təhlükəsizliyinin gücləndirilməsi Xəzər hövzəsi ölkələrinin suverenliyi və müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi, bu ölkələrin iqtisadi əməkdaşlığına və dünya iqtisadiyyatına təkan verilməsi daxildir. Bu boru kəməri region ölkələrinə, habelə dünyanın digər yerlərindəki ölkələrə xeyrlər gətirəcəkdir.

Mən bu günkü mərasimdə iştirak edən dövlət, hökumət və şirkət rəhbərlərinə onların strateji uzaqgörənliyi və qətiyyətinə görə ən xoş sözlərimi çatdırıram. Amerika Birləşmiş Ştatları Xəzərin enerji ehtiyatlarının üzümüzə gələn uzun illər boyunca təhlükəsizliyinin gücləndirilməsinin təmin olunmasında sizinlə davamlı tərəfdaşlıq etmək əzmindədir.

Corc Buş

ABŞ-ın prezidenti.”

Baxmayaraq ki, bu boru kəməri ilə neftin keçəcəyi vaxta hələ xeyli qalır, ancaq bu layihə regionun gələcəyinə əhəmiyyətli tövələr vermişdir. Bu layihəni ərsəyə gətirərkən birgə işlədikləri zaman Azərbaycan, Gürcüstan, Türkiyə hökumətlərinin öz aralarında yaratdıqları əməkdaşlıq və etibarlılıq gələcək birgə işlərdə inkişaf üçün, yeni tərəfdaşlar üçün, regionun digər ölkələri üçün bir model ola bilər.

Biz, həmçinin özəl sektor sərmayəsinin gücünü də qiymətləndirməliyik. İnanırıq ki, hökumətlərin və özəl şirkətlərdə çalışanların birliyi qarşıdakı illərdə dünyanın hər yerində enerji ehtiyatlarının uğurlu işlənməsi üçün mühüm amil olacaqdır. Bu cür tərəfdaşlığa dəstək vermək və onu ruhlandırmaq ABŞ-ın enerji siyasətində əsas yer tutur.

Enerji sahəsində tərəfdaşlığı genişləndirmək imkanları da çox yaxşı haldır. Siz birlikdə işləməklə Xəzərin zəngin enerji ehtiyatlarına daha geniş qapılar açırınsınız. Bu boru kəməri hər üç ölkənin xalqına mənfəətlər gətirməlidir. Bu kəmərlər Azərbaycanda enerji ehtiyatlarının istismar sürətini artıracaq və prezident Heydər Əliyevin yaratdığı Neft fondu kimi tərifəlayiq qurumlara kömək edəcək ki, neftlə bağlı qoruyulan xarici sərmayələrdən gələcək gəlirlər yoxsulluğun azaldılmasına, təhsilə və Azərbaycanın kənd yerlərindəki əhəlinin yaşayış səviyyəsinin yüksəldilməsinə yönəldilsin.

Amerika Birləşmiş Ştatları Xəzər regionunun hökumətləri ilə birgə işləməyi davam etmək əzmindədir. Dünyanın enerji bazarlarının daha fəal iştirakçısına çevrilməyiniz prosesində, hasilatdan və nəqldən gələcək gəlirlərin artımı üçün çoxşaxəliliyin sürətləndirilməsi prosesində biz sizinlə birlikdə işləməyi davam edəcəyik. İnanırıq ki, bu kimi birgə layihələr yerli, regional və global sülhə, firavanlıq və əmin amana daha doğru daha yaxın bir yoldur.

Biz hamımız bu qələbəni qeyd etmək üçün buraya yığış-

mışıq. Bilirik ki, bu layihədən əldə edilən gəlirlərin hamısı bütün digər layihələrin irəliləməsinə çox yaxşı zəmin yaradır. Bu qısa müddətdə əldə olunmuş çox böyük irəliləyişdir. Elə bir irəliləyişdir ki, cəmi on il əvvəl buna ancaq xəyal demək olardı. Bizim ümumi təhlükəsizlik, kommertiya maraqlarımız, sülh və firvanlığa olan maraqlarımız bu kəmərin uzunluğu ilə daha da güclənəcəkdir. Bu tədbirlərdə hamımızın olması bizi dövlətlərimiz arasında münasibətlərdə yeni, daha böyük ümidlər verən tarixin iştirakçısına çevirir. Tarixin bu bölməsini yazarkən gəlin söz verək ki, biz bu gün burada, bu tədbirdə nailiyyətlərini qiymətləndirdiyimiz adamların belə alicənablıqla irəliləməyə, bu səviyyəyə gətirib çıxardıqları işi davam etdirəcəyik. Bu layihənin uğurla həyata keçirilməsi uğrunda işimizi birlikdə davam etdirəcəyik ki, ondan hamımız üçün gəlirlər gəlsin.

Cənab prezident Heydər Əliyev, qonaqpərvərliyiniz üçün Sizə ürəkdən təşəkkür edirəm. Müdrik rəhbərliyinizə görə çox sağ olun.

2003-cü ilin yanvar ayı idi. Ulu öndər Azərbaycanın müstəqilliyi və azadlığı uğrunda şəhid olmuş azərbaycanlıların hüzn gününü layiqli qeyd etmək üçün növbəti fərmanını imzalamışdı. İş otağında sakitlik idi. Masanın üstündəki 2002-ci ilin illik göstəricilərini əks etdirən Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin rəsmi məlumatlarını diqqətlə nəzərdən keçirir, bütün sahələrindəki irəliləyiş cənab prezident Heydər Əliyevi razı salırdı. Neft sektoru xüsusilə diqqətini cəlb edirdi. 2002-ci ildə əvvəlki ilə nisbətən 2,9 faiz çox, yaxud 15,3 milyon ton xam neft hasil edilmiş və onun 6,4 milyon tonu Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətinin payına düşmüşdür. Ötən il ölkədə hasil edilmiş xam neft son 24 ildə ən yüksək göstərici olmuşdur. Ölkənin bütün sahələrindəki dirçəlişin strateji istiqamətləri isə neft strategiyasının düzgün qurulmasının nəticəsi idi. "Əsrin müqaviləsi"

nin ahəngdar inkişafı əhalinin pul gəlirləri, orta aylıq əmək haqqı, ümumi daxili məhsul, sənaye məhsulunun istehsalı, əsas kapitalla yönəldilən investisiya və sair göstəricilər ümummilli liderimizi sevindirirdi. Cənab prezidentin baxışları rəsmi cədvəlin hansısa nöqtəsində sanki dondu— əhalinin banklardakı əmanətləri 176,9 milyard manat və ya 31,2 faiz artaraq 744,1 milyard manata çatmışdır. Əmanətlərin 678 milyard manatı, yaxud 91,2 faizi xarici valyuta ilə qoyulmuşdur. Əhalinin adambaşına düşən pul gəliri 10,5 faiz artaraq 2,6 milyon manata çatmışdır. Pensiyaçıların aldığı pensiyaların orta məbləği 2001-ci ilin müvafiq dövrü ilə müqaisədə 19,6 faiz artaraq 2002-ci ilin doqquz ayı ərzində 87545 manata çatmışdır.

Bazar iqtisadiyyatının nəbzi sayılan özəlləşdirmə sahələrində nəzərə çarpacaq irəliləyiş də ulu öndərimizin diqqətindən yayınmadı. Torpaqların özəlləşdirilməsi barədə 2003-cü ilin əvvəlinə olan məlumatlara görə xüsusi mülkiyyətə veriləcək 1395,0 min hektar torpaq sahəsinin 1375,5 min hektarı artıq paylanmış, torpaq payı alacaq ailələrin 98,1 faizi öz torpaq sahələrinə sahib olmuşlar. Hər bir ailəyə orta hesabla 1,6 hektar torpaq sahəsi verilmişdir.

İqtisadi və sosial sahələrin inkişafı üçün bütün maliyyə mənbələri hesabına 10,3 trilyon manat həcmində investisiyadan istifadə edilmiş, 4,6 trilyon manatlıq tikinti-quraşdırma işləri görülmüşdür. 2001-ci illə müqaisədə istifadə olunmuş vəsaitin məbləği 82,2 faiz, tikinti - quraşdırma işlərinin həcmi 2,7 dəfə artmışdır. Kapital qoyuluşunun 9,0 trilyon manatı, yaxud 87,8 faizi istehsal təyinatlı obyektlərin inşasının davam etdirilməsinə sərf olunmuşdur.

Yanvar ayı olmasına baxmayaraq şaxtanın bağrını dəlməyə cəhd edən qışın kövrək günəşi Xəzərin sularında sayrırdı. Ümummilli liderimiz 2002-ci ilin göstəricilərindən razı halda kresloya söykəndi - Azərbaycan onun gözləri qarşısında qanad çalan

qartal kimi canlandı. Artıq şəhidlər xiyabanına getmək vaxtı yetişmişdi. Ümummilli liderimiz iti addımlarla kabinetdən çıxdı, çox keçmədi 20 yanvar və Vətənin azadlığı uğrunda şəhid olmuş insanlara həsr olunmuş hüzn günü mərasiminin keçirilən xiyabana çatdı. Mərasimin rəsmi hissəsi sona yetdikdən sonra ulu öndərimiz şəhidlərimiz uyuyan yüksəklikdən şəhəri seyr etdi. Bir-birindən yaraşlıq göydələnlərin yaratdığı müasir tikinti ansanblı xoş ovqat yaratdı. Bakı şəhər meri son illərin şəhərsalma sahəsindəki uğurlu işləri barədə müfəssəl məlumat verirdi. Cənab prezidentimiz meri diqqətlə dinləyir. Müasir və milli memarlığın tətbiqinə daha diqqətlə yanaşılmasında tövsiyyəsini verməyi unutmur. Cənab Heydər Əliyev doğma Bakının müasir tikintilərini yüksək qiymətləndirdi - şəhər qollarını açıb sanki Azərbaycanı bağrına basıb səməyə pərvazlanırdı. Ulu öndər aramla addımlayır, nəzərləri şəhərin hüsnünü bəzəyən müasir, milli ornamentli memarlıq incilərini seyr etsə də xəyalları yenə də xalqın sabahına tuşlanmışdı. Neft strategiyasından güc alan Azərbaycan qüdrətli addımlarla irəliləyib, qarşıda isə daha məsuliyyətli vəzifə — İşğal olunmuş torpaqların azad olunması, ölkənin ərazi bütövlüyü, qaçqınların, məcburi köçkünlərin öz yurd-yuvalarına qaytarılması kimi taleyüklü məsələnin həlli dururdu. Ümummilli liderimiz sakit-sakit addımlayırdı. Alın qırışları gah gərilir, gah da düyünlənirdi: hiss olunurdu ki, bütün ömrünü doğma Azərbaycanın tərəqqisinə həsr edən, onun sevincinə şərik olan, kədərini bölən ulu öndərimiz taleyindən razıdır. Müstəqil Azərbaycanın sabahın ölüm-dirim mübarizəsinə hazır olduğuna əmin idi. Üzünü şəhidlərimizin xatirəsini əbədləşdirən möhtəşəm abidəyə çevirdi, bir daha baş əydi. Ümummilli liderimizin baxışları abidənin qövsvari zirvəsinə dikildi.

Sanki öz-özlüyündə and içirdi, - Sizin qanınızla qazanılmış müstəqilliyimizi biz də qanımızla, qətiyyətimizlə, siyasi gücümüzlə qoruyacağıq!

(Birinci hissənin sonu)

**«ƏSRİN MÜQAVİLƏSİ»nin 10-cu
İLDÖNÜMÜNƏ HƏSR OLUNMUŞ
TƏNTƏNƏLİ MƏRASİMDƏ AZƏRBAYCAN
PREZİDENTİ İLHAM ƏLİYEVİN
NİTQİNDƏN:**

*Mən prezident seçkiləri ərəfəsində de-
mişdim ki, Azərbaycan vətəndaşları ildən
-ilə daha yaxşı yaşamalıdır və yaşaya-
caqlar. Bunu etmək üçün hər cür imkanı-
mız vardır. Ən önəmlisi isə dövlətin düz-
gün siyasəti vardır. Bu siyasət Heydər
Əliyev siyasətidir. Mən seçkilərdən əvvəl
bəyan etmişdim və söz vermişdim ki, bu
siyasətə sadıq qalacağam və onu öz fəa-
liyyətimdə həyata keçirəcəyəm.*

*Bu gün sizə deyə bilərəm ki, Azərbay-
canda Heydər Əliyev siyasəti yaşayır,
güclənir və bundan sonra da əbədi ola-
raq yaşayacaqdır.*

20 sentyabr 2004

**Ulu
öndərimizin
layiqli
davamçısı-
prezident**

İLHAM ƏLİYEV

(II hissə)

Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətinin inkişafında İlham Əliyev dövrü

İnsanlar kimi, əmək kollektivlərinin də müxtəlif, rəngbərəng passiv, aktiv dövrləri olur. Bir də görürsən ki, 30-50 il sakit səs-siz yaşayan, adilik, sadəlik yollarında, döngələrində, yaşayan bir insan nəşə elə bir iş görür ki, bir günü əsrə bərabər olur.

Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyev Bakıdan gedəndən, yəni Azərbaycanda rəhbərlikdən müvəqqəti uzaqlaşandan sonra neft sənayesində bir süstlük, gerilmə yaranmışdı. Respublika iqtisadiyyatının bütün başqa sahələrində olduğu kimi, ölkəmizin ən aparıcı sahəsi olan neft sənayesində belə baxımsızlıq və biganəlik hökm sürürdü. 1993-cü ilin 15 iyunu milli qurtuluş bayramı adıyla zamanın, dövrün səhifələrinə hopdu, əbədiləşdi. Çünki həmin gün xalqımızın görkəmli oğlu Heydər Əliyev ikinci dəfə öz doğma kreslosuna, vəzifəsinə gətirilmişdi, əlbəttə ki, xalqın, onu sevən ellərin, millətin inadlı təkidi ilə müdrik xalq rəhbəri yekdilliklə prezident seçildəndən sonra bütün sahələrdə yavaş-yavaş dirçəliş dövrü başladı. Neçə illərin acınacaqlı vəziyyətinin qarşısı alınır zamanəmizin görkəmli şəxsiyyəti başqa sahələrə olduğu kimi, neft sənayesinə də günü-gündən diqqəti artırırırdı. Daxili çəkişmələrin tayfa münaqişələrinə, kreslo hərislərinin qalmaqalarına sipər çəkərək dinc quruculuq işlərini uğurla həyata keçirdi.

İlk nəhəng səmərəli addımlardan biri məhz elə indi “Əsrin müqaviləsi” adlandırdığımız o dünyəvi kontraktlar oldu.

Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının milli sərvəti olan neftimizə yağlı, iştahlı nəzərlərlə baxan bəzi neft dəllallarının qarşısına sipər çəkərək ölkəmizin maraqlarının maksimum dərəcədə təmin etməyi öz qarşısına məqsəd qoymuşdu. Hərdən dünyəyə düşən işlərə öz səbrli, təmkinli inadlı müdaxiləsini edərək vəziyyəti qaydasına salır, bir çox bədxahları tarixi faktların qarşısını

da susdururdu. Danışıqların 1994-cü ilin baharında və isti yayında İstanbul və Hyüstondakı son mərhələləri işləri daha da mürəkkəbləndirmişdi. Bir sıra xarici şirkətlərlə üz-üzə gəlmək, onların maraqlarını yox. Azərbaycanın maraqlarını qorumağı ali məqsədi sayan nəhayət ki, istəyinə nail olurdu. Həmin günlərdə Heydər Əliyev başda olmaqla Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətinin rəhbərlərinin; İlham Əliyevin, Natiq Əliyevin, Xoşbəxt Yusifzadənin, Valeh Ələsgərovun və başqalarının daxil olduğu Azərbaycan danışıqlar qrupu bu çətin mürəkkəb sınaqlardan şərəflə çıxdı. Və biz müqavilənin şərtlərinə tamamilə nail olduq. Şirkətlərimizin o vaxtı birinci vitse-prezidenti cənab İlham Əliyevin beynəlxalq arenada öz səsi, öz nüfuzu olması o vaxt Respublikamıza böyük hörmət və şərəf gətirdi. Cənab İlham Əliyevin bir neçə xarici dilə mükəmməl bilməsi də işçi qrupunun fəaliyyətinə nəzərə çarpacaq dərəcədə kömək etdi.

Mən kitabımın bu fəslində cənab İlham Əliyevin Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətinin birinci vitse prezidenti olarkən həyata keçirdiyi çoxsaylı uğurlar haqqında söz açmaq istəyirəm. Elə bir nailiyyətlər ki, bu gün artıq doğma Azərbaycanımızın hər bir guşəsində, istər qaçqın-şəhərciklərində, istər paytaxtımızın hər tərəfində hiss etmək mümkündür.

İndi Heydər Əliyev adına sarayda “Əsrin müqaviləsi”nin beşinci il dönümünə həsr olunmuş təntənəli mərasimdə cənab İlham Əliyevin hərtərəfli müdrik tarixi faktlara əsaslanan məruzəsinin bəzi məqamlarına diqqət yetirmək yerinə düşərdi:

Bu beş il ərzində “Əsrin müqaviləsi”nin həyata keçirilməsi nəticəsində əldə olunmuş nailiyyətlər göz qabağındadır. Gələcək haqqında isə təkə onu qeyd etmək kifayətdir ki, 30 il ərzində Azərbaycan “Əsrin müqaviləsi”ndən bütün gəlirin 80 faizi, xarici neft şirkətlərinin hamısı birlikdə isə cəmi 20 faizini götürəcəkdir.

Deməliyəm ki, çətinliklər təkə müqavilənin şərtlərinin razılaşdırılması ilə bağlı deyildir, həm də müəyyən xarici amil-

lərlə bəğli idi. Məsələn, həmin dövrdə neftin dünya bazarına daşınması üçün Azərbaycanda boru kəməri sistemi yox idi. Neftin sənaye miqyasında çıxarılması üçün isə ixrac imkanlarının mövcud olması başlıca amildir.

Azərbaycan Ermənistan tərəfindən təcavüzə məruz qalmışdır. Bunun nəticəsində bir milyondan artıq azərbaycanlı qaçqın və məcburi köçkünə çevrilərək ağır şəraitdə yaşayırdı. İqtisadi vəziyyət həddən artıq ağır idi. Ölkənin daxilindəki silahlı quldur dəstələri hələ tamamilə tərkisilah edilməmişdi. Cəmiyyətdə ictimai asayiş təzəcə bərqərar edilməyə başlayırdı. Əhali vətəndaş müharibəsinin acı nəticələrindən hələ özünə gəlməmişdi.

Müəyyən xarici qüvvələr də müqavilənin bağlanmasına mane olmağa cəhd edirdi. Bu məqsədlə belə bir tezis irəli sürüldü ki, Xəzər dənizi bütün Xəzəryanı ölkələr üçün ümumdünya və onu milli sektorlara bölmək olmaz. Beləliklə, Azərbaycan birtərəfli qaydada neft müqavilələri bağlamaq və “Azəri”, “Çıraq” və “Günəşli” yataqlarından neft çıxarmaq hüququna malik deyildir.

Belə bəyanatların siyasi mahiyyəti aydın idi. Xarici qüvvələrin əsas məqsədi “Əsrin müqaviləsi”nin imzalanmasına yol verməmək idi. İstər-istəməz belə bir sual meydana çıxır: belə bəyanatların və diplomatik notaların müəllifləri nə üçün təkid edirdilər ki, Azərbaycan “Neft daşlarında” və digər dəniz yataqlarımızda da neft çıxarmasın? Bu sualın cavabı da gün kimi aydın idi. Əsas məqsəd Azərbaycanın xarici neft şirkətləri ilə əməkdaşlığına yol verməmək, Azərbaycanı aciz və asılı vəziyyətdə saxlamaq idi. Bu, siyasətin köhnə prinsiplərindən biridir - “aciz və asılı vəziyyətə sal və asanlıqla idarə et”.

Biz hadisələrin bu məcrada inkişafına yol verə bilməzdik. Biz dərk edirdik ki, Azərbaycanın real müstəqilliyi yalnız iqtisadi inkişaf, xarici sərmayələrin cəlb edilməsi, ölkənin iqtisadi

sadi böhrandan çıxması şəraitində təmin oluna bilər. Ona görə də biz belə bəyanatlara və hədələrə onda da, indi də əhəmiyyət vermirik. Biz artıq 19 neft müqaviləsi imzalamışıq və strateji yolumuzun bu istiqamətində davam etdirilməsinə bizə heç kim mane ola bilməz.

Danışıqlar tarixindən diqqətəlayiq və çox az adamın bildiyi bir faktı nümunə gətirmək istəyirəm. Xəzər dənizi statusunun həll edilməsi o qədər kəskin qoyulmuşdu, Azərbaycana təsir o qədər güclü idi və bütün bunlar “Biz yol vermərik!” kimi müxtəlif diplomatik notlarla və bəyanatlarla müşayət olunurdu ki, xarici neft şirkətləri bu tezisi müqavilə şərtlərinə daxil etdilər: yəni müqavilə Xəzər dənizinin statusu problemi həll edildikdən sonra qüvvəyə minəcəkdir. Bu, faktiki olaraq o demək idi ki, müqavilə imzalanacaq, lakin qüvvəyə minməyəcək və müvafiq olaraq həyata keçirilməyəcəkdi.

Təbii ki, biz buna razı ola bilməzdik və danışıqlar çıxılmaz vəziyyətə düşdü. Belə olduqda, Azərbaycan Respublikasının prezidenti Amerika Birləşmiş Ştatlarının Energetika Nazirliyinin rəhbərliyi ilə görüşmək üçün məni o zaman yekun danışıqları aparılan Hyüstondan Vaşinqtona ezam etmək barədə qərar qəbul etdi. Məni Amerika Birləşmiş Ştatlarının energetika nazirinin o vaxtkı müavini Bill Layf qəbul etdi. Azərbaycan bu məsələ ilə bağlı mövqeyi ilə müqavilədə Xəzərin statusu haqqında tezis olmasının hansı nəticəyə gətirib çıxara biləcəyini açıqladı. Yalnız Amerika hökumətinin müdaxiləsindən sonra xarici neft şirkətləri bu bəndi çıxarmağa razı oldular. Əgər o vaxt buna razı olmasaydılar, bu günə kimi “Çıraq” yatağında heç bir iş aparılmazdı (belə ki, Xəzərin statusu məsələsi hələ də həll edilməmişdir) və təbii ki, heç bir nəticə əldə olunmazdı.

Beləliklə, düz beş il bundan əvvəl, 1994-cü il sentyabrın 20-də “Gülüstan” sarayında, Azərbaycanla Amerikanın “Amoko”, “Yunokal”, “Pennozoyl”, “Mak Dermot”, Böyük Britaniyanın “Britiş Petroleum” və “Remko”, Norveçin “Statoyl”, Rusiyanın

“LUKoyl”, Türkiyənin “Türk petrolları”, Səudiyyə Ərəbistanının “Delta” şirkətlərinin yaratdığı konsorsium arasında tarixə “Əsrin müqaviləsi” kimi daxil olan neft müqaviləsi imzalandı. Sonradan müqaviləyə Yaponiyanın “İtoçu” və Amerikanın “Eksson” və “Amerada Hess” şirkətləri də qoşuldular.

“Əsrin müqaviləsi” nin əhatə etdiyi “Azəri”, “Çıraq”, “Günəşli” sahəsində ilkin neft ehtiyatları 511 milyon ton səviyyəsində qiymətləndirildi. Qazma nəticəsində müəyyən oldu ki, neft ehtiyatları 640 milyon ton, səmt qazı ehtiyatları 100 milyard kub metr, sərbəst təbii qaz ehtiyatları isə 100-150 milyard kub metrdir. Ehtimal olunan sərmayə 10 milyard dollar həcmində nəzərdə tutulurdu.

“Əsrin müqaviləsi” ni həyata keçirmək üçün Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti yaradıldı. Azərbaycan parlamenti tərəfindən təsdiq edildikdən və Azərbaycan Respublikasının qanunu qüvvəyə mindi.

Lakin müqavilə imzalandıqdan sonra da Azərbaycan yeni sınaqlara məruz qaldı. Müqaviləyə imza atıldıqdan bir neçə gün sonra Azərbaycanda dövlət çevrilişinə cəhd edildi. Gənc Azərbaycan Respublikası cinayətkarlara layiqli cavab verə bildi. Dövlət çevrilişi yatırıldı və cinayətkarlar uzun müddət Azərbaycandan kənarında gizlənsələr də, Azərbaycana qaytarıldılar, layiqli cəzalarını aldılar.

Azərbaycanın məruz qaldığı növbəti bəla terrorçu qüvvələrin baş qaldırması oldu. bir sıra terror aktları həyata keçirildi və bunun nəticəsində parlament sədrinin müavini Afiyeddin Cəlilov və Prezident yanında Xüsusi idarənin rəisi Şəmsi Rəhimov qətlə yetirildi. 1995-ci ilin martında xarici qüvvələr və daxili irtica birləşərək ikinci dəfə dövlət çevrilişinə cəhd etdilər. Onların məqsədi ölkə prezidentini fiziki cəhətdən məhv etmək və hakimiyyəti ələ keçirmək idi. Azərbaycan bu dəfə də öz dövlətçiliyini layiqlincə müdafiə edə bildi. Qiyamçıların bir qismi tutuldu, bir qismi məhv edildi, bir qismi isə qonşu ölkələrdə sığınacaq ta-

paraq, Azərbaycana qarşı yeni təxribatlar hazırlayaraq hələ də ədalət məhkəməsindən yayınırlar.

Bu gün hətta hər cür siyasətdən uzaq, sadələvh adama da aydındır ki, bütün təxribat və çevrilis cəhdləri digər məqsədlərlə yanaşı, “Əsrin müqaviləsi” nin həyata keçirilməsinə mane olmaq məqsədi də daşıyırdı.

Sonralar da terrorçular öz çirkin planlarından əl çəkmədilər. Prezidentin keçəcəyi körpünün altına partlayıcı maddə qoyuldu. Yalnız (təhlükəlik xidmətinin əməliyyat tədbirləri nəticəsində bu terror aktının qarşısı alındı. Lakin qara qüvvələrin məkrli planları bununla bitmədi. Xarici səfərdən qayıdan prezidentin təyyarəsini “Strela” raketləri ilə vurmaq cəhdi yalnız küləyin səmtinin dəyişməsi nəticəsində puça çıxdı.

Hamımız kimi, mən də hesab edirəm ki, həmin gün prezidenti Allah-təala xilas etdi. Allah təala uzun illər ərzində Heydər Əliyevi himayə etmiş və ölkə üçün ən çətin anda Azərbaycana göndərmişdir. ALLAH TƏALA ONU İNDİ DƏ QORUYUR VƏ AZƏRBAYCAN XALQININ RİFAHI ÜÇÜN HƏLƏ UZUN İLLƏR QORUYACAQDIR. Qoy terrorçular, təxribatçılar, xarici və daxili düşmənlər, bütün şər qüvvələri bilsinlər ki, Allah-təalanın hökmü qarşısında onlar gücsüzdürlər.

Bax, belə şəraitdə neft müqaviləsi həyata keçirilməyə başladı. Yəqin ki, biz yalnız indi planlarımızın nə qədər cəsəratli olduğunu qiymətləndirə bilərik. Cəmi üç il ərzində biz xarici tərəfdaşlarımızla birlikdə neftin kommersiya hasilatına başlamaq və onun dünya bazarlarına ixracını təmin etmək öhdəliyini götürmüşdük. Bizə deyirdilər ki, dünya təcrübəsində belə bir şey olmamışdır və biz bilirdik ki, dünya neft sənayesi təcrübəsi bu cür surət görməmişdir.

1995-ci ilin yanvar ayından 1997-ci ilin noyabr ayınadək xarici tərəfdaşlarımız Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətinin və Azərbaycan hökumətinin fəal dəstəyi ilə “Dədə Qorqud” yarım-
dal-

ma qurğusunun, təchizat kəmərlərinin, borudüzən barjların, kran gəmisinin yeniləşdirilməsini başa çatdırdılar, "Azəri" - "Çıraq-1" - "Günəşli" layihəsi üzrə bütün müqavilə sahəsində seysmik məlumatların yığılmasını və təhlilini apardılar. "Dədə Qorqud" qazma qurğusu vasitəsilə üç kəşfiyyat quyusunun qazılması yekunlaşdırıldı. "Çıraq-1" dəniz platformasının tikintisi yekunlaşdırıldı və neft hasil edən ilk quyu qazıldı. "Çıraq-1" platformasından Səngəçaldakı Sahil terminalınadək 177 kilometr uzunluğunda sualtı neft kəməri çəkildi. "Çıraq-1" platformasından ilkin neftin ixracı üçün Bakı-Novorossiysk neft kəmərinə yenidənqurma işləri aparıldı və 1997-ci ilin oktyabr ayında bu neft kəməri istismara verildi.

1997-ci ilin noyabrın 12-də Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyevin iştirakı ilə "Çıraq-1" platformasında ilk neft quyusunun istismara verilməsinin təntənəli mərasimi oldu. 1997-ci ilin noyabrından bu günə qədər böyük həcmdə işlər görülmüşdür. "Çıraq-1" platformasında ilk quyuya əlavə olaraq 11 neft quyusu və 2 suvarma quyusu qazıldı. Bu quyulardan gün ərzində çıxarılan neftin həcmi 14 min tondan çox, səmt qazının həcmi isə 3 milyon kub metrədən yuxarıdır.

1999-cu ilin aprelin 17-də müstəqil Azərbaycan tarixində fəvqəladə əhəmiyyətli hadisə baş verdi. Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyev, Gürcüstan prezidenti Eduard Şevarnadze və Ukrayna prezidenti Leonid Kuçmanın iştirakı ilə Bakı-Supsa neft kəməri və Gürcüstan Qara dəniz sahilindəki Supsa ixrac terminalı istismara verildi. Azərbaycan neftinin Novorossiysk limanına əlavə olaraq Supsa limanından dünya bazarlarına ixrac edilməsinə başlandı.

Qeyd etmək lazımdır ki, Bakı-Supsa ixrac neft kəməri layihəsinin həyata keçirilməsi Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyevin təkidi ilə baş vermişdir. Bu layihənin əleyhdarları deyirdilər ki, əgər Bakı-Novorossiysk neft kəməri "Çıraq-1" platformasından istənilən həcmdə neft

nəql etmək imkanına malikdirsə, əlavə neft kəməri nəyə lazımdır, bu neft kəmərinə yüz milyonlarla dollar sərflənməyə ehtiyac varmı?

Lakin real həyat növbəti dəfə Azərbaycan prezidentinin uzaqgörənliyi, onun hazırladığı, siyasi, iqtisadi, kommersiya və digər risklərin dəqiq hesablanmış balansı və Azərbaycan uzunmüddətli strateji maraqları üzərində qurulmuş çoxvariantlı ixrac strategiyasının əmsalı olduğunu göstərdi.

Bu gün bizdən asılı olmayan səbəblərə görə Bakı-Novorossiysk neft kəməri faktiki olaraq işləmir. Bir anlığa təsəvvür edin ki, digər ixrac imkanlarından məhrum olsaydıq, biz hansı itkilərə məruz qalardıq. Birdə onu qeyd etmək ki, bu halda "Çıraq" yatağında neft hasilatı dayandırılırdı. Bakı-Supsa neft kəməri layihəsinin həyata keçirilməsi üçün biz Gürcüstan prezidenti Eduard Şevarnadzenin, Gürcüstan Beynəlxalq Neft Korporasiyasının və Gürcüstanın başqa təşkilatlarından olan dostlarımızın, həmkarlarımızın dəstəyini daimi olaraq, həmişə almışıq. Buna görə onların hamısına minnətdarıq.

1995-ci ilin noyabrından 1999-cu ilin aprelinə qədər çəkən çox mürəkkəb danışıqlar nəticəsində Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda və quruda perspektivli strukturlar üzrə yeni neft müqavilələri imzalandı. Bu günə qədər 19 neft müqaviləsi bağlanmışdır. Yeni müqavilələr çərçivəsində 10 müqavilə sahəsi üzrə seysmik məlumatların toplanması və təhlil edilməsi işləri başa çatmışdır. Yeri gəlmişkən qeyd edim ki, seysmik məlumatların toplanması və təhlili üzrə bütün işlər "Kaspiyan geofizikal" müştərək müəssisəmiz tərəfindən yerinə yetirilmişdir. "İstiqlal" qazma qurğusu vasitəsilə 4 perspektivli strukturda 6 kəşfiyyat quyusu qazılmış, yeddinci quyunun qazılması isə qurtarmaqdadır.

Qısa müddət ərzində bu layihələrlə 700 milyon dollardan artıq sərmayə qoyulmuşdur. Artıq Azərbaycan bonus və akr hesabı ödənişləri şəklində 372 milyon dollar əldə etmişdir. Bununla yana-

şı, ölkəmiz vergi, icarə haqqı və sosial fondlarla ödənişlər şəklində də 30 milyon dollardan artıq vəsait almışdır. Bu layihələrin həyata keçirilməsinə cəlb edilmiş Azərbaycan işçi heyəti vergiləri ödədikdən sonra, 12 milyon dollar həcmində maaş almışdır. Azərbaycan müəssisələri və müştərək müəssisələr öz layihələrini həyata keçirən neft əməliyyat şirkətlərinə 179 milyon dollar həcmində müqavilə və təhcizat xidmətləri göstərmişdir.

Fikrimizcə, bu gün artıq heç kimə sirr deyil ki, Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyevin neft strategiyasının uğurları ilk növbədə Azərbaycanın bütün neft şirkətləri üçün açıq olması ilə bağlıdır. Həqiqətən də biz müvafiq şərtlər çərçivəsində hər bir neft şirkəti ilə əməkdaşlıq etməyə hazırıq. Neft siyasətimizin hər cür-ayrı seçkilikdən uzaq olması bütün sərmayəçilərə məlumdur. Məhz buna görə də indi müqavilələrin həyata keçirilməsində dünyanın 14 ölkəsindən olan 33 neft şirkəti iştirak edir. Təkcə bu ölkələrin adlarını çəkmək kifayətdir: Amerika Birləşmiş Ştatları, Böyük Britaniya, Fransa, İtaliya, Norveç, Rusiya, Türkiyə, Yaponiya, Səudiyyə Ərəbistanı, Belçika, Almaniya, İran, İspaniya, və Kanada.

Sərmayəçilərə münasibətdə ayrı-seçkilik qoyulmaması qarşılıqlı əlaqələrimizin düzgünlüyü, təmizliyi, ədalətli olması Azərbaycan iqtisadiyyatının başqa sahələrinə də sərmayə cəlb olunmasına yardım edir, eləcə də ölkələrimiz arasında siyasi, mədəni əməkdaşlığın genişlənməsinə, Azərbaycana, Azərbaycan hökumətinin siyasi və iqtisadi xəttinə etimadın artmasına, müstəqil Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə mövqeyinin möhkəmlənməsinə kömək edir.

Azərbaycandakı əməliyyat şirkətlərinə xidmət göstərən xarici şirkətlərin coğrafiyası daha genişdir. Azərbaycanda fəaliyyət göstərən belə şirkətlər arasında 130-dan artıq Böyük Britaniya şirkəti, 110-a yaxın Amerika şirkəti və Norveçdən, Fransadan, İtaliyadan, Almaniya, Yaponiyadan, Rusiyadan və digər ölkələrdən gəlmiş neçə-neçə şirkət vardır.

Əgər xarici neft şirkətləri Azərbaycanda öz fəaliyyətlərini sıfır nöqtəsindən başlamalı olsaydılar, Azərbaycanda həm “Əsrin müqaviləsi”nin, həm də digər neft müqavilələrinin uğurla həyata keçirilməsi çətin ki, belə yüksək sürətdə yerinə yetirilə bilərdi. Platformaların tikintisi üzrə obyektləri yenidən yaratmaq, dünyanın digər bölgələrindən dəniz qazma qurğularını almaq və Xəzərə gətirmək, bir çox oxşar problemləri həll etmək hazırlıq işlərinin görülməsi üçün əlavə bir neçə il tələb edərdi və bu işlərin dəyərinin xeyli artmasına səbəb olardı.

Lakin xarici neft şirkətləri dəniz neft-qaz əməliyyatlarının aparılması üçün 70-80-ci illərdə yaradılmış infraquruluş və güclü elmi kadrlar, mühəndis və fəhlə kadrlarına malik ölkəyə gəldilər. Məhz o dövrlərdə dərin dəniz özülləri zavodu tikilmiş, burada “Çıraq-1” platforması qurulmuşdur. Məhz həmin dövrdə tikilmiş xüsusi gəmilərdən istifadə olunmaqla hələ “Əsrin müqaviləsi” imzalanmazdan əvvəl “Çıraq” yatağında Azərbaycan inşaatçıları tərəfindən dayaq blokları qurulmuşdur. Yenə həmin dövrdə “Dədə Qorqud” və “İstiqlal” dəniz qurğuları, “Süleyman Vəzirov” və “İsrafil Hüseynov” borudüzən barjları, nadir kran gəmiləri, təhcizat gəmiləri və bir çox digər obyektlər yaradılmışdır.

Bu qurğular olduğu üçün biz neft müqavilələrini belə yüksək sürətlə həyata keçirə bildik. Məhz buna görə biz böyük planlar qura və onların həyata keçirilməsinə nail ola bilirik. Bu gün qocaman neftçilərimizin xahişi ilə mən həmin illərdə Azərbaycana rəhbərlik etmiş və bu obyektlərin yaradılması ilə bilavasitə məşğul olmuş prezident Heydər Əliyevin xüsusi rolunu qeyd etmək istədim.

“Əsrin müqaviləsi”ndən sonra imzalanmış və həyata keçirilməsi haqqında indicə söhbət açdığım müqavilələr arasında mən “Şahdəniz” yatağını xüsusilə qeyd etmək istədim. “Şahdəniz” yatağı üzrə müqavilə 1996-cı il iyunun 4-də imzalanmışdır. Keçən müddət ərzində 800 kvadratmetr sahədə

seysmik məlumatlar toplanıb təhlil edilmişdir. Dəyəri 200 milyon dollar olan “İstiqlal” qazma qurğusunun modernləşdirilməsi başa çatmışdır. Çox çətin geoloji şəraitdə dərinliyi 6316 metr olan ilk kəşfiyyat quyusu qazılıb sınaqdan keçirilmişdir. Bu işlərin görülməsi zamanı güclü təbii qaz və kondensat axını əldə edilmişdir. Layihə dərinliyi 6500 metr olan ikinci kəşfiyyat quyusunun qazılması yaxın iki ay ərzində başa çatacaqdır.

Əlimizdə olan məlumatlar ölkəmizdə dünya əhəmiyyətli nadir qaz-kondensat yatağının kəşf edildiyini bəyan etməyə imkan verir. Onun ehtiyatları nəinki Azərbaycanın təbii qaza olan daxili ehtiyaclarını ödəməyə çatacaq, hətta beynəlxalq bazarlara ildə 20 milyard kubmetrdən az olmayaraq qaz ixrac etməyə imkan verəcəkdir.

Xəzərin potensial imkanlarını hamıdan yaxşı bilən Azərbaycan geoloqlarının proqnozlarına görə, “Şahdəniz”də qaz ehtiyatları 1 trilyon kubmetrdən az deyildir. Bu kəşf edilməzdən əvvəl beynəlxalq məclislərdə, yerli mətbuatda verilən çoxlu sayda yazıları xatırlayıram. Həmin yazılarda Azərbaycan və onun rəhbərliyi “neft uydurmasında”, neft-qaz barədə “yalan göstəricilərdən öz siyasi məqsədləri üçün istifadə etməkdə” ittiham olunurdu. Mən şübhə edirəm ki, həmin yazıların, bəyənətlərin müəlliflərindən kimsə bizdən üzr istəyəcəkdir. Lakin böyük qaz-kondensat yatağı olan “Şahdəniz”in kəşfi hər şeyi və hər kəsi öz yerinə qoydu.

Bir çox tanınmış Qərb ekspertlərinin fikircə “Şahdəniz” qaz kondensat yatağı kəşf edildikdən sonra Azərbaycan təkcə neft deyil, həm də qaz kralına çevrildi. Bu yatağın kəşfi ilə qarşımızda Azərbaycan qaz sənayesinin inkişafı strategiyasının, Azərbaycan qazının dünya bazarlarına ixrac strategiyasının hazırlanması və həyata keçirilməsi vəzifəsi qoyuldu. Bu iş artıq başlanmışdır. Azərbaycan Respublikası prezidentinin sərəncamı ilə Azərbaycan hökumətinin, Dövlət Neft Şirkətinin və layihə iş-

tirakçıları olan xarici şirkətlərin nümayəndələrindən ibarət işçi qrupu yaradılmışdır. İşçi qrupuna Azərbaycan qazının ixrac marşrutu və beynəlxalq bazarlara nəqli üzrə danışıqlara başlamaq və danışıqların nəticələrinə uyğun olaraq lazımı qərarların qəbul edilməsi üçün respublika prezidentinə təkliflər təqdim etmək səlahiyyətləri verilmişdir.

Biz bu gün ixrac kəmərləri də daxil olmaqla, qaz layihələrinin həyata keçirilməsində maraqlı olan ölkə və şirkətlərlə hərtərəfli əməkdaşlıq etməyə hazırıq. Əgər kimsə bu sahədə bizimlə rəqabət aparmaq istəyirsə, çətin ki, bir şeyə nail ola bilərlər. Bizim neft-qaz ixracı strategiyamız 1996-cı ilin oktyabrından həyata keçirilməyə başlamışdır və Bakı-Novorossiysk, Bakı-Supsa istiqamətləri bu çoxvariantlı sistemin fraqmentləridir.

Lakin aydındır ki, Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunun və digər milli sektorların potensialı o qədər böyükdür ki, biz yalnız iki neft kəməri ilə kifayətlənə bilməzdik. Məhz buna görə də Azərbaycan Respublikası prezidentinin sərəncamı ilə Azərbaycan hökumətinin, Dövlət Neft Şirkətinin və Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətinin nümayəndələrindən ibarət işçi qrupu yaradılmış və həmin qrup 1998-ci ilin mayından etibarən Türkiyə və Gürgüstan Respublikalarının hökumətləri tərəfindən təşkil edilən müvafiq qruplarla danışıqlar aparır.

Bu gün Azərbaycanın əsas ixrac neft kəmərinin marşrutu kimi nəyə görə məhz Bakı-Tbilisi-Ceyhan istiqamətini seçməsinə sübut etməyin nə yeridir, nə də vaxtı. Bəzi hökumətlərin və şirkətlərin nümayəndələri bu prosesə siyasi don geyindirməyə nə qədər ciddi cəhd göstərsələr də, bizim seçimimiz ölkəmizin və Azərbaycanda fəaliyyət göstərən şirkətlərin uzunmüddətli və iqtisadi maraqları ilə bağlıdır.

Bakı-Ceyhan əsas ixrac boru kəməri üzrə danışıqlar prosesi üçün başlıca təkan 1998-ci il oktyabrın 29-da Türkiyə, Azərbaycan, Gürcüstan, Qazaxıstan və Özbəkistan prezident-

lərinin, Amerika Birləşmiş Ştatlarının energetika nazirinin imzaladığı Ankara bəyannaməsi oldu. Təbii ki, danışıqların gedişində üç ölkənin ərazisindən keçən layihənin özünün nadirliyi, vahid qanunvericilik, hüquqi, vergi, gömrük və digər norma və qaydaların hazırlanmasına təsir göstərirdi. Lakin buna baxmayaraq, inamla demək olar ki, danışıqlar prosesi başa çatmaq üzrədir və yaxın vaxtlarda sazişlər paketi imzalanacaqdır.

Bakı-Ceyhan əsas ixrac boru kəməri kimi genişmiqyaslı layihənin həyata keçirilməsi bir çox illər tələb etsə də, mən əminəm ki, bu neft kəmərinin və Ceyhanda Azərbaycan nefti üçün yeni ixrac terminalının istismara verilməsi üzrə təntənəli mərasimə bu layihənin təşəbbüskarı, bu layihənin banisi, Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyev rəhbərlik edəcək.

Mən sizə inanan, Azərbaycana və onun gələcəyinə inanan xarici neft şirkətlərinin birgə layihələrimizin həyata keçirilməsində oynadıqları rolunu xüsusi qeyd etmək istərdim. Bu şirkətlər vahid məqsəd, vahid rifah naminə özləri ilə Azərbaycana yalnız sərmayələr, yeni texnologiyalar deyil, həm də özlərini idarəetmə təcrübələrini, ətraf mühitin mühafizəçisi, işçi heyəti təhlükəsizliyinə öz ehtiyatlı münasibətlərini, müxtəlif millətlərə, müxtəlif dini etiqadlara və mədəniyyətə malik olan insanların əməkdaşlığını təşkili təcrübələrini gətirdilər. Biz onların ümumi işimizə verdiyi faydanı yüksək qiymətləndiririk və bunun üçün onlara minnətdarıq.

Beləliklə, "Əsrin müqaviləsi" Azərbaycana nə vermişdir və gələcəkdə bizi nə gözləyir? Bu gün yalnız "Əsrin müqaviləsi" çərçivəsində sərmayələrin həcmi 2 milyard dollar təşkil edir. Digər müqavilələr üzrə sərmayələr də nəzərə alınmaqla, bu rəqəm 3 milyard dollara yaxındır. Adambaşına düşən xarici sərmayələrə görə Azərbaycan Sovet İttifaqının keçmiş respublikaları içərisində birinci yeri tutur və bir çox Şərqi

Avropa ölkələrini ötüb keçir. İmzalanmış 19 müqavilə çərçivəsində birbaşa sərmayələrin gözlənilən həcmi 60 milyard dollar təşkil edir.

Müqavilələrdə nəzərdə tutulmuş xüsusi bəndə əsasən, xarici mütəxəssislərlə müqaisədə Azərbaycan mütəxəssislərinin faiz nisbəti ildən-ilə artacaqdır. Yalnız neft əməliyyat şirkətlərində prezidentlər və vitse-prezidentlər, şöbə rəisləri, mühəndislər, maliyyəçilər, müsahiblər və digər vəzifələrdə 2 mindən artıq Azərbaycan vətəndaşı çalışır və onların orta aylıq əmək haqqı, bütün vergilər çıxıldıqdan sonra, 750 dollar təşkil edir. Neft əməliyyatı şirkətləri üçün xidmətlər göstərən şirkətlərdə 10 minədək Azərbaycan vətəndaşı çalışır. Əgər neft müqavilələrinin həyata keçirilməsi ilə bağlı nəqliyyat, mehmanxana, ticarət, tikinti, məişət və s. kimi sahələrdə yaradılmış yeni iş yerlərini də nəzərə alsaq, yeni iş yerlərinin ümumi sayı 30 minə ötüb keçmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu insanlar yeni bilik, yeni təcrübə qazanır, qabaqcıl texnologiyalara yiyələnir, dünya səviyyəli mütəxəssislərə çevrilirlər. Azərbaycan işçi heyəti daim diqqət mərkəzimizdədir. Minlərlə gənc mütəxəssislərimiz xaricdə və xarici şirkətlərin Azərbaycanda təşkil etdikləri kurslarda təhsil almışlar.

Ətraf mühitin mühafizəsi ən yüksək səviyyədə təmin olunur. Hamıya məlumdur ki, Sovet İttifaqı dövründə ekologiya problemləri həmişə axrını yerdə dururdu və bu Xəzərin sənaye tullantıları ilə çirklənməsinə gətirib çıxarırdı. "Əsrin müqaviləsi" çərçivəsində ekologiya problemlərinə ilk növbədə diqqət yetirilir. Bəyan edə bilərik ki, hazırda Xəzərdə xarici neft şirkətləri tərəfindən Şimal dənizində və Meksika körfəzində tətbiq olunan ekologiya standartları tətbiq edilir.

Azərbaycanın tarixində ilk olaraq bizim Xəzər Gəmiqayıma Şirkəti müştərək müəssisəmiz Bakıda 170 milyon dollar dəyərində yeni özüqalxan qazma qurğusu tikir. 700-dən artıq Azərbaycan vətəndaşı bu layihənin həyata keçirilməsinə cəlb

edilmişdir. İndi demək olar ki, biz Xəzər bölgəsində yeni qazma qurğularının və gəmilərin tikintisi üzrə təzə sahə yaratmışıq.

Bizim fəaliyyətimizin vacib amili neft şirkətlərinin sifarişlərinin yerinə yetirilməsinə. Azərbaycan müəssisə və təşkilatlarını cəlb etmək oldu. Bu Təşkilatlar Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti və digər Əməliyyat Şirkətləri üçün 115 milyon dollar dəyərində müqavilə işlərini yerinə yetirmişlər. Neft layihələrinin həyata keçirilməsi üçün 10 müştərək müəssisə fəaliyyət göstərir. Həmin müştərək müəssisələrdə 2 mindən artıq Azərbaycan vətəndaşı çalışır. Bu müəssisələrdə tanınmış xarici şirkətlərlə mübarizə 381 milyon dollar dəyərində müqavilə işləri almışdır.

Bonuslar və digər oxşar ödənişlər şəklində Azərbaycan artıq 700 milyon dollar almışdır. 1999-cu ilin sonunadək gözlənilən ödənişlər də nəzərə alınmaqla bu məbləğ 815 milyon dolları ötəcəkdir. Vergilər, icarə haqları, boru kəməri tarifləri, pensiya və digər sosial fondlara ödənişlər şəklində Azərbaycan əlavə olaraq 154 milyon dollar almışdır. Beləliklə, 1 sentyabr 1999-cu ilədək bonuslar vergi, və digər ödənişlər şəklində Azərbaycan 855 milyon dollar və ya 3 trilyon 400 milyard manat almışdır. Müqaisə üçün deyim ki, ölkənin illik büdcəsi 3 trilyon 900 milyard manata bərabərdir.

Gələn ildən etibarən Azərbaycan "Azəri", "Çıraq", "Günəşli" yataqlarından mənfəət nefti almağa başlayacaqdır. Bu mənfəət neftinin satışından ölkənin xalis büdcə gəliri 2000-ci ildə 100-150 milyon dollar təşkil edəcəkdir. Yaxın illərdə bu məbləğ 300, 500, 700 milyon dollara qədər artacaqdır, 2005-ci ildən sonra isə ildə 1 milyard dolları ötəcəkdir.

Beləliklə yalnız, "Azəri", "Çıraq", "Günəşli" yataqları üzrə 2000-2005-ci illər üçün Azərbaycanın aldığı mənfəət neftinin və təbii səmt qazının ümumi dəyəri 1 milyard 700 milyon dollara yaxın, 2010-cu ilədək isə 11 milyard dollardan artıq olacaqdır.

2003-cü ildə biz "Şahdəniz" yatağından 2-3 milyard kubmetr həcmində qaz hasilatına başlamağı və 2005-ci ildə yalnız bu yataqdan qaz hasilatının illik səviyyəsini 8 milyard kubmetrə, 2006-cı ildə isə 16 milyard kubmetrə çatdırmağı planlaşdırırıq.

2010-cu ildə neft müqavilələrinin həyata keçirilməsi çərçivəsində neft hasilatının ümumi həcmi ildə 60 milyon tona, təbii qaz hasilatı isə ildə 30 milyard kubmetrə çata bilər. Müvafiq olaraq Azərbaycanın gəlirləri də artacaq və bu yaxın illərdə bir çox sosial problemləri həll etməyə, xalqımızın rifahını yüksəltməyə ölkənin bütün vətəndaşlarını layiqli işlə, təhsillə, tibbi və sosial zəmanətlə təmin etməyə, uğurla fəaliyyət göstərən bazar iqtisadiyyatlı, inkişaf etmiş və demokratik ölkəyə çevirməyə imkan verəcəkdir.

Azərbaycanın imici dünya ictimaiyyətinin gözündə xeyli yüksəlmişdir. Azərbaycan əməli işlərlə sübut etdi ki, dünya birliyində öz layiqli yerini tutan etibarlı, sabit tərəfdaşdır. Dünyada heç bir dövlətə, xüsusilə də gənc dövlətə Ağ evdə, Yelisey sarayında, Kremlə, Dauninq-Stritdə kommersiya xarakterli müqavilələr imzalamaq nəsihət olmamışdır. Yalnız Azərbaycan bu şərəfə layiq görülmüşdür. Bu Azərbaycana və ilk növbədə onun lideri Heydər Əliyevə böyük hörmətin təzahürüdür.

Beləliklə, Heydər Əliyevin neft strategiyasını ardıcıl həyata keçirirərək Azərbaycan böyük iqtisadi, siyasi və coğrafi-strateji uğurlara nail olmuşdur.

Gələcəkdə isə bu uğurlar daha da artacaqdır. Azərbaycan artıq indi bölgənin coğrafi-siyasi mərkəzinə çevrilmişdir. Azərbaycanın bölgədəki və onun hüdudlarından kənardakı vəziyyətə təsiri getdikcə daha da artacaqdır. Biz həmişə hesab etmişik və hesab edirik ki, neft bizim üçün məqsəd deyil, vasitədir. Bu gün Azərbaycan xalqının firavanlığını və gələcək nəsillərin firavanlığını təmin etmək vasitəsi yeni iş yerlərinin

yaradılması üçün vasitə, gələcəkdə yalnız neft sektorundan asılı olmamaq üçün iqtisadiyyatın yeni sahələrinin yaradılmasından ötrü vasitə Azərbaycan xalqının rifah səviyyəsinin yüksəldilməsi üçün vasitə, ən başlıcası isə Azərbaycan dövlətinin müstəqilliyinin möhkəmlənməsi üçün vasitədir. Bu gün mən tam məsuliyyətlə bəyan edirəm ki, əgər biz bütün planlarımızı həyata keçirə bilsək - mən buna şübhə etmirəm - yaxın gələcəkdə Azərbaycan ən yüksək həyat səviyyəli ölkələrdən birinə çevriləcəkdir.

Bu gün biz saraya təntənəli mərasimə toplaşmışıq. Bu, "Əsrin müqaviləsi" nin təntənəsidir. Bu, Heydər Əliyevin neft strategiyasının təntənəsidir. Bu, müstəqil Azərbaycan dövlətinin xarici və daxili siyasətinin təntənəsidir. Budur "Əsrin müqaviləsi", budur Heydər Əliyevin neft strategiyası!

"Bu Heydər Əliyevin neft strategiyasının təntənəsidir" deyirdi o vaxt cənab İlham Əliyev. Hələ bu o zaman idi, hələ bu 1999-cü ili sentyabrı idi.

Bəli, bu gün də uğurla davam etdirilir. Heydər Əliyevin neft strategiyası, Sabah da davam etdiriləcəkdir.

"Əsrin müqaviləsi" - 10 ilin xronikası

Azərbaycanın neft sənayesində cənab Heydər Əliyev strategiyasının uğurla həyata keçirilməsində "Əsrin müqaviləsi" sazişinin imzalanmasının tarixi əhəmiyyəti misilsizdir. Müstəqil Azərbaycanın "olum ya ölüm" dövründə taleyüklü siyasətin bütün ağırlığını öz çiyinlərinə götürən və onu inamla, addım-addım zirvə nöqtəsinə çatdırmağı qarşısına məqsəd qoyan ümummili liderimizi sevindirən daha bir cəhət də var idi: ölkənin taleyüklü problemlərinin həllində onun layiqli davamçıları da yetişirdi. Bu baxımdan dahi lider Heydər Əliyev siyasi baxışlarındakı prinsipiallıq, Azərbaycan həqiqətlərini dünyanın ali kürsüsündə məntiqi cəhətdən əsaslandırmaq keyfiyyətlərini, millətin milli dəyərlərinin üstün cəhətlərini ümumi kontekstdə qiymətləndirmək prinsiplərini lazımcınca nümayiş etdirən milli məclisin deputatı, AŞPA-da Azərbaycan nümayəndəliyinin rəhbəri İlham Əliyevə çox inanırdı - Heydər Əliyev siyasətinin layiqli davamçısı İlham Əliyev ümummilli liderimizin siyasi məktəbində, mübarizə ocağında tam püxtələşmişdi. Azərbaycan xalqı da yanılmadı. Ümummilli liderimizin ümüdlərini doğruldacaq gənc, yetkin siyasətçi İlham Əliyev seçimini 2003-cü il, oktyabrın 15-də etdi.

Azərbaycan Respublikası adından 2003-cü il oktyabrın 15-də keçirilmiş Azərbaycan Respublikası prezidenti seçkilərinin nəticələrini təsdiq və rəsmən elan edilməsinə dair Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarı:

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya məhkəməsi F. Abdullayev (sədr), F. Babayev, B. Qəribov, R. Qvaladze (məruzəçi-hakim), E. Məmmədov, İ. Nəcəfov, S. Salmanova (məruzəçi hakimi) və Ə. Sultanovdan ibarət tərkibdə, məhkəmə katibi İ. İsmayılovun, Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi seçki komissiyasının sədri M. Pənahovun, sədr müavini S. Qasımovanın, katiblə-

ri İ. Nəsirov və V. Mahmudovun, üzvləri F. Cavadov, R. İbrahimov, V. Kazımova, O. Orucov, Ə. Əliyev, X. Əhmədov, A. Tağıyev, İ. Məmmədov, U. Bağırzadə və A. Əliyevin, ekspertlər, Bakı Dövlət Universiteti hüquq fakültəsinin Konstitusiya hüquq kafedrasının müəllimi, hüquq elmləri namizədi, M. İsmayılov və həmin kafedranın müəllimi A. Cəfərovun, Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin əməkdaşları H. Hüseynova və U. Həmidovanın iştirakı ilə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 102-ci maddəsinə və 130-cu maddəsinin VIII hissəsinə müvafiq olaraq, Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyasının daxil olmuş materiallar üzrə 2003-cü il oktyabrın 15-də keçirilmiş Azərbaycan Respublikası prezidenti seçkiləri nəticələrinə dair xüsusi konstitusiya icraatı qaydasında konstitusiya işinə baxdı.

Hakimlər S. Salmanova və R. Qvaladzenin məruzələrini, maraqlı subyektin qanuni nümayəndələri M. Pənahov, S. Qasımova, V. Mahmudov, İ. Nəsirov və F. Cavadovun çıxışlarını ekspertlər M. İsmayılov və H. Hüseynovların rəylərini dinləyib işin materiallarına baxaraq, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya məhkəməsi müəyyən etdi:

Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Seçki Komissiyası 2003-cü il oktyabrın 15-də keçirilmiş Azərbaycan Respublikası prezidenti seçkilərinə yekun vuraraq, nəticələrin təsdiq və elan edilməsi üçün Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə təqdim etmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına, Azərbaycan Respublikasının Seçki Məcəlləsinə və "Konstitusiya məhkəməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanunlarında nəzərdə tutulmuş konstitusiya işlərinə baxılmasının ümumi qaydalarına müvafiq olaraq, seçkilərlə bağlı şikayətlərə baxılmanın nəticələrinə dair Azərbaycan Respublikası Prokrorluğuna, Apellyasiya Məhkəmə-

sinə və Ali Məhkəməsinə sorğular göndərmiş, Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Seçki Komissiyasından daxil olmuş sənədlərin qanunvericiliyin tələblərinə uyğunluğunun yoxlanılması üçün müvafiq mütəxəssisləri cəlb etmişdir.

Azərbaycan Mərkəzi Seçki Komissiyası səsvermənin nəticələri haqqında dairə seçki komissiyalarının protokollarındakı bütün məlumatları ümumiləşdirərək Azərbaycan Respublikası üzrə səsvermənin nəticələrinə dair 2003-cü il 20 oktyabr tarixli protokolu və bu protokolun təsdiq edilməsinə dair həmin tarixli 41/347 sayılı qərar qəbul etmişdir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 101-ci maddəsinə və Azərbaycan Respublikası Seçki Məcəlləsinin müvafiq normalarında müəyyən edilən qaydalara uyğun olaraq, 2003-cü il oktyabrın 15-də Azərbaycan Respublikasının prezidenti seçkiləri keçirilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 102-ci maddəsinə və Azərbaycan Respublikası Seçki Məcəlləsinin 203. 1-ci maddəsinə uyğun olaraq, göstərilən protokol, qərar və onlara əlavə olunmuş sənədlər səsvermənin nəticələrinin təsdiq və elan olunması üçün Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə təqdim etmişdir.

Təqdim olunmuş sənədlərdə müəyyən edilir ki, Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyası dairə seçki komissiyalarının protokollarını araşdıraraq, özünün 2003-cü il 20 oktyabr tarixli 41/347 sayılı qərarı ilə seçkilərə dair 694 məntəqə seçki komissiyalarının qərarlarını ləğv etmiş və həmin seçki məntəqələri üzrə səsvermənin nəticələrini etibarsız hesab etmişdir.

Etibarlı hesab edilmiş 2421 061 (iki milyon dörd yüz iyirmi bir min altmış bir) səs prezidentliyə namizədlər arasında aşağıdakı qaydada bölünmüşdür.

1. Əliyev İlham Heydər oğlunun lehinə - 1 860 346 (bir milyon səkkiz yüz altmış min üç yüz qırx altı) səs və ya 76. 84 faiz;

2. Hacıyev Hafiz Ələmdar oğlunun lehinə - 8267 (səkkiz min iki yüz altmış yeddi) səs və ya 0, 34 faiz;

3. Hacıyeva Lalə-Şövkət lehinə - 12 071 (on iki min yetmiş bir) və ya 3.62 faiz;

4. Həsənquliyev Qüdrət Müzəffər oğlunun lehinə - 12 071 (on iki min yetmiş bir) və ya 0. 50 faiz;

5. İsmayılov İlyas Abbas oğlunun lehinə - 24 098 (iyirmi dörd min doxsan səkkiz) və ya 1.00 faiz;

6. Qəmbər İsa Yunis oğlunun lehinə - 338 145 (üç yüz otuz səkkiz min yüz qırx beş) və ya 13,97 faiz;

7. Məmmədov Etibar Səlidar oğlunun lehinə - 70 638 (yetmiş min altı yüz otuz səkkiz) və ya 2, 92 faiz;

8. Rüstəmخانlı Sabir Xudu oğlunun lehinə - 19 973 (on doqquz min doqquz yüz yetmiş üç) və ya 0,82 faiz.

"Azərbaycan Respublikası Seçki Məcəlləsinin təsdiq edilməsi və ya qüvvəyə minməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası qanununun 3.6-cı maddəsinə əsasən, Mərkəzi Seçki Komissiyasının qərarları həmin komissiyanın iclasında 15 üzvü iştirak etdikdən ən azı 10 nəfərin səs çoxluğu ilə qəbul edilir.

Azərbaycan Respublikası Seçki Məcəlləsinin 100.12-ci maddəsində nəzərdə tutulur ki, protokollar seçki komissiyasının həlledici səs hüquqlu üzvləri tərəfindən tərtib edilir və seçki komissiyasının səs hüquqlu üzvlərinin ümumi sayının ən azı 2/3-si tərəfindən imzalanır.

Yuxarıda göstərilən protokol və onun təsdiq edilməsinə dair qərardan görüldüyü kimi, həmin sənədlər Mərkəzi seçki komissiyasının 15 üzvündən 12 üzvünün səs çoxluğu ilə qəbul edilmişdir.

Ekspert qismində cəlb edilmiş Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin əməkdaşları H. Hüseynova və U. Həmidovanın rəyindən məlum olur ki, Azərbaycan Respublikasının prezidenti seçkilərin nəticələrinə dair Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyasının 2003-cü il 20 oktyabr tarixli

protokolu və onun təsdiq edilməsinə dair qərarı Azərbaycan Respublikası Seçki Məcəlləsinin 100.2, 100.12, 108.2 və 203.3-cü maddələrinin tələblərinə uyğun tərtib edilmişdir.

Məhkəmə iclasında çıxış etmiş ekspert H. Hüseynova verilmiş rəyin düzgünlüyünü təsdiq etmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun 2003-cü il 24 oktyabr tarixli 03/3 sayılı məktubunda göstərilir ki, Azərbaycan Respublikası prezidenti seçkiləri ilə bağlı Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyasından Baş prokurorluğa 7 müraciət daxil olmuşdur. Həmin müraciətlər araşdırılarkən qanun pozuntularına yol verilməsi müəyyən olunmamışdır.

Azərbaycan Respublikası Apellyasiya Məhkəməsinin 2003-cü il 27 oktyabr tarixli 5d 205/03 sayılı, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin 2003-cü il 27 oktyabr tarixli 2n 346 sayılı məktublarından görüldüyü kimi, Azərbaycan Respublikası prezidenti seçkilərinə dair Mərkəzi Seçki Komissiyasının protokolu və qərarı ilə bağlı göstərilən məhkəmələrə Seçki Məcəlləsinin müəyyən etdiyi qaydalarda heç bir şikayət verilməmişdir.

Konstitusiyaya Məhkəməsi belə nəticəyə gəlir ki, Azərbaycan Respublikası prezidenti seçkiləri nəticələrinə dair Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyasının 2003-cü il 20 oktyabr tarixli protokolu, bu protokolun təsdiq edilməsinə dair qərarı və onlara əlavə olunmuş sənədlər Azərbaycan Respublikası Seçki Məcəlləsinin 100.2, 100.12, 108.2 və 203.3-cü maddələrin tələblərinə uyğundur və bununla əlaqədar olaraq, 2003-cü il oktyabrın 15-də keçirilmiş Azərbaycan Respublikası prezidenti seçkilərinə dair Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyasının protokolunda əks etdirilmiş nəticələri təsdiq edilməlidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 101-ci maddəsinin II hissəsinə əsasən, Azərbaycan Respublikasının prezidenti səsvermədə iştirak edənlərin yarısından çoxunun səs çoxluğu ilə seçilir.

Eyni müddəanı özündə əks etdirmiş Azərbaycan Respublikası Seçki Məcəlləsinin 203.4-cü maddəsində göstərilir: “Konstitusiyanın 101-ci maddəsinin II hissəsinə əsasən, prezidentliyə namizədə səsvermədə iştirak etmiş seçicilərin yarısından çoxu səs verdikdə, o Azərbaycan Respublikasının prezidenti seçilmiş sayılır”.

Yuxarıda göstəriləyi kimi, seçici səslərindən 1 860 346 (bir milyon səkkiz yüz altmış min üç yüz qırx altı) səs və ya 76.84 faiz Əliyev İlham Heydər oğlunun lehinə verilmişdir.

Beləliklə, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 101-ci maddəsinin II hissəsinin və Azərbaycan Respublikası Seçki Məcəlləsinin 203.4-cü maddəsinin tələblərinə uyğun olaraq, prezidentliyə namizəd Əliyev İlham Heydər oğlu Azərbaycan Respublikası Prezidenti seçilmiş elan edilməlidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 102-ci maddəsinin və 130-cu maddəsinin VIII hissəsinin, Azərbaycan Respublikası Seçki Məcəlləsinin 203.1-ci maddəsinin, “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası qanununun 75, 76, 78, 81, 83 və 85-ci maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi qərara aldı:

1. 2003-cü il oktyabr ayının 15-də keçirilmiş Azərbaycan Respublikasının prezidenti seçkilərinə dair Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyasının 2003-cü il 20 oktyabr tarixli protokolunda əks etdirilmiş nəticələri təsdiq edilsin.

2. Azərbaycan Respublikası prezidentliyinə namizəd Əliyev İlham Heydər oğlu Azərbaycan Respublikasının prezidenti seçilmiş elan edilsin.

3. Bu qərar elan olunduğu gündən qüvvəyə minir.

4. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarı qətidir, heç bir orqan və ya vəzifəli şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

Sədrlik edən: F. Abdullayev, Bakı şəhəri, 28 oktyabr 2003-cü il.

Prezidentin andiçmə mərasimində

Oktyabrın 31-də Heydər Əliyev adına sarayda prezidentin andiçmə mərasimində Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayev 2003-cü il oktyabrın 15-də xalqın əksəriyyət dəstəyi ilə prezident seçilmiş Baş nazir İlham Heydər oğlu Əliyevin təqdimatını gurultulu alqışların müşayiəti ilə elan etdikdən sonra ümüdlü baxışlar cənab İlham Əliyevə dikildi.

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin layiqli davamçısı, ölkənin yeni prezidenti İlham Əliyev andiçmə mərasimindəki nitqində dedi ki, ulu öndərimizin qurub yaratdığı müasir Azərbaycan dövləti bundan sonra da güclənəcək, zənginləşəcək və daha inamla hərtərəfli inkişaf edəcəkdir. Cənab İlham Əliyevin nitqində diqqətə çatdırılan vədlərə nəzər yetirəndə, müasir həyatımızda qısa zaman kəsiyində həyata keçirilən geniş miqyaslı tədbirlərin dinamikasına, qətiyyət prinsipinə ürəkdən sevinirsən:

Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Heydər oğlu Əliyevin andiçmə mərasimində nitqi

- Hörmətli xanımlar və cənablar!

Hörmətli qonaqlar!

Azərbaycan Respublikasının prezidenti seçilməyimlə mənə göstərilmiş bu böyük etimada görə Azərbaycan seçicilərinə, Azərbaycan vətəndaşlarına, bütün Azərbaycan xalqına öz dərin təşəkkürümü bildirirəm.

Mən bu böyük etimadı doğruldacam, bu vəzifələrin öhdəsindən layiqlicə gələcəyəm, Heydər Əliyevin siyasətini davam etdirəcəyəm.

Oktyabrın 15-də Azərbaycan xalqı seçki məntəqələrinə gələrək Heydər Əliyev siyasətinə səs veribdir. Sülhə, əmin-amanlığa, tərəqqiyə, inkişafa, quruculuğa, sabitliyə səs verib-

dir. Bu siyasətə Azərbaycanda alternativ yoxdur.

Heydər Əliyev siyasəti Azərbaycana böyük uğurlar gətiribdir. Bütün sahələrdə Azərbaycan inkişaf edir, uğurlar qazanır.

Beynəlxalq aləmdə Azərbaycan yüksəlir, uğurlar qazanır. Azərbaycan beynəlxalq aləmdə özünəlayiq yerini tuta bilibdir, Azərbaycanın nüfuzunu artırıbdir. İndi Azərbaycanla hesablaşırlar, Azərbaycana hörmət edirlər. Regionda bütün beynəlxalq, irimiqyash layihələr Azərbaycanın iştirakı ilə, onun milli maraqlarını nəzərə alınması ilə həyata keçirilir.

Beynəlxalq təşkilatlarda Azərbaycan çox uğurlu fəaliyyət göstərir, onun nüfuzu artır. Avropa Şurası kimi mötəbər beynəlxalq təşkilat Azərbaycanın təkidi ilə Ermənistanı işğalçı bir dövlət kimi tanıyıbdır. Bu proses davam edəcəkdir. Azərbaycan Beynəlxalq aləmdə, dünya miqyasında daha da möhkəm mövqelərə sahib olacaqdır.

Qonşularımızla münasibətlərimiz çox uğurla inkişaf edir. Həm ikitərəfli münasibətlərimiz güclənir, həm də regional əməkdaşlıq inkişaf edir. Bu gün andiçmə mərasimində iştirak etmək üçün Azərbaycana, Bakıya gəlmiş qonşu dövlətlərin görkəmli dövlət xadimlərinin iştirakı bunu bir daha sübut edir.

Mən bu fürsətdən istifadə edərək, bu gün bizimlə birlikdə mərasimdə iştirak edən Gürcüstan prezidenti cənab Eduard Şevarnadzeni, Rusiya Federal Məclisi Federasiya Şurasının sədri cənab Sergey Mironovu, Türkiyə Cümhuriyyəti Baş nazirinin müavini cənab Əbdüllətif Şənəri, İran İslam Respublikasının vitse-prezidenti cənab Seyid Məhəmmədəli Əbtəhni və Ukrayna hökumətinin başçısı cənab Viktor Yanukoviçi salamlayıram.

Azərbaycan hərtərəfli inkişaf edir, iqtisadiyyatı güclənir. Azərbaycanda iqtisadi islahatlar aparılır. Bu islahatların nəticəsində ölkəmiz qısa müddət ərzində öz iqtisadiyyatının yüksəlişini təmin etmişdir. İqtisadiyyatın ən mühüm göstəricisi -

ümumi daxili məhsul son beş il ərzində hər il 10 faiz artır, inflyasiyanın səviyyəsi 2 faiz təşkil edir. Halbuki on il bundan əvvəl inflyasiyanın səviyyəsi 1600 faiz idi.

Azərbaycanda özəl sektor uğurla inkişaf edir. Çox sevin-dirici haldır ki, ümumi daxili məhsulun formalaşmasında özəl sektorun payı 70 faiz təşkil edir. Sahibkarlar sinfi yaranır. Genişmiqyash özəlləşdirmə proqramı həyata keçirilir. Torpaq islahatı aparılıbdır və torpaq artıq kəndlilərin özəl mülkiyyətinə verilibdir. Bunun nəticəsində kənd təsərrüfatı istehsal artır. Bütün bunlar onu göstərir ki, Azərbaycanda Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında aparılan iqtisadi islahatlar öz gözəl nəticələrini verməkdədir.

Azərbaycana xarici sərmayə qoyuluşu çox yüksək səviyyədədir və bu proses davam edir. Sizə deyə bilərəm ki, bütün mənbələrə qoyulan sərmayələrin həcmi 15 milyard dollar təşkil edir. Adambaşına xarici sərmayənin həcminə görə Azərbaycan keçmiş sovet respublikaları arasında qabaqcıl yerdədir, bəzi Şərqi Avropa dövlətlərini də qabaqlayır.

Amma heç kəsə sirr deyil ki, sərmayələr, xüsusilə xarici sərmayələr sabitlik olan ölkələrə qoyulur. Çünki hər bir sərmayədar o qədər də risk etmək istəmir. Bu baxımdan da Azərbaycan sərmayə qoyuluşu üçün çox münasib ölkədir. Azərbaycanda son illər ərzində hökm sürən sabitlik, ictimai-siyasi asayiş sərmayələrin cəlb olunması istiqamətində böyük addımlar atmağa imkan veribdir.

Əlbəttə, bizim hamımızın borcudur ki, Azərbaycanda yaranmış bu sabitliyi qoruyaq, saxlayaq, möhkəmləndirək. Əgər Azərbaycanda sabitliyin pozulmasına kimsə can atırsa, biz buna imkan verməyəcəyik, Azərbaycan xalqının rahat, təhlükəsiz, sabitlik şəraitində yaşamasını təmin edəcəyik.

Bu sabitlik bizə imkan verəcək ki, gələcəkdə Azərbaycanı daha da sürətlə, hərtərəfli inkişaf etdirək. Bu barədə bizim çoxlu planlarımız vardır. Azərbaycanın hər bir sahəsi inkişaf

etməlidir.

Təbii ki, Azərbaycan iqtisadiyyatının əsas istiqaməti onun neft strategiyasının həyata keçirilməsidir. 1994-cü ildə Heydər Əliyev tərəfindən başlanılmış yeni neft strategiyası Azərbaycana böyük uğurlar gətiribdir. “Əsrin müqaviləsi”nin imzalanması ilə bu strategiya artıq 9 ildir ki, həyata keçirilir. Bunun nəticəsində Azərbaycan öz neft-qaz ehtiyatlarını çox səmərəli şəkildə dünya bazarlarına çıxarır. Azərbaycan Xəzər dənizinin özünə məxsus olan sektorunda xarici şirkətlərlə çox uğurlu əməkdaşlıq edir. Azərbaycanın neft sənayesinə on milyard dollar sərmayə qoyulubdur. On minlərlə yeni iş yerləri açılıb, qısa müddət ərzində qazma qurğuları, platformalar, neft kəmərləri, neft terminalları və ölkəmiz üçün vacib olan digər infrastruktur yaradılıbdir.

Azərbaycan öz neftini dünya bazarlarına artıq iki kəmərlə vasitəsilə çıxarır. Bakı - Novorossiysk neft kəməri ilə hazırda ildə 2,5 milyon ton neft ixrac olunur, Bakı-Supsa neft kəməri vasitəsilə Qərbi istiqamətində ildə 6,7 milyon ton neft ixrac edilir. Hazırda Bakı - Tbilisi - Ceyhan neft kəməri inşa edilir və artıq işlərin 40 faizi görüldür. Artıq bu kəmərin inşasına 1 milyard 200 milyon dollar sərmayə qoyulubdur. Gələn ilin sonunda biz bunun açılışını qeyd edəcəyik.

Azərbaycan böyük qaz ehtiyatları olan “Şahdəniz” yatağında uğurla işləməyə başlayıbdir. Bakı-Ərzurum qaz kəmərinin tikintisinə vəsait qoyulur və əgər hər şey cədvəl üzrə gəldərsə, 2006-cı ildə Azərbaycan qazı Avropaya çatdırılacaqdır.

Bütün bu planların, görülən işlərin əsası 1994-cü ildə qoyulubdur. O vaxt, çətin və mürəkkəb şərait vardı, Azərbaycan çox riskli bir ölkə sayılırdı. Azərbaycana sərmayənin cəlb edilməsi üçün cənab Prezident Heydər Əliyev böyük işlər görmüşdür. Nəhayət, əfsanə reallığa, gerçəkliyə çevrilmişdir.

Neft strategiyasının tərkib hissəsi ondan ibarətdir ki, neftdən əldə olunan gəlirlər Azərbaycan xalqına səmərəli şəkildə

kildə xidmət etsin. Bu məqsədlə Azərbaycan dövlət neft fondu yaradılmışdır. Fondun yaradılması Azərbaycanın müasir tarixində çox əlamətdar hadisədir. O, bütün beynəlxalq standartlara cavab verən, şəffaf qurumdur. Beynəlxalq maliyyə qurumları onun fəaliyyətini çox yüksək qiymətləndirirlər.

Hazırda Neft fondunda 800 milyon dollar vəsait yığılıbdir. Buna görə də Neft fondunun fəaliyyəti haqqında ictimaiyyətə mütəmadi qaydada məlumat verilir. Hər bir vətəndaş bilməlidir ki, onun ölkəsinin valyuta ehtiyatları nə qədərdir və necə, hansı istiqamətlərə sərf olunur.

Gələcəkdə Azərbaycanın öz iqtisadi potensialı inkişaf etdikcə, Azərbaycanda yeni neft yataqları kəşf olunandan sonra, Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinə istismara verəndən sonra, əlbəttə, ölkəmizin imkanları daha da artacaqdır. Hər il Azərbaycana milyardlarla dollar vəsait daxil olacaqdır. Bu vəsaitlə Azərbaycanda bütün sahələrdə quruculuq işləri aparılacaq, sosial problemlərin həlli istiqamətində böyük işlər görülməkdir.

Bilirsiniz ki, Neft Fondundan ayrılan vəsait ilk növbədə Azərbaycanda ən çətin vəziyyətdə yaşayan qaçqın və köçkünlərə, onların həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılması üçün sərf olunur. Cənab Prezident Heydər Əliyevin fərmanları ilə bu məqsəd üçün 70 milyon dollar ayrılmışdır və qaçqın, köçkünlərdən ötrü yeni qəsəbələr, şəhərciklər, evlər tikilir. On minlərlə qaçqın və köçkün artıq çadır düşərgəsindən çıxarılaraq müasir evlərə köçürülüb və bu proses davam edəcəkdir. Biz gələcəkdə də bu məsələyə çox böyük diqqət göstərəcəyik. Əminik ki, yaxın gələcəkdə işğaldan əziyyət çəkən bütün qaçqın və köçkünlər müasir şəraitlə təmin olunacaqlar.

Azərbaycanda digər sosial məsələlər də öz həllini tapır. Bilirsiniz ki, bu yaxınlarda cənab Prezidentin sərəncamları ilə səhiyyə, təhsil, mədəniyyət işçilərinin və başqalarının əmək haqqı 50 faiz artırılmışdır. Pensiya 40 faiz artırılmışdır. Bu,

bir daha onu göstərir ki, sosial məsələlər Prezidentimizin daim diqqət mərkəzində olmuşdur. Bu siyasət bundan sonra da davam etdiriləcəkdir. Ölkənin bütün imkanları buna xidmət edəcəkdir. Təsadüfi deyil ki, gələn ilin büdcəsinin 60 faizi sosial məsələlərə sərf olunacaqdır.

Azərbaycan gələcəkdə çox zəngin və qüdrətli ölkəyə çevriləcəkdir. Neft strategiyasını davam etdirərək, qısa müddət ərzində ölkəmizi hərtərəfli inkişaf etdirəcəyik.

Xüsusilə qeyri-neft sektoruna böyük diqqət göstəriləcəkdir. Yeni zavodlar, fabriklər istifadəyə veriləcəkdir. Sahibkarlığın inkişafı üçün tədbirlər planı, Azərbaycanda iqtisadi inkişaf proqramı hazırlanır. Bu çoxşaxəli inkişaf proqramı Azərbaycanı qısa müddət ərzində zəngin dövlətə çevirməyə imkan verəcəkdir. Bizdə bütün imkanlar - təbii sərvətlər, insan potensialı və ən önəmlisi, xalqın iradəsi vardır. Biz hamımız birləşərək, bir nöqtəyə vuraraq Azərbaycanı zəngin, qüdrətli dövlətə çevirəcəyik.

Azərbaycanda ordu quruculuğu sahəsində də böyük işlər görülmüşdür. Ölkəmizdə güclü ordu yaradılmışdır və bu proses davam edəcəkdir. Bu məsələ mənim daim diqqət mərkəzimdə olacaqdır. Azərbaycanın çox güclü ordusu olmalıdır. O, qarşıda duran bütün məsələləri həll etmək iqtidarında olmalıdır. Əminəm ki, Azərbaycanın iqtisadi potensialı ordumuzun ən yüksək standartlara cavab verməsinə və qarşıda duran bütün vəzifələrin yerinə yetirilməsinə imkan verəcəkdir.

Ermənistan - Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ölkəmiz üçün ən ağır problemdir. Uzun illərdir ki, biz atəşkəs rejimində yaşayırıq. Təəssüflər olsun ki, bu məsələ ilə bilavasitə məşğul olan ATƏT-in Minsk qrupunun fəaliyyəti hələlik heç bir nəticə vermir. Biz hələ də ümüdlərimizi itirmirik. Hələ də ümid edirik ki, həmsədrilər bu məsələ ilə daha ciddi şəkildə, məsuliyyətlə məşğul olacaqlar. Bu məsələ öz həllini tapmalıdır. Bu problem yalnız bir neçə prinsiplər, beynəlxalq

**...Biz hamımız birləşərək, bir nöqtəyə vuraraq
Azərbaycanı zəngin, qüdrətli dövlətə çevirəcəyik.**

İlham Əliyev

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

31 oktyabr, 2003-cü il, andiçmə mərasimindəki nitqindən

hüquq normaları əsasında həll oluna bilər: Azərbaycanın torpaqları işğaldan azad olunmalıdır, bir milyon qaçqın və köçkün öz doğma yurdlarına qayıtmalıdır, ölkəmizin ərazi bütövlüyü bərpa edilməlidir. Azərbaycan heç vaxt bu vəziyyətlə, torpaqlarının işğal altında qalması ilə barışmayacaqdır. Hamı bilməlidir ki, sülh tərəfdarı olduğımıza baxmayaraq, müharibənin yenidən başlanmasını və bu məsələlərin sülh yolu ilə həllini istəməyimizə baxmayaraq bizim səbrimiz də tükənməz deyildir. Azərbaycan öz doğma torpaqlarını nəyin bahasına olursa - olsun, azad edəcəkdir.

Mən Azərbaycanın xoşbəxt gələcəyinə inanıram. Əminəm ki, ölkəmiz bundan sonra da inkişaf edəcək, daha da güclənəcəkdir. Azərbaycanda demokratiya daha da inkişaf edəcək, siyasi plüralizm, söz azadlığı təmin olunacaqdır. Ölkəmiz müasir dövlətə çevriləcəkdir. Bütün bunları etmək üçün Azərbaycanda çox işlər görmək lazımdır.

Ancaq bütün bunları həyata keçirmək və Azərbaycanı qüdrətli dövlətə çevirmək üçün ən başlıcası, ölkədə Heydər Əliyevin siyasəti davam etdirilməlidir. Bu gün yüksək kürsüdən çıxış edərkən mən Azərbaycan xalqına söz verirəm ki, bu siyasətə sadıq qalacağam, heç vaxt bu yoldan dönməyəcəyəm, Heydər Əliyev siyasətini davam etdirəcəyəm.

Mən bu gün bu yüksək kürsüdən əziz Prezidentimiz cənab Heydər Əliyevə müraciət edərək deyirəm: əziz Prezident, əsərin olan müasir Azərbaycanı gücləndirəcəyik, zənginləşdirəcəyik, hərtərəfli inkişaf etdirəcəyik, Sizin yolunuzla yeni qələbələrə doğru gedəcəyik.

Yaşasın Azərbaycan xalqının milli, müasir Azərbaycanın qurucusu Heydər Əliyev!

Yaşasın qəhrəman Azərbaycan xalqı!

Yaşasın azad və müstəqil Azərbaycan!

(Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin nitqi böyük diqqətlə dinlənildi və dəfələrlə sürəkli alqışlarla qarşılandı)

İLHAM ƏLİYEV: PORTRET CİZGİLƏRİ HEYDƏR ƏLİYEV SİYASƏTİNİN LAYİQLİ DAVAMÇISI

Qısa zaman kəsiyində müstəqil Azərbaycanın inamla irəliləməsində cənab Heydər Əliyev dühasından güc alan İlham Əliyevin rolu inkar edilməzdir. Azərbaycanın müstəqilliyi, dövlət quruculuğu dahi şəxsiyyət, ümummillə lider Heydər Əliyevin ölçüyəgəlməz fəaliyyəti ilə bağlıdır və yaxşı haldır ki, bu kurs İlham Əliyev sədaqətində inamla davam etdirilir.

Xalqın gözü qarşısında müasir lider kimi formalaşan cənab İlham Əliyevin son 10 ildəki fəaliyyətinə xronoloji nəzər salanda görürük ki, gənc İlham Əliyev Dövlət Neft Şirkətinin birinci vitse-prezidenti kimi çox çətin və məsuliyyətli sahədə əmək fəaliyyətinə başlayır. Elə bir sahədə ki, Azərbaycanın müstəqillik taleyi neft strategiyasının düzgün həyata keçirilməsindən asılı olmuşdur. Ona görə də Azərbaycanın müstəqilliyinə qənim kəsilmiş daxili və xarici düşmənlər cənab Heydər Əliyev dühasına qarşı artıq açıq və qəti hücum keçmişdilər. Belə bir çətin və mürəkkəb şəraitdə müstəqilliyimizin qarantı, doğma xalqın xilaskarlıq missiyasını qazanmış cənab Heydər Əliyev “Əsrin müqaviləsi”ni imzalamağa müvəffəq oldu. Bu tarixi müqavilənin həyata keçirilməsi isə Heydər Əliyev məktəbinin yetirmələrindən böyük cəsarət, təmkin, səriştə və bacarıq tələb edirdi. İlham Əliyev “Əsrin müqaviləsi”nin reallaşması istiqamətində artıq dünyanın super dövlətlərində müxtəlif səviyyələrdə danışıqlar aparırdı. Təbii ki, bu siyasi danışıqlar çox ağır şəraitdə keçirdi. Əsas çətinlik isə Azərbaycanın daxildəki bədxah niyyətli qüvvələrin ölkəmiz haqqında hər cür böhtan məlumatların yayılması ilə bağlıdır. Məsələn, bir də görürsən ki, neft sahəsində çalışan hansısa xarici şirkətin ölkəmizi

tərk etməsi barədə bəzi qəzetlərdə “təmtəraqılı” məlumatlar yayılır. Doğrudur, xarici şirkətin ölkəmizi tərk etməsi halları da olmuşdur. Bəs bu “faktın” mayasında hansı məqsəd güdülmür? Yerin təkindəki geoloji proseslər tədqiq olunur. Sonra isə xarici şirkət elmi cəhətdən təsdiq olunmuş araşdırmaları alır. Aldıqdan sonra isə özü istədiyi kimi də istifadə edir. Yəni alimlərimizin müəyyən etdiyi sahədə yox, bəzən də qəsdən özü müəyyən etdiyi effektiv sahədə kəşfiyyat quyusu qazır. Məlum məsələdir, həmin sahədən istənilən nəticə də əldə olunmur. Və demək olar ki, həmin şirkətə də elə bu lazımdır. Tez başlayır “uğursuzluq şousu” yaratmağa və ölkəmizi tərk etməyə. Bizim bəzi üzdənirəq qəzetlərimiz də bu faktı bir az da şişirdilmiş şəkildə gen-bol işıqlandırır. Bu məqamda məntiqi sual yaranır, milyon dollarlarla xərc çəkən bu şirkətlərin məqsədi nədir? Məsələ burasındadır ki, belə şirkətlərə Azərbaycanın düşmənləri iki-üç qat artıqlaması ilə xərc çəkir ki, bu yolla Azərbaycanın nüfuzuna zərbə vursunlar. Əlbəttə, vətəndaş mövqeli şəxs məsələnin gizli və məkrli tərəfini araşdırmalıdır. Düşmənin hiyləsini aşkar edib ifşa etməlidir.

Dövlət Neft Şirkətinin birinci vitse-prezidenti İlham Əliyev dünyanın super dövlətlərinin məsul şəxsləri ilə danışıqlarda Azərbaycan haqqında süni şəkildə şişirdilmiş şəər kampaniyasının əsassız olduğunu məntiqi cəhətdən sübuta yetirir, böhtanı isə elmi cəhətdən əsaslanmış faktlarla rədd edir. Yəni danışıqlar müxtəlif səviyyələrdə və çox çətin şəraitdə getsə də realıq, elmi cəhətdən araşdırılmış həqiqət qalib çıxır. Digər cəhətdən, bu danışıqlar təmiz ingilis dilində aparıldığı üçün tərəflərin müəyyən bir optimal razılığa gəlinməsində mühüm rol oynayırdı. Ona görə də cənab Heydər Əliyev məktəbinin layiqli davamçısı, Azərbaycanın neft strategiyasının uğurla həyata keçirilməsində İlham Əliyevin inamlı və qətiyyətli addımlarını yüksək qiymətləndirməmək olmaz. Neft strategiyasının uğurlu addımları isə Azərbaycanın inkişafına və möhkəmlənməsinə güclü zəmin yaradır. Əsas ixrac

boru kəməri çəkilişinin texniki və iqtisadi əsaslandırılmalarını hazırlamaq, partnyorlarla razılaşdırmaq, onun ələhdarlarını neytrallaşdırmaq üçün ciddi iş aparmaq tələb olunurdu. İlham Əliyev olduqca çətin və gərgin olan bu işin öhdəsindən ləyaqətlə gəlmək üçün bütün bacarığını əsirgəməmişdir.

İlham Əliyevlə ABŞ-ın Hyuston şəhərində ay yarım bir yerdə olduğunu xatırlayan Dövlət Neft Şirkətinin vitse-prezidenti Xöşbəxt Yusifzadə deyir: “Elə olurdu ki, əsəbilikdən gecə səhərə kimi yata bilmirdik. danışıqlar zamanı yaranan çətin məqamlarda İlham müəllimin diplomatiyası, bacarığı, xarici dili yaxşı bilməsi, iqtisadiyyatı yaxşı başa düşməsi çətin məsələlərin həllini asanlaşdırırdı”. Ona görə də xalq İlham Əliyev fəallığını, siyasi gedişlərini, cəsarətini və vətəndaşlıq mövqeyini qəbul edir, ona dəstək verir.

İlham Əliyev gücünü sübut edən cəhətlərdən biri də onun Bakının Qaradağ rayonunda deputat kimi gördüyü işlərdir. Qaradağ rayonu hələ sovetlər dövründə iqtisadi cəhətdən gözdən, könüldən uzaq, sosial problemlər məngənəsində boğulan rayonlardan biri olub. İlham Əliyev özünün deputatlığa namizədliyini bu rayondan irəli sürəndə bu faktoru öz proqramında nəzərə aldığı üçün rayon əhalisi gənc İlham Əliyevi 1995-ci ildə böyük inamla, aşkarlıq və demokratik şəraitdə yekdilliklə özlərinin deputatı seçirlər. Gənc deputat birinci növbədə Qaradağ rayonunun problemlərini əsaslı şəkildə təhlil edir, seçiciləri ilə tez-tez görüşür, onların problemlərini dinləyir, sonra isə real fəaliyyətə başlayır. Beləliklə, xalqla İlham Əliyev arasında möhkəm mənəvi körpü yaranır və problemlərin həllinə yönəlir: bu mənəvi körpüdə xalqın inamı reallaşır, bunun nəticəsində qısa müddətdə Qaradağ rayonunun infrastrukturunu tamamilə yeniləşir və müasirləşir. Birinci növbədə Qarabağ əlilləri və şəhid ailələrinin mənzil probleminin həll edilməsi ön plana çəkilir. Çünki mənzil problemi bu rayonda çox kəskin xarakter daşıyırdı. Qısa zaman kəsiyində

də seçicilərin gözləri qarşısında cənab Heydər Əliyev məktəbinin mənəvi dəyərlərindən bəhrələnən İlham Əliyev deputatlıq kimi məsuliyyətli fəaliyyəti dövründə özünün müsbət keyfiyyətləri ilə seçildi və xalq inamını qazandı.

Məlum məsələdir ki, Azərbaycanda idman lap qədimdən inkişaf etmişdir. İkinci dəfə müstəqillik qazanandan sonra bütün sahələrdə olduğu kimi, idman da özünün çətin günlərini yaşayırdı. İdman sahəsindəki potensial imkanlardan daha dolğun istifadə etmək üçün Azərbaycan Milli Olimpiya Komitəsi 1997-ci ilin iyulunda keçirilmiş sessiyasında Dövlət Neft Şirkətinin birinci vitse-prezidenti, millət vəkili İlham Əliyevi komitənin prezidenti seçmişdir. Adəti üzrə Milli Olimpiya Komitəsinin prezidenti ölkənin məşhur idmançıları, mütəxəssisləri və veteranları ilə görüşdü, birlikdə problemləri araşdırdılar və konkret əməli işə başladılar. İdmanın bütün növlərinə qayğı və diqqət artırıldı, mövcud imkanlardan maksimum istifadə olunmağa başlandı, idmanın inkişafı üçün müasir tələblərə uyğun şəraitin yaradılması istiqamətində təxirəsalınmaz tədbirlər həyata keçirildi. Qısa müddətdə Azərbaycanda idman sahəsində çox böyük uğurlar qazanıldı. 2000-ci ildə Sidney olimpiadasında Milli Olimpiya Komitəsinin prezidenti İlham Əliyevin şəxsən iştirak etməsi Azərbaycan idmançılarına çox böyük mənəvi və psixoloji dayaq oldu. 2 qızıl və 1 bürünc medal qazanan Azərbaycanın adı dünyanın idman arenalarında şöhrətləndi. Ölkəmizdə artıq olimpiya hərəkəti böyük vüsət alıb. Bu sahədəki böyük uğurlarımız, şübhəsiz, İlham Əliyevlə dünyanın adlı-sanlı idman mütəxəssisləri arasındakı səmimi münasibətləri ilə də bağlıdır. Rusiya Federasiyası Olimpiya Komitəsinin prezidenti Leonid Vasilyeviç Tyaqaçov qeyd etmişdir ki, MDB ölkələri arasında Azərbaycan yeganə respublikadır ki, burada idmana böyük axın var. Bütün bu nailiyyətlər cənab İlham Əliyevin idmana və onun inkişafına göstərdiyi böyük xidmətin nəticəsidir. Milli Olimpiya Komitəsinin prezidentinin qayğısı və təşəbbüsü ilə Bakının Nəri-

manov, Sabunçu, Qaradağ rayonlarında, Gəncədə, Şəkidə, Bərdədə, Qubada, Lənkəranda və Naxçıvan Muxtar Respublikasında Olimpiya Mərkəzləri tikilib istifadəyə verilib. Müasir standartlara cavab verən idman qurğularında sağlam ruhlu, saf əqidəli gənclər yetişir. Elə bu qaygının və diqqətin nəticəsidir ki, Sidney olimpiyasındakı qazanılmış uğurlar 2004-cü il Afinada daha da möhkəmlənmişdir. Dünyanın adlı-sanlı idmançıları ilə bərabər, bəzi hallarda üstün mübarizə aparan Azərbaycan idmançıları bir qızıl, dörd bürünc medal qazanaraq, Afina olimpiadasında 50-ci yeri tutaraq Sidneydəki müvəffəqiyyətin təsadüfi olmadığını və Azərbaycan idmanının inkişaf yolunda olduğunu sübuta yitirdilər. Ulu öndərimiz cənab Heydər Əliyev qayğısından bəhrələnən və ümummilli liderimizin siyasi kursunu inamla davam etdirən cənab İlham Əliyevin doğma münasibəti ilə dirçələn Azərbaycan idmanı hələ çox zirvələr fəth edəcəkdir.

Cənab İlham Əliyevin siyasi baxışlarını ümumiləşdirsək belə bir nəticə çıxarmaq mümkündür: Güclü hakimiyyət - güclü iqtisadiyyat - güclü dövlət. Bu fikir 2000-ci il noyabrın 5-də parlament seçkiləri ərəfəsində artıq formalaşmışdı. Cənab İlham Əliyev öz opponentləri ilə açıq rəqabətdə, sivil yolla mübarizə aparır, cəmiyyətin siyasi axınını düzgün, məntiqi cəhətdən əsaslı şəkildə müəyyənləşdirir. Elə bu siyasi keyfiyyətləri də ikinci dəfə parlament seçkilərinə Yeni Azərbaycan Partiyasından olan siyahıda liderliyi ələ almağa müvəffəq olmuşdur. Güclü hakimiyyətin rəhni isə siyasi mübarizədir. Ölkənin və dünyanın siyasi müstəvisində, Ali Məclislərin yüksək tribunasında özünün əsaslı, məntiqi çıxışları ilə, siyasi proseslərə müasir tələb baxımından qiymət verməklə diqqəti cəlb edən İlham Əliyevi Yeni Azərbaycan Partiyası sədrinin birinci müavini kimi məsul vəzifəyə irəli çəkirlər.

Deməli, 2000-ci ilin parlament seçkilərində YAP-ın siyahısına liderlik etmək üçün İlham Əliyevin mənəvi haqqı vardır. Açıq, demokratik ab-havada, beynəlxalq müşahidəçilərin izlədiyi şəra-

itdə keçən parlament seçkilərinin məntiqi nəticəsi də bunu bir daha təsdiq etdi. Təəssüf ki, Azərbaycanın uzun illər informasiya blokadasında olması onun başına min cür müsibətlər gətirmişdir. Dünyaşöhrətli siyasətçi cənab Heydər Əliyev bu mənfur blokadanı yarmaq üçün nəhəng siyasət həyata keçirmişdir. Bu yolu uğurla davam etdirmək üçün İlham Əliyev deputatlıq missiyasından istifadə etməyi qarşısına məqsəd qoymuşdur. Deputat həmkarların əksəriyyəti böyük məmnuniyyətlə İlham Əliyevi Avropa Şurası Parlament Assambleyası daimi nümayəndə heyətinə başçı seçmişdir. Strasburqda keçirilən bu mötəbər yığıncaqda cənab İlham Əliyevin başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti ermənilərin növbəti böhtanına layiqli cavab verdi. Cənab İlham Əliyev öz çıxışını konkret faktlarla, məntiqi cəhətdən son dərəcə əsaslı şəkildə Azərbaycan həqiqətlərini Avropa Şurası Parlament Assambleyası məclisinə çatdırdı. Bəlkə də ermənilər birinci dəfə idi ki, belə tutarlı və layiqli zərbə alırdılar. Avropa Şurası Parlament Assambleyasının 2002-ci il yay sessiyasında Azərbaycanın nümayəndə heyəti Ermənistanın işğalçı dövlət olmasını təsdiqləyən faktlarla çıxış etdilər. Bu məqamda BMT Təhlükəsizlik Şurasının əvvəllər qəbul etdiyi dörd qətnaməsini yada salaq. Əfsuslar olsun ki, bu dörd qətnamənin heç birində Ermənistanın birmənalı işğalçı dövlət olması göstərilir. Deməli, Azərbaycan öz arqumentlərini BMT-nin siyasi müstəvisində lazımi səviyyədə göstərə bilməmişdir. Keçmişin acı mənzərəsini gözümüzün qarşısına gətirək: Xocalı bir gecənin içərisində 366-cı moto-atıcı rus alayının köməyi ilə ermənilər tərəfindən yer üzündən silinir, yüzlərlə insanlar xüsusi qəddarlıqla qətlə yetirilir. O vaxtkı Azərbaycan iqtidarı susur, nəinki susur, faktları da məhv edir, yalan informasiya ilə xalqı şok vəziyyətinə salır. Və yaxud 1993-cü ilin iyun hadisələri. Yenə də dezinformasiya emosiyaların coşdurulması ilə nəticələnmişdi. Ümumiyyətlə, ermənilərin 1993-cü ilə qədər Azərbaycanda törətdikləri faciələri əks etdirən sənədlərin çoxu arxivlərdə ta-

mamilə məhv edilib (Bu, ayrıca bir mövzunun söhbətidir). Bunun nəticəsində faktların gündəmə gətirilməsi işində bu gün müəyyən çətinliklər yaranır. Belə çətin məqamlarla üzləşməsinə baxmayaraq cənab İlham Əliyev 2002-ci ilin yay sessiyasında yeni, müasir düşüncə tərzinə, güclü təsirə malik olan faktlarla silahlanaraq müxtəlif aspektlərdən çıxış etdi. Ermənistanın terrorçu dövlət olmasını layiqincə sübuta yetirən faktlar, yəni, terrorçu təşkilatlara dəstək verməsilə bağlı sübutlar, mədəniyyətimizin varvarcasına dağıdılması və məhv edilməsi kimi antiinsani vəhşiliklər Avropa Şurası Parlament Assambleyası həmkarlarının müzakirəsinə verildi.

Artıq Azərbaycan xalqına ikili Avropa standartları tanışdır. Haqqın, ədalətin qələbə çalmasına bunun əngəl olmasına baxmayaraq, başda cənab İlham Əliyev olmaqla nümayəndə heyətimiz yay sessiyasında çox çətin və qətiyyətli mübarizə aparıb. İlk dəfə olaraq Qarabağ icması Azərbaycan nümayəndələrinin və Xocalı Şəhər İcra Hakimiyyəti keçmiş başçısının şahid kimi çıxış etməsi, mətbuat konfransının keçirilməsi çox müsbət nəticə vermişdir. Hiss olunurdu ki, faktlara, hadisələrə ikili münasibət bəsləyən Avropa standartları Azərbaycan həqiqətləri qarşısında acizləşir. Azərbaycan xalqı bir daha əmin olur ki, cənab Heydər Əliyev məktəbinin layiqli yetirməsi İlham Əliyev şəxsiyyəti Azərbaycanın haqq-ədalət mübarizəsinin möhkəmləndirilməsinə, ordu quruculuğunun qüdrətləndirilməsinə zəmin yaradır. Bu mübarizədə İlham Əliyevin siyasi liderlik nüfuzu cilalanır və püxtələşir. Azərbaycan reallığı bir daha sübut edir ki, İlham Əliyev şəxsiyyəti müstəqil, qüdrətli Azərbaycanın sabahına uzanan ümid telləridir. Cənab Heydər Əliyev ocağında mübariz ruhda saflaşan bu ümid telləri Heydər Əliyev dühasından mənəvi güc aldığı üçün Azərbaycanın müstəqilliyi dönməz və yenilməzdir!

Məncə, bu faktı qəbul etmək üçün 2002-ci ilin sentyabrın 26-da Avropa Şurası Parlament Assambleyasının Strasburqda keçirilən

payız sessiyasının iclasında cənab İlham Əliyevin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətimizin çox gərgin mübarizəsinin bəzi mühüm məqamlarına nəzər yetirmək yerinə düşər. 2002-ci ilin yay sessiyası ilə payız sessiyası iclasları arasındakı müddət bir neçə ayla fərqlənir. Amma əldə olunan nəticələri müqayisə etdikdə payız sessiyasında qazanılan uğurlar daha sanballıdır. Artıq payız sessiyasında BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının məlum dörd qətnaməsinin icra olunması, Ermənistanın işğalçı dövlət kimi tanınması və digər tələyüklü məsələlər gündəliyə çıxarılmışdı. Cənab İlham Əliyevin ingilis dilindəki məntiqli çıxışı, faktların dəqiqliyi, sərtliyi və əhatəliyi Avropa həmkarlarını bu məsələyə diqqətli olmağa məcbur etdi. Hadisələrin axarı sübut edirdi ki, payız sessiyasının siyasi müstəvisindəki dinləmələr döyüş bölgələrində gedən vuruşlardan az əhəmiyyət kəsb etməyən əsl mübarizə şəraitində keçib. Hesabat sənədində Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ və yeddi rayonunun Ermənistan Respublikası tərəfindən işğal olunması və digər vacib məsələlərin qəbulu öz əksini tapıb. Maraqlıdır ki, Azərbaycan üzrə məruzəçilər A.Qross və M.Kassan ölkəmizə xoş münasibət bəsləmələr də, bu dəfə obyektiv mövqe tutmağa məcbur oldular. Bu mübarizədə ilk dəfə olaraq başda İlham Əliyev olmaqla AŞPA-da nümayəndə heyətimiz çox mühüm qələbə qazandı - çətin mübarizə şəraitində keçən dinləmələr cənab İlham Əliyevin AŞPA sədrinin müavini və büro üzvü seçilməsi ilə nəticələndi.

Artıq Azərbaycan həqiqətləri dünyanın ali məclislərində inamla səslənirdi: Azərbaycan addım-addım irəliləyir, öz haqqını daha qətiyyətlə tələb edir. Ona görə də bir ziyalı kimi, bir vətəndaş kimi cənab Heydər Əliyev dühasının layiqli davamçısı İlham Əliyev şəxsiyyətinə mövqeyimi bildirməyi özümün mənəvi borcum hesab edirəm. Çünki çox qısa müddətdə İlham Əliyev şəxsiyyəti xalqın taleyində özünəməxsus rol oynayıb və bu günümüzün - sabahımızın ümid telləri kimi bu qüvvə daha da möhkəmlənir.

2003-cü il Azərbaycan xalqının taleyində təzadlı il kimi tarixə çevrildi, ölkənin bir üzü güldü, bir üzü ağladı. Ümummilli lider, dahi şəxsiyyət cənab Heydər Əliyevin gərgin işləməsi onun səhhətinə ciddi təsir etdi. Hörmətli ümummilli liderimiz müalicə olunmaq üçün əvvəlcə Türkiyəyə, sonra isə ABŞ-ın Klivlend xəstəxanasına getdi. Amansız xəstəlik cənab Heydər Əliyevə növbəti dəfə prezident seçkilərində iştirak etməyinə imkan vermədi. Belə bir mürəkkəb məqamda Heydər Əliyev ocağının və siyasətinin layiqli davamçısı cənab İlham Əliyev ölkənin bütün ağırlığını öz çiyinlərinə götürdü. Ümummilli liderimizin təqdimatı ilə Baş nazir postuna irəli çəkilən İlham Əliyevin namizədliyi Milli Məclisdə böyük nikbinliklə müdafiə edildi. Sonra isə prezidentliyə namizədlik kimi siyasi müstəvidə kəskin mübarizəyə başlandı. Müstəqil Azərbaycanın qurucusu və memarı cənab Heydər Əliyevin yaratdığı demokratik, azad cəmiyyəti daha qətiyyətlə inkişaf etdirmək missiyasını gənc lider İlham Əliyev çox dərindən dərk edirdi; torpaqların işğaldan azad olunması, iqtisadiyyatın, o cümlədən, təməli cənab Heydər Əliyevin siyasi quruculuq illərində qoyulmuş sahibkarlığın inkişafı üçün dünya standartlarına cavab verən qanunların qəbul olunmasını sürətləndirmək zərurəti, işsizlik kimi dəhşətli problemin aradan qaldırılması öz kəskinliyi ilə prezidentliyə namizəd gənc İlham Əliyevi qayğılandırır. Bütün bu problemlərin həlli mexanizmi cənab İlham Əliyevin namizədlik platformasında öz əksini tapmışdı. Xalq inandığı namizədin platformasının gəlişi gözəl söz olduğunu yox, əməli iş olduğunu artıq hiss edirdi. Hələ namizədlik kampaniyası dövründə Azərbaycanın bəzi bölgələrində artıq müasir tələblərə cavab verən yeni istehsal sahələri işə düşürdü. Cənab Heydər Əliyev məktəbinin layiqli davamçısı İlham Əliyev öz opponentlərindən fərqli olaraq prezident seçkilərinə real proqramla gedirdi, xalq da bu reallığı qəbul edib 2003-cü il oktyabrın 15-də ona böyük inamla səs verdi. Öz aralarında birinci olmaq, yəni kürsü davası aparan

dağıdıcı müxalifətin öz məğlubiyyətini ört-basdır etmək üçün qanunsuz hərəkətlər törətmək cəhdləri isə elə xalq tərəfindən də qətiyyətlə rədd edildi.

Müstəqil Azərbaycan Respublikasının yeni prezidenti, ümummilli liderimiz cənab Heydər Əliyev kursunu inamla davam etdirən cənab İlham Əliyev qətiyyətlə, yüksək əhval-ruhiyyə ilə prezidentliyə başladı. Platformasında nəzərdə tutduğu proqramı yerinə yetirmək məqsədilə ötən il noyabrın 24-də "Azərbaycan Respublikasında sosial-iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsi tədbirləri haqqında" ölkənin bütün sahələrini əhatə edən fərman imzaladı. İqtisadiyyatda müşahidə olunan müsbət meyilləri möhkəmləndirmək və daha da inkişaf etdirmək, sosial sahədə qarşıda duran problemlərin həllini sürətləndirmək məqsədilə imzalanan fərmanın icrasının təmin olunması istiqamətində konkret işlər həyata vəsiqə almağa başladı. Çox təəssüf ki, dekabrın 12-də Azərbaycan xalqı əvəzolunmaz ümummilli lideri cənab Heydər Əliyevin dünyasını dəyişməsi xəbərini ürək ağrısı ilə qəbul etdi. Xalq sarsıldı, amma qəddini sındırmadı, ümummilli liderini ləyaqətlə son mənzilə yola saldı, Fəxri xiyabanı ziyarətgaha çevirdi. Heydər Əliyev dahiliyi, dühası, şəxsiyyəti insanların ürəyini qana döndərsə də, ümidlərini sındırmadı. Cənab İlham Əliyevin ümummilli liderimiz Heydər Əliyev dühasının layiqli davamçısı missiyasını öz çiyinlərinə götürməsi xalqın nikbin olmasına əsaslı zəmin yaradıb. Gənc liderimiz cənab İlham Əliyev cəmiyyətdə mənəvi birliyi möhkəmləndirmək məqsədilə yüzlərlə məhbusun azad olunması ilə bağlı bir neçə əfv fərmanı imzaladı. Bununla prezident sübut etdi ki, cəmiyyətdə mənəvi birlik, barışıq olmasa uğurdan söhbət açmaq olmaz.

2004-cü il yanvarın 12-də cənab prezident İlham Əliyevin "Azərbaycan Milli Ensiklopediyasının nəşri haqqında" və "Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında" imzaladığı sərəncamları xüsusilə qeyd etmək ye-

rinə düşər. Müstəqil Azərbaycan Respublikası özünün zəngin dövlətçilik ənənələrinə sadıq qalaraq sürətlə inkişaf edir. Zaman-zaman işğala məruz qalmış dövlətlərin yürütdüyü müstəmləkəçilik siyasətinin qurbanı olduğu üçün ölkəmizin tarixi, mədəniyyəti, milli adət-ənənələri ciddi təhriflərə məruz qalmışdır. Cənab İlham Əliyev Milli Ensiklopediyamızın yeni nəşrləri haqqında imzaladığı sərəncamla yeni dövrün tələblərinə cavab verən, xalqımızın həyatında baş vermiş mühüm ictimai-siyasi, tarixi, elmi və mədəni hadisələri obyektiv şəkildə əks etdirən fundamental ensiklopediyasının hazırlanıb latın qrafikasında nəşr edilməsi kimi dövlət əhəmiyyətli iş görmüşdür. Latın qrafikasında Azərbaycan dilində bədii, siyasi, tarixi, klassik ədəbiyyatın kütləvi nəşri haqqındakı sərəncam da diqqətəlayiqdir. Son illər latın qrafikasında ədəbiyyat son dərəcə az nəşr olunduğu üçün milli və mənəvi dəyərlərimizdə aşılma hiss olunurdu. Bu mühüm sərəncamla xalqın mənəvi həyatındakı boşluq canlanacaq, kitabxana fondlarımız zənginləşəcək, müstəqil düşüncəli gənc nəslin yetişməsinə əsaslı zəmin yaradacaq.

Heydər Əliyev siyasətinin layiqli davamçısı cənab prezident İlham Əliyev də balanslaşdırılmış siyasəti uğurla davam etdirir. Neft strategiyasından qidalanan Azərbaycanın yüksəlişində ölkənin digər sahələrinin o cümlədən, bölgələrin sosial-iqtisadi inkişafı da prezident İlham Əliyevin həyata keçirdiyi prioritet tədbirlərdən sayılır. Bu baxımdan 11 fevral, 2004-cü ildə imzalanmış prezident fərmanının əhəmiyyəti çox dəyərlidir.

Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial iqtisadi inkişafı Dövlət proqramının (2004-2008-ci illər) təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı:

Azərbaycan Respublikasında son on ildə həyata keçirilən iqtisadi islahatlar qısa tarixi dövrdə ölkədə makroiqtisadi sabitliyin bərqərar olunmasını təmin etmiş, iqtisadiyyatın dinamik

inkişafına təkan vermiş və əhalinin həyat səviyyəsini əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşdırmışdır.

Bu gün özünün sosial-iqtisadi inkişafında keyfiyyətə yeni mərhələyə qədəm qoymuş Azərbaycan Respublikasında həlli vacib məsələlərdən biri regionda sahibkarlığın inkişafını sürətləndirməklə oradakı əmək ehtiyatlarından, təbii və iqtisadi potensialdan səmərəli istifadə etməklə iqtisadiyyatın davamlı inkişafına, əhalinin məşğuluğunun artırılmasına və ölkədə yoxsulluq səviyyəsinin azaldılmasına nail olmaqdan ibarətdir. Bu istiqamətlərdə tədbirlərin həyata keçirilməsi regionların iqtisadi inkişafında mövcud olan kəskin fərqin aradan qaldırılması və regional tarazlığın əldə olunmasını təmin etməklə yanaşı onların iqtisadi gücünü artırır və sosial problemlərin həllini sürətləndirir.

Azərbaycan Respublikasında regionların sərvətlərindən və təbii şəraitindən səmərəli istifadə etməklə kənd təsərrüfatı məhsullarını istehsalını artırmaq qeyri neft sənaye sahələrinin, o cümlədən emal sənayesinin, xidmət və digər infrastruktur obyektlərin, turizmin və əhalinin güzəranını daha da yaxşılaşdırmaq məqsədi ilə qərara alıram:

1. "Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi İnkişafı Dövlət proqramı (2004-2008-ci illər)" təsdiq edilsin.

2. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti, aidiyyəti mərkəzi və yerli İcra hakimiyyəti orqanları Dövlət Proqramının icrasını təmin edən zəruri tədbirlər görsünlər.

3. Azərbaycan Respublikasının İqtisadi İnkişaf Nazirliyi:

- Dövlət Proqramında nəzərdə tutulan tədbirlərin maliyyələşdirilməsi və regionlara investisiyaların cəlb edilməsi məqsədilə beynəlxalq maliyyə institutları, xarici ölkələrin dövlət orqanları və iş adamları ilə müvafiq danışıqlar aparsın;

- Dövlət Proqramında nəzərdə tutulan tədbirlərin həyata keçirilməsini əlaqələndirsin və onun icrasının gedişi barədə ildə iki dəfə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə məlumat versin.

4. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu fərmandan irəli gələn məsələləri həll etsin.

5. Bu fərman imzalandığı gündən qüvvəyə minir.

İlham ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 11 fevral 2004-cü il

Dünyanın super dövlətləri də tarixin müəyyən dövrlərində bazar iqtisadiyyatına keçidlə bağlı özünün inkişaf mərhələsinə uyğun bir çox mürəkkəb vəziyyətlərlə qarşılaşmışlar. Təbii ki, Azərbaycan da keçid dövrünü yaşayır, lakin müstəqil respublikamızın keçid dövründəki vəziyyətinin mürəkkəbliyi baxımından analoqu yoxdur. Çünki Azərbaycan Respublikası arxasında nəhəng dövlətlər duran Ermənistan Respublikasının təcavüzünə məruz qalıb, torpaqlarımızın 20 faizindən çoxu işğal altındadır, bir milyondan çox qaçqın və məcburi köçünlərimizin çeşidli problemlərini həll etməlidir. Ulu öndərimiz ölkənin bütün bu mürəkkəbliyini, onun incəliyini dahi siyasətçilərə xas olan şəkildə duyurdu və ona görə də neft strategiyasının uğurlu həllini həmin “Əsrin müqaviləsi” layihəsinin reallaşmasında görürdü. Azərbaycana qənim kəsilmiş xarici və daxili düşmən qüvvələri ümummilli liderimizin neft strategiyası siyasətinin nəhəngliyini çox düzgün dərk edirdi. Elə ona görə də “Əsrin müqaviləsi” nin reallaşmasına mane olmaq üçün hətta silahlı qarşıdurmadan da çəkinmədilər. “Əsrin müqaviləsi” nin 10 illik xronikasını vərəqlədikcə şahidi oluruq ki, ulu tarix Heydər Əliyev siyasətinin nəhəngliyini sübuta yetirdi və xalqın gücünə arxalanan və xalqın gücünü elə xalqın mənafeyinə istiqamətləndirməyi dahiyənə tərzdə həyata keçirən ümummilli liderimiz Heydər Əliyev dühasını bir daha təsdiqlədi. Neft strategiyası siyasətinin ardıcıl olaraq məqsədəuyğun istiqamətdə gerçəkləşməsi elə ilk andan Azərbaycan iqtisadiyyatının müstəqillik şə-

raitində yeniləşməsində, zəruri istehsal sahələrinin bərpa edilməsində və milli mənafeələrinə cavab verən ən vacib sahələrin yaradılmasında həlledici şərtlərdən biri oldu.

Xoş haldır ki, ulu öndərimizin neft strategiyası həm siyasi baxımdan, həm də konkretlik baxımından yeni mərhələlərlə, ardıcılıqla uğurla davam etdirilir. Ümummilli liderimizin arzuları Azərbaycan xalqının xoşbəxt, torpaqlarımızı işğaldan azad, müstəqilliyimizi sarsılmaz, ölkəmizdə demokratik dəyərlərə söykənən daha sivil cəmiyyət qurmaq idi. Ulu öndərimiz ölkənin mənafeyini, xalqın arzusunu beynəlxalq konfranslarda dünyanın nəhəng dövlət başçıları ilə görüşlərdə ısrarla bəyan edirdi, Azərbaycan həqiqətlərini məntiqlə, siyasi təfəkkürlə, tarixi faktlarla sübuta yetirirdi. Heydər Əliyev siyasətinin layiqli davamçısı cənab İlham Əliyev ulu öndərimizin arzularını reallığa çevrilməsi istiqamətində inamlı fəaliyyət göstərir. Azərbaycan xalqı 2004-cü il iyun ayında keçirilən beynəlxalq sərgidə prezident İlham Əliyevin çıxışında bunun bir daha şahidi oldu:

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Əziz qonaqlar!

Mən sizi “Xəzər, neft, qaz, neftayırma və neft kimyası-2004” XI beynəlxalq sərgi və konfransın açılışı münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Konfransa uğurlar arzulayıram.

1994-cü ildə Azərbaycanda ilk sərgi keçirilmişdir. Mən o günləri çox yaxşı xatırlayıram. Xatırlayıram ki, o vaxt bu sərginin keçirilməsi bəzilərdə şübhə doğururdu, bəziləri buna təccüb edirdilər, çünki o zaman Azərbaycan çox çətin vəziyyətdə yaşayırdı. Ölkədə vəziyyət çox ağır idi. Ermənistan-Azərbaycan müharibəsi təzəcə dayanmışdı, atəşkəs sazişi təzə bağlanmışdı. Əlbəttə, belə bir şəraitdə sərginin keçirilməsi çox fəvqaladə bir hal idi. Ölkə ağır günlərini yaşayırdı. Azərbaycanda iqtisadi böhran hökm sürürdü.

Ümumiyyətlə, o vaxt Azərbaycan dünyada çox riskli bir ölkə kimi tanınırdı. Ancaq sərginin təşkilatçılarının səyləri nəticəsində və Prezident Heydər Əliyevin dəstəyi ilə həmin sərgi baş tutdu və xatırlayıram ki, çox uğurlu keçdi. Azərbaycana gəlmiş xarici şirkətlər ölkəmizə olan maraqlarını burada ifadə etdilər, Azərbaycana öz inamlarını bildirdilər və beləliklə Azərbaycanda böyük neft şirkətlərinin iştirakı ilə beynəlxalq bir tədbir keçirildi.

Ümumiyyətlə, 1994-cü il Azərbaycanın tarixində xüsusi yer tutur. Məhz 1994-cü ildə “Əsrin müqaviləsi” imzalandı və bu müqavilə ilə Azərbaycanın yeni neft strategiyası başlandı. Heydər Əliyevin neft strategiyası artıq 10 ildən artıqdır ki, həyata keçirilir və Azərbaycana böyük uğurlar gətirmişdir. Bu illər ərzində Azərbaycana, ölkəmizin neft sənayesinə böyük həcmdə sərmayələr qoyulmuşdur. Tanınmış neft şirkətləri Azərbaycana gəlmişdir və ölkəmizlə çox uğurlu işbirliyi, əməkdaşlıq qurmuşdur. Deyə bilərəm ki, 1994-cü ildə başlanan işlər Azərbaycanın gələcəyi üçün həlledici xarakter daşıyırdı.

“Əsrin müqaviləsi” ndən sonra 20-dən artıq neft müqaviləsi imzalandı. Bu müqavilələr çərçivəsində təxminən 60 milyard dollar sərmayə gözlənilir. Neft sənayesinə qoyulan sərmayələr, təbii ki, ümumiyyətlə, iqtisadiyyatımıza təkan verəcəkdir. Sizə deyə bilərəm ki, son 7-8 il ərzində Azərbaycana qoyulan sərmayələrin həcmi 17 milyard dollar təşkil edir. Bunlardan 12 milyard birbaşa xarici sərmayədir. Bu, onu göstərir ki, Azərbaycana böyük inam var, Azərbaycan çox etibarlı tərəfdaşdır. Əgər belə olmasaydı, əlbəttə xarici şirkətlər Azərbaycana bu qədər sərmayə qoymazdılar. Onu da deməliyəm ki, qonşu ölkələrlə müqaisədə, keçmiş sovet respublikaları ilə, eyni zamanda bəzi Şərqi Avropa dövlətləri ilə müqayisədə adambaşına düşən xarici sərmayəyə görə Azərbaycan liderdir və uzun illərdir bu liderliyi saxlayır.

Əgər Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitlik, asayiş bərpa edilməsəydi, əlbəttə, xarici sərmayənin bu səviyyədə gətirilməsi mümkün olmazdı. Xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyev fəaliyyəti, səyi nəticəsində Azərbaycan çox qısa müddət ərzində böyük addımlar atıbdir. Neft sektoru inkişaf edir, iqtisadiyyatımızın digər sektorları inkişafdadır. Bu, onu göstərir ki, Azərbaycan düz yoldadır.

Azərbaycanda çox gözəl sərmayə mühiti var. Bizim xarici dostlarımız, tərəfdaşlarımız əmindirlər ki, onların sərmayələri lazımi səviyyədə qorunur. Artıq hamıya bəllidir ki, hər bir neft müqaviləsi imzalanandan sonra Milli Məclis tərəfindən təsdiq edilir və beləliklə, qanun kimi qüvvəyə minir və bu qanunu heç kəs dəyişə bilməz. Sevindirici haldır ki, bu on il ərzində Azərbaycanla neft şirkətləri arasında mübahisə doğuran heç bir məsələ ortaya çıxmadı. Biz həmişə çox mehriban şəraitdə işləyirik, əməkdaşlıq edirik və ölkəmizdə fəaliyyət göstərən xarici neft şirkətləri, burada yaşayan mütəxəssislər Azərbaycan cəmiyyətinin üzvləri olmuşlar və bilirəm ki, özlərini Azərbaycanda çox rahat hiss edirlər.

Məqsədimiz Azərbaycanı hərtərəfli inkişaf etdirməkdir. Neft amilindən istifadə edib, iqtisadiyyatımızı şaxələndirməklə yeni iş yerləri yaratmaqdır. Neft sektorunda, xüsusilə xarici neft şirkətlərinin fəaliyyəti nəticəsində Azərbaycanda minlərlə, on minlərlə iş yerləri açılmışdır. Bu sektorda fəaliyyət göstərən bizim vətəndaşlarımız çox yüksək maaş alırlar və onların şəraiti çox yaxşıdır. İndi bu amildən istifadə etməliyik ki, Azərbaycanda iqtisadiyyatın digər sektorları da irəliləsin, ölkəmiz hərtərəfli inkişaf etsin. Bu məqsədlə xüsusi proqramlar qəbul edilib və artıq həyata keçirilir. Ümid edirəm ki, bu proqramlar öz nəticələrini verəcəkdir.

Çox böyük məmnunluq hissi ilə deyə bilərəm ki, son 7 ay ərzində prezident seçkilərindən sonra Azərbaycanda 30 minə

yaxın iş yeri açılbır. Bu, bir daha onu göstərir ki, seçkilərdən əvvəl verilən sözlər həqiqətə uyğundur və həyatda öz təsdiqini tapır..

Azərbaycanın neft sektoru inkişaf edir. Deyə bilərəm ki, 1990-cı illərdə ən mürəkkəb məsələlərdən biri Xəzər dənizinin hüquqi statusu məsələsi idi. Bu məsələ ilə bağlı çoxlu mübahisələr, müəyyən gərginlik var idi. Amma onu deyə bilərəm ki, Heydər Əliyev diplomatiyası nəticəsində bu məsələ öz həllini tapır. Bu məsələnin həlli istiqamətində çox önəmli addımlar atılmışdır və artıq Azərbaycan, Rusiya və Qazaxıstanla Xəzər dənizinin hüquqi statusu haqqında sazişlər imzalanmışdır. Bu onu göstərir ki, hətta belə çətin beynəlxalq məsələlərdə də ortaq məxrəcə gəlmək mümkündür və hər bir tərəfi qane edən qərar tapılmışdır. Mən ümid edirəm ki, yaxın zamanlarda Xəzər dənizinin statusu məsələsi nəhayət ki, bütövlükdə öz həllini tapa bilər.

Azərbaycanın gələcək perspektivləri çox gözəldir. Qarşımızda duran bütün planları həyata keçirmək üçün. əlbəttə, güclü iqtisadiyyatımızın olması lazımdır. Təbii ki, iqtisadiyyatımızın əsas sektoru olan neft sektoru burada önəmli, deyə bilərəm, həlledici rol oynayır. Biz artıq işlərin ilkin mərhələsini görmüşük. Azərbaycana böyük həcmdə sərmayə gətirilibdir. Azərbaycan neft sektoru çox sürətlə inkişaf edir, yeni infrastruktur yaradılır.

Bu illər ərzində Azərbaycanda dörd qazma qurğusu tikiilib istifadəyə verilibdir. “Dədə Qorqud”, “İstiqlal”, “Qurtuluş” və ən nəhəng qazma qurğusu, Xəzər dənizinin ən dərin sularında işləyə bilən “Heydər Əliyev” qazma qurğusu. Bu, bizim infrastrukturumuzu çox gücləndirir. Amma eyni zamanda, gələcək mərhələ ondan ibarət olacaq ki, neftdən əldə olunan gəlirlər səmərəli işləsin. Biz onlardan səmərəli istifadə edək. Məhz bu məqsədlə Azərbaycanda neft fondu yaradılmışdır.

Neft fondu çox şəffaf bir qurumdur, onun fəaliyyəti Beynəlxalq maliyyə təsisatları tərəfindən dəstəklənir. Mütəmadi qaydada beynəlxalq audit keçirilir və Neft Fondunun gəlirləri və xərcləri haqqında mətbuatda vaxtaşırı məlumat dərc edilir.

Şəffafliq bizim uğurumuzun əsas səbəblərindən biri olacaqdır. Bilirsiniz ki, Azərbaycan Beynəlxalq Şəffaflıq Təşəbbüsünə qoşulmuşdur. Artıq bir ildən çoxdur ki, bu məsələ ilə ciddi məşğuluq və Böyük Britaniya Baş nazirinin təşəbbüsünü dəstəkləyirik. Deyə bilərəm ki, bölgədə Azərbaycan, bəlkə də yeganə ölkədir ki, bu təşəbbüsdə çox fəal iştirak edir. Bu bizə imkan verəcək ki, gələcəkdə neftdən əldə olunan gəlirlər səmərəli işləsin və hər bir Azərbaycan vətəndaşı bunu öz gündəlik həyatında hiss etsin.

Doğrudur, neftdən əldə olunan gəlirlər artıq həyatımıza öz təsirini göstərir. Sizə deyə bilərəm ki, keçən il Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin fərmanı ilə əməkdaşları, pensiyalar məhz neft fondunun vəsaiti hesabına artırılmışdır. Bu o deməkdir ki, neftdən əldə olunan gəlirlər artıq insanlarımızın gündəlik həyatında öz əksini tapır. Gələcəkdə, əlbəttə, gəlirlərimiz artdıqca bizim daha çox imkanlarımız olacaqdır ki, insanlarımız daha da yaxşı yaşasınlar...

Bakı-Tbilisi-Ceyhan haqqında çoxlu sözlər deyilibdir. Mən onları təkrarlamaq istəmirəm. Bircə onu demək istəyirəm ki, bu, Azərbaycanın gələcəyini çox böyük dərəcədə müəyyən edəcək bir layihədir. Azərbaycana, bölgəyə sülh, əmin-amanlıq gətirə biləcək bir layihədir. Regionda gedən əməkdaşlığı gücləndirən bir layihədir. Ümid edirəm və əminəm ki, bu layihə həyata keçiriləndən sonra bölgəmiz dəyişəcək, nəhayət sülh, əmin-amanlıq gələcəkdir. Əlbəttə, Azərbaycan bu kəmərdən istifadə edib öz neftini dünya bazarlarına çatdırandan sonra ölkəmiz daha da inkişaf edəcək, insanlarımız daha da yaxşı yaşayacaq, iqtisadiyyatımız güclənəcəkdir.

Güc ən önəmli şərtidir. Azərbaycanda bütün məsələləri həll etmək üçün, ilk növbədə iqtisadiyyat güclü olmalıdır. Sosial məsələlər öz həllini tapır. Neft fondundan ayrılan vəsaitlər, ilk növbədə ən çətin vəziyyətdə yaşayan qaçqınlar, köçkünlər üçün sərf edilir. Ümid edirəm ki, bu məsələ öz həllini tapacaqdır. Biz Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsini sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. Ancaq bu, bütün beynəlxalq hüquq normaları əsasında, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü çərçivəsində olmalıdır.

“Şahdəniz” layihəsi Azərbaycana yeni uğurlar gətirəcəkdir. Artıq Azərbaycan qazının Avropaya, Türkiyəyə çatdırılması istiqamətində böyük işlər görülür. Ümid edirəm ki, bu layihə də öz gözəl nəticəsini verəcək və Azərbaycan qazı yaxın zamanlarda Türkiyəyə, oradan isə Avropaya göndəriləcəkdir. Azərbaycan Avropa istehlakçıları üçün çox etibarlı bir mənbəə olacaqdır.

Əziz dostlar!

Bir sözlə, Azərbaycanda son on il ərzində görülən bütün işlər çox uğurludur. O cümlədən neft-qaz sektorunda. Bu, bir daha göstərir ki, 1994-cü ildə atılan addımlar düzgün addımlar idi. Bu, Heydər Əliyevin neft strategiyasının, neft diplomatiyasının təntənəsidir. Mən ümid edirəm ki, biz bu siyasəti davam etdirdikcə yeni nailiyyətlərə çatacağıq, ölkəmizi gücləndirəcək, hərtərəfli inkişaf etdirəcəyik.

Sizi bu sərgi və konfransın açılışı münasibətilə bir daha ürəkdən təbrik edirəm. Sizə can sağlığı, xoşbəxtlik, uğurlar arzulayıram. Sağ olun!

Bu günlərdə müstəqil Azərbaycanın vətəndaşları 1994-cü il sentyabrın 20-də ulu öndərimiz cənab Heydər Əliyevin siyasi iradəsi ilə “ətə-qana” gətirilmiş “Əsrin müqaviləsi”nin 10 illik təntənəsini bayram əhval ruhiyyəsində qeyd edir. Tarixi sənədin imzalanması mərasimində ümummilli liderimizin siyasi uzaqgörən-

liyi ilə dolğun olan nitqindən bəzi məqamları bir daha təkrarlayırıq: “Biz bu müqaviləni imzalamaqla dünyaya bir daha nümayiş etdiririk ki, müstəqil Azərbaycan Respublikası” demokratik və hüquqi dövlətdir. Azərbaycanda demokratik prinsiplərin bərqərar olması və inkişaf etməsi üçün geniş meydan açılmışdır. Azərbaycan Respublikası bazar iqtisadiyyatı yolu ilə getmək əzmindədir. Bu müqavilənin imzalanması bazar iqtisadiyyatının Azərbaycanda həyata keçirilməsi üçün ilk böyük addımdır. Biz bu müqaviləni imzalamaqla xarici ölkələrdən Azərbaycana investisiya qoyulması üçün böyük yol açırıq, digər sahələrdə çalışan şirkətlərə də Azərbaycanda fəaliyyət göstərməsi üçün zəmin yaradıırıq, müstəqil Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatında və ictimai siyasi həyatında hökm sürən sabitliyi dünyaya bir daha nümayiş etdiririk”

Düşüncələrimiz təkrar-təkrar 1994-cü ilin böhranlı günlərinə tuşlanır. Çünki həmin ilin ağır, çətin, yenicə əldə olunmuş atəşkəsin ümüdlü günlərini həycansız xatırlamaq mümkün deyil. Ümummilli liderimiz “Əsrin müqaviləsi”nə həsr olunmuş təntənəli mərasimdəki nitqində cəngəli Azərbaycan xalqı ilə diz-dizə oturub dərdləşir, sabahın işıqlı yollarının prinsipal istiqamətlərini cızır. Dahi şəxsiyyət Azərbaycanın siyasi, iqtisadi durumunu olduğu kimi dəqiq təhlil edirdi, insanları daha inamlı, daha səbrli, daha tədbirli, daha işgüzar olmağa çağırırdı. Müdrikcəsinə sübut etməyə çalışırdı ki, ölkənin taleyi nə qədər ağır olsa da, heç kəsin ümidini itirməyə əsas yoxdur, insanları mənəvi cəhətdən öz güclərinə inandırmaqla özlərini-özlərinə qaytarsın: “**Bilirsiniz ki, Azərbaycan iqtisadiyyatı ağır böhran içərisindədir. Neft sənayesində də böyük çətinliklər yaranmışdır. Məhz bu böhrandan çıxmaq, Azərbaycan iqtisadiyyatını inkişaf etdirmək, xalqımızın rifahını qısa müddətdə lazımı səviyyəyə qaldırmaq üçün hamı əl-ələ verib müqavilənin həyata keçirilməsinə çalışmalıdır. Ümidvaram ki, Azərbaycanın qəhrəman və**

təcrübəli neftçiləri, alimləri, mütəxəssisləri, iqtisadiyyatımızda bu sahə ilə məşğul olan şəxslər, bir sözlə, hamı bu vəzifənin ən böyük, ən şərəfli vəzifə kimi qəbul edib, onun həyata keçirilməsinə çalışacaqdır. Mən Azərbaycan prezidenti kimi, bu müqavilənin imzalanmasına qərar verərək öz məsuliyyətimi hiss edirəm, sizə söz verirəm ki, onun həyata keçirilməsi üçün əlimdən gələni əsirgəməyəcəyəm”.

“Əsrin müqaviləsi” tarixi sənəd olduğu elə onun adından da aydındır. Ümummilli liderimiz layihənin imzalanması nə qədər çətin idisə, onun reallaşması ikiqat çətin olacağını da yaxşı bilirdi. Ona görə də nitqində hamını müqavilənin reallığı istiqamətində qarşıya çıxacaq çətinliklərdən çəkinməməyə çağırırdı: **“Müqavilənin imzalanması Azərbaycan Respublikasının həyatında, iqtisadiyyatında və xüsusən neft sənayesində yeni bir mərhələ açır. Müqavilə 30 il müddətində bağlanır. Deməli, qarşımızda uzun bir yol var və böyük işlər, böyük vəzifələr durur. Müqaviləni hazırlayanlar yaxşı bilirlər, lakin mən buraya toplaşanlara, bütün Azərbaycan xalqına bəyan etmək istəyirəm ki, bu müqavilənin bağlanması nə qədər çətin idisə, onun həyata keçirilməsi ondan da çətin olacaqdır.”**

Ulu öndərimizin dahiyənə dediyi bu fikir həyatımızda öz təsdiqini tapdı. Bu gün fəxrlə demək olar ki, 10 il bundan əvvəl fantastika təsirini bağışlayan rəqəmlər artıq günümüzün reallığıdır. Azərbaycanda yaxın illərdə neft hasilatının ümumi həcmi ildə 60 milyon tona, təbii qaz hasilatının həcmi isə ildə 30 milyard kubmetrə çatacağı gözlənilir; Bu qədər neftin və qazın dünya bazarına çıxarılması üçün əvvəlcədən düşünmək, ixrac boru kəməri çəkiliş problemini həll etmək lazım idi.

Umummilli liderimiz Heydər Əliyev neft strategiyasının hələ rüşeym halında olduğu zaman, 1994-cü ildə uzaqgörənliklə əsas ixrac boru kəməri çəkilişinin Azərbaycanın iqtisadi və siyasi maraqlarını ifadə edən istiqamətlərini müəyyən etmişdi.

Sevindirici haldır ki, “Əsrin müqaviləsi” nin şah damarı olan Bakı-Tbilisi-Ceyhan ixrac boru kəməri artıq tamamlanmaq üzrədir. Bu kəmər Azərbaycan həqiqətlərini dünyanın nəhəng dövlətlərinin maraq dairəsinə çatdırır. Heydər Əliyev dühasından güc alan Bakı-Tbilisi-Ceyhan Azərbaycanın tale kəməridir.

Ümummilli liderimizin arzuları quş kimi qanad çalaraq artıq dünyanı dolaşır. Ulu öndərimiz Heydər Əliyev siyasətinin reallaşmasında gənc lider, ümummilli liderimizin layiqli davamçısı cənab prezident İlham Əliyevin danılmaz xidmətləri var. Məhz Heydər Əliyev ocağında, Heydər Əliyev məktəbində püxtələşən, siyasi cəhətdən daha mübariz əsgər kimi yetişən cənab İlham Əliyev ulu öndərimizin arzularını reallaşdırmaq üçün var qüvvəsini əsirgəmir. Heydər Əliyev ideyası qalib gəlib, qalib gəlir və qalib gələcək. Çünki bu ideya xalqın istək və arzusundan yoxsulmuşdur. Bu ideyanın həyatiliyi neft strategiyasının düzgün qurulmasını sübuta yetirir.

“Əsrin müqaviləsi” nin 10 illik yubileyinə bütün sahələr kimi, ümummilli liderimizin təbrincə desək, “qəhrəman, fədakar neftçilərimiz” də əli boş gəlmir. Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin 81 illiyi ərəfəsində, 10 mayın əvvəllərində “Azəneft” İstehsalat Birliyinin əməksevər kollektivi bütün tapşırıqları xeyli artıqlaması ilə yerinə yetirilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkətinin “Azneft” İstehsalat Birliyinin əməksevər kollektivi 10 may ərəfəsində əbədi prezidentimiz Heydər Əliyevin anadan olmasının 81 illiyi münasibətilə daha fədakar çalışaraq, təkcə aprel ayında neft hasilatı sahəsində 717 min ton əvəzinə 739,6 min ton məhsul istehsal edərək dövlət-plan tapşırığını 103,2 % yerinə yetirmişlər. Məhsulun təhvilə də 709,1 min əvəzinə 729,1 min ton olmuşdur. Bu da planın 102,9 % təşkil etmişdir.

Təbii qaz hasilatı da ürəkaçan göstəricilərlə müşayiət olunmuşdur: 395,8 min kubmetr əvəzinə 414,6 min kubmetr

olmuşdur ki, bu da planın 104,7 % deməkdir. Neft-Qaz Çıxartma İdarələri üzrə plan-tapşırıqları 101,5% keçmişdir.

Rəsmi faktlardan görüldüyü kimi, Dənizdə və Quruda neft və qaz çıxaran qəhrəman ürəkli neft bahadırları Vətənə Heydər Əliyevin 81 illiyi — ad günü şərəfinə öz töhfələrini bəxş etmişlər. Neft-Qaz Çıxartma İdarələri üzrə təbii qaz təhlili də 258,3 min kubmetr əvəzinə 274,4 min kubmetr olmuşdur ki, bu da planın 106,2%-ə bərabərdir. Bu əsnə inamla davam etdirilir — qəhrəman neftçilərimiz “Əsrin müqaviləsi”nin 10 illik yubileyini əmək töhfələri ilə qarşılayırlar. Dövlət Neft Şirkəti üzrə 2004-cü ilin 8 aylıq rəsmi göstəricisini təqdim edirik (*Cədvələə bax*).

“Əsrin müqaviləsi” çox çətin mübarizə yolu keçib, Azərbaycanı bütün dünyaya tanıtdırıb, Azərbaycanın işğala məruz qalmasını dünyanın siyasi müstəvisində gündəmə gətirib. Ümummillə liderimiz cənab Heydər Əliyev “Əsrin müqaviləsi” nə Azərbaycanın taleyi kimi baxırdı. Bu tarixi müqavilə də xalqın daha qüdrətli olmasını, torpaqlarının azad olacağını sübuta yetirəcək. Ona görə ki, ümummillə liderimiz cənab Heydər Əliyev ideyası inamla, qətiyyətlə davam edir. Çünki “Əsrin müqaviləsi”nə Azərbaycan xalqının min illərin arzuları, istəyi bələnilib.

Ulu öndərimiz memarı olduğu müstəqil Azərbaycanın global inkişafını çox düzgün olaraq neft strategiyasının dəqiq qurulmasında görürdü və bu dahiyənə ideyanın uğurlu taleyinə cənab prezident İlham Əliyev öz münasibətini Rusiyanın məşhur “İzvestiya” qəzetinin müxbiri ilə müsahibəsində bildirmişdir: “...Başlıcası odur ki, ələbaxımlıq əhval-ruhiyyəsi olmasın. 1994-cü ildə biz “Əsrin müqaviləsi” ni imzalayanda çoxları belə düşünürdü ki, müqavilə imzalandı, pullar gələcək və hamı süd gölündə üzəcək. Heç kim əlini ağdan-qaraya vurmayacaq. Mən o zaman da dəfələrlə demişəm və indi də deyirəm, yalnız yaxşı işləyən kəs yaxşı yaşayacaqdır. Hər kəsin dövlətin dəstəyinə və qayğısına ümid bəsləmək hüququ vardır. Lakin ilk növbədə özünə, öz biliyinə,

ARNDŞ-nin 2004-cü ilin avqust ayına neft, qaz hasilatı və qazma işləri üzrə ƏSAS GÖSTƏRİCİLƏR

	Ölçü vahidi	AVQUST				YANVAR-AVQUST				Yanvar-avqust 2003-cü il	Dəyişmə tempi	
		Plan	Fakt	%	«+»	Plan	Fakt	%	«+»		%	«+»
Neft hasilatı-cəmi	min ton	741,3	758,2	102,3	16,9	5832,6	5989,4	102,7	156,8	5953,1	100,6	36,3
-NQÇ-lər	“ ”	677,6	677,6	100,0	0,0	533,2	5375,4	100,8	42,1	5384,1	99,8	-9,3
-MM-lər və ƏŞ-lər	“ ”	63,7	80,6	126,5	16,9	499,4	614,1	123,0	114,7	568,5	108,0	45,6
Qaz hasilatı-cəmi	min m ³	409,0	424,1	103,7	15,1	3220,1	3320,8	103,1	100,7	3428,5	96,9	-107,7
ARNDŞ	“ ”	331,8	335,5	101,1	3,7	2613,7	2669,0	102,1	55,3	2766,4	96,5	-97,4
-NQÇ-lər	“ ”	324,2	327,5	101,0	3,3	2553,7	2585,4	101,2	31,7	2693,6	96,0	-108,2
-MM-lər və ƏŞ-lər	“ ”	7,6	8,0	105,3	0,4	60,0	83,6	139,3	23,6	72,8	114,8	10,8
Konsorsium	“ ”	77,2	88,6	114,8	11,4	606,4	651,8	107,5	45,4	662,1	98,4	-10,3
Neftin təhvilə -cəmi	min ton	732,5	753,7	102,9	21,2	5767,0	5895,2	102,2	128,2	5862,3	100,6	32,9
-NQÇ-lər	“ ”	669,9	669,9	100,0	0,0	5273,7	5317,9	100,8	44,2	5318,3	100,0	-0,4
-MM-lər və ƏŞ-lər	“ ”	62,6	83,8	133,9	21,2	49,3	577,3	117,0	84,0	544,0	106,1	33,3
Qazın təhvilə -cəmi	min m ³	343,6	358,9	104,5	15,3	2707,3	2805,1	103,6	97,8	2853,8	98,3	-48,7
ARNDŞ	“ ”	272,5	284,4	104,4	11,9	2147,1	2269,0	105,7	121,9	2385,1	95,1	-116,1
-NQÇ-lər	“ ”	266,6	283,0	106,2	16,4	2100,5	2235,3	106,4	134,8	2338,1	95,6	-102,8
-MM-lər və ƏŞ-lər	“ ”	5,9	1,4	23,7	-4,5	46,3	33,7	72,3	-12,9	47,0	71,7	-13,3
Anşad-petrol sərbəst satış	“ ”	0,0	1,2	0,0	1,2	0,0	7,7	0,0	7,7	0,0	0,0	7,7
Konsorsium	“ ”	71,1	73,3	103,1	2,2	560,2	528,4	94,3	-31,8	468,7	112,7	59,7
o cümlə. Azəriqaz SC-ye	“ ”	337,0	354,6	105,2	17,6	2020,2	1995,8	98,8	-24,4	2158,3	92,5	-162,5
ARNDŞ	“ ”	268,3	281,4	104,9	13,1	1707,5	1715,9	100,5	8,4	1936,9	88,6	-221,0
-NQÇ-lər	“ ”	262,4	280,0	106,7	17,6	1660,9	1682,2	101,3	21,3	1899,6	89,0	-207,7
-MM-lər və ƏŞ-lər	“ ”	5,9	1,4	23,7	-4,5	46,6	33,7	72,3	-12,9	47,0	71,7	-13,3
Anşad-petrol sərbəst satış	“ ”	0,0	1,2	0,0	1,2	0,0	7,7	0,0	7,7	0,0	0,0	7,7
Konsorsium	“ ”	68,7	72,0	104,8	3,3	312,7	272,2	87,0	-40,5	221,4	122,9	50,8
AzOE SC-ye	“ ”	6,6	4,3	65,2	-2,3	687,1	809,3	117,8	122,2	895,5	116,4	113,8
-NQÇ-lər	“ ”	4,2	3,0	71,4	-1,2	439,6	553,1	125,8	113,5	448,2	123,4	104,9
-Konsorsium	“ ”	2,4	1,3	54,2	1,1	247,5	256,2	103,5	8,7	247,3	103,6	8,9

təcrübəsinə bacarığına ümid bəsləməlidir. Düşünürəm ki, Azərbaycan gələcəkdə güclü dövlət olacaq. Çünki iqtisadi inkişafın proqnozları belə deməyə imkan verir ki, Azərbaycanda sosial siyasət güclənəcəkdir. Hər şey yaxşı gedərsə, bizim bütün neft-qaz layihələrimiz həyata keçərsə, - düşünürəm ki, belə olacaqdır, - dövlətimiz güclənəcək, Azərbaycan çox zəngin dövlət olacaqdır. Təbii ki, dövlət öz vətəndaşları üçün zəngindir. Bunun üçün bütün şərtlər var. Bizdə olan məlumatlara görə, 2005-2006-cı illərdən başlayaraq neft layihələrinin gerçəkləşməsindən əldə edilən gəlir yüz milyonlarla dollar olacaqdır. 2007-ci ildən etibarən isə gəlir milyardlarla hesablanacaqdır. Bu, 8 milyon əhalisi olan ölkə üçün böyük puldur. Başlıcası odur ki, bundan səmərəli istifadə olunsun”

Cənab prezident İlham Əliyevin qeyd etdiyi bu fikir təxminən 2 il bundan əvvəl söylənilib. Biz bu gün həmin söylənilən fikrin konkret nəticəsini artıq görürük: 2005-ci ilin büdcəsində respublikanın sosial sahəsinə ayrılan vəsait öndədir. Ümummilliyet liderimizin layiqli davamçısı xalqına xidmət etməyi, onun rifahının daha da yüksəlməsi üçün daha çox səy göstərməyi özünün ən vacib, ən şərəfli vəzifəsi hesab edir. Cənab prezident İlham Əliyev ABŞ-ın “Vaşinqton Post” qəzetinə müsabihəsində də öz əqidəsinə sadıqlığını bir daha təsdiqləyir: “İnsanların həyat şəraitini yaxşılaşdırmaq qarşıda duran ən böyük vəzifədir. Bunu etmək üçün bizim hər cür imkanımız və yetərinə möhkəm iradəmiz var. Çünki hakimiyyətdə olanın əsas vəzifəsi həmvətəninin özünü daha yaxşı hiss etməsi üçün işləməkdir. Baxmayaraq ki, bütün iqtisadi göstəricilərin artımına nail olmuşuq, Məsələn, ümumi daxili məhsulun həcmi son 6 ildə, təxminən 10 dəfə artmışdır, bu çox yaxşı nəticədir. Hələ də insanların həyat şəraitini yaxşılaşdırmaq üçün görüləsi işlər çoxdur.

Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması qarşımızda duran ümdə vəzifədir. Ermənistanın Azərbayc-

ARNDŞ MİƏİ tərəfindən xam neft və neft məhsullarının ixrac yükləmələrinə dair məlumat
Neft məhsullarının Bakıdan yüklənmiş miqdarı

Neft məhsulu	Miqdar (mt)	Miqdar (mt)
Avtomobil benzini	32,372 (otuz iki min üç yüz yelmiş iki)	219,701 (iki yüz on doqquz min yeddi yüz bir)
Dizel yanacağı	48,056 (qırx səkkiz min əlli altı)	277,768 (iki yüz yetmiş yeddi min yeddi yüz əllmiş səkkiz)
Təyyarə yanacağı	12,681 (on iki min altı yüz səksək altı)	94,388 (doxsan dörd min yüz səksən səkkiz)
Bulan	1,620 (bir min altı yüz iyirmi)	6,189 (altı min yüz səksən səkkiz)
Soba yanacağı	0 (sifir)	52 (əlli iki)
Cami	97,730 (doxsan yeddi min yeddi yüz otuz)	598,098 (beş yüz doxsan səkkiz min doxsan səkkiz)

Novorosiyk limanından yüklənilmiş xam neftin miqdarı

Xam neft	Miqdar (mt)	Miqdar (mt)
Xam neft	237,205 (iki yüz otuz yeddi min iki yüz beş)	1,728,213 (bir milyon yeddi yüz iyirmi səkkiz min iki yüz on üç)

2004-cü ilin avqust ayı

01/01/2004 - 31/08/2004

2004-cü ilin avqust ayı

01/01/2004 - 31/08/2004

an torpaqlarını işğal altında saxlamasına beynəlxalq birliyin köməyi ilə son qoymaq vacibdir ki, Azərbaycanın 1 milyon qaçqın-köçkünü öz yerlərinə qayıda bilsin. Mən elə bilirəm ki, bu, baş verəcəkdir. Əminəm ki, Azərbaycan iqtisadi cəhətdən güclü ölkəyə çevriləcək və digər ölkələrə nümunə olacaqdır. Mən Azərbaycanı belə görmək istəyirəm”

Cənab İlham Əliyevin doğma Azərbaycanın iqtisadi cəhətdən güclü dövlətə çevrilməsi arzusu da artıq realdır. Ümummillə liderimiz Heydər Əliyev dühasından güc almış və həyata keçirilmiş neft strategiyası ölkənin bütün sahələrində böyük dirçəlişə səbəb olmuşdur. Ölkəmizin bütün sahələrində ciddi yüksəliş faktları insanı qəlbən sevindirir. Bütün bu yüksəlişin memarı ümummillə lider Heydər Əliyevin əzmkarlığını, uzaqgörən dahi şəxsiyyətinə olan məhəbbəti cənab prezident İlham Əliyev “Vaşinqton Post” qəzetinə verdiyi müsahibəsində layiqincə qiymətləndirir: “Mən çalışacağam, bütün həyatım boyu çalışacağam ki, atam kimi görünüm. O, mənim üçün həmişə həyatımızın nümunəsi olubdur. Onun həyatının çox çətin dövrləri olub. Kommunist Partiyası mərkəzi Komitəsi Siyasi Bürosunun üzvlüyündən, - bildiyimiz kimi, o, keçmiş SSRİ rəhbərliyində 8-9 adamdan biri idi, - kiçik, doğma Naxçıvan şəhərinə gəldi, elektirik enerjisiin olmadığı bir şəraitdə yaşamağa başladı. Orada qış ayları çox sərt olur. O, keçmiş sovet və Azərbaycan liderlərinin hücumlarına məruz qalmışdı. Sonra Azərbaycana yenidən rəhbərlik edəndə müxtəlif hakimiyyət çevrilmiş cəhdləri olmuşdur. Ona qarşı terror cəhdləri olmuşdur. Bütün hallarda o, tək cə siyasətçi kimi deyil, həm də qorxmaz, igid adam kimi hərəkət etmişdir. Hesab edirəm, bunula da gənc nəslə nümunə olmuşdur. Bax, buna görə də çalışıram ki, onun kimi görünüm. Çünki mənim üçün o, həmişə etalon olubdur. Ancaq siyasi fəaliyyət etalonu yox, şəxsi davranış etalonu olubdur.”

Xalqın taleyində mühüm rol oynayan şəxsiyyətlər onun tarixinə də öz səhifəsini yazırlar. Keşməkeşli tale yolu keçmiş Azərbaycan xalqınının qismətində tarixi şəxsiyyətlərimiz çoxdur. Onların hər birinin Odlar yurdunun inkişaf etməsində özünəməxsus rolu olub. Tarixi şərait baxımından, ölkənin tərəqqisi, siyasi fəaliyyətinin çəkisi, çoxşaxəliyi və xalqın taleyində tutduğu mövqe baxımından ümummillə liderimiz cənab Heydər Əliyev dühasının çəkisi daha sanbəllə olduğu həyat həqiqətləri özü təsdiqləyir. Ümummillə liderimiz Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının tarixində özünün xilaskarlıq səhifəsini yazmış dahi şəxsiyyətdir. Sevindirici haldır ki, qədərbilən xalqımız həmin tarixi səhifənin bir yarpağı olan “Əsrin müqaviləsi” nin 10 illiyini də ümummillə liderimizin arzuladığı müstəqil Azərbaycanın yüksəliş illərini özünün fədakar əməyi ilə qeyd edir. **Bu yüksəliş, bu dirçəliş bir daha sübut edir ki, ulu öndərimizin təbrincə desək, - Azərbaycanın müstəqilliyi əbədidir, dönməzdir.**

24 Avqust 2004

Kitabın içindəkilər

ÖN SÖZ	3
Azərbaycan nefti tarixin səhifələrində	6
Azərbaycanın neft sənayesində Heydər Əliyev erası.....	34
Dünyanın neft səltənətinə	
“Əsrin müqaviləsi”ndən başlanan sıçrayış	45
Neft fondu — xalqın talyeinə bələnmiş reallaşan arzu	87
Bakı-Tbilisi-Ceyhan:	
Azərbaycanın neft strategiyasının şah damarları	91
Ümummilli liderimizin taleyi—Azərbaycan	94
II HİSSƏ	
Ulu öndərimizin layiqli davamçısı—	
prezident İlham Əliyev	115
Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətinin inkişafında	
İlham Əliyev dövrü	116
“Əsrin müqaviləsi” — 10 ilin xronikası	133
Prezidentin andıçmə mərasimi.....	139
İlham Əliyev: Portret cizgiləri	
Heydər Əliyev siyasətinin layiqli davamçısı	146

Nəşriyyatın direktoru: Zəhid Məmmədrzayev

Korrektor: Ş.Əliyeva
Tex.redaktor: M.Xəlilov

Yığılmağa verilmişdir: 02.08.2004.
Çapa imzalanmışdır: 10.09.2004.
Şərti çap həcmi 11,5 ç.v.
Ölçüsü 60x90 ¹/₁₆.

“Qismət” mətbəəsində
ofset üsulu ilə çap edilmişdir.

H.Zərdabi pr. 78.
Tel: (+994 12) 497 70 22
Faks: (+994 12) 497 70 23

“Aktual” ictimai-siyasi
qəzetinin nəşri

Yavər Camalov
HEYDƏR ƏLİYEVİN
NEFT STRATEGİYASI DAVAM EDİR...
(Azərbaycan dilində)
Bakı, “Qismət”, 2004